

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

**ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE KADINLARIN
TOPLUMSAL VE EKONOMİK DURUMLARI: KÜÇÜK ASYA
ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYSUN ÖZCAN

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ AYTUN YAZGI

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE KADINLARIN TOPLUMSAL VE
EKONOMİK DURUMLARI: KÜÇÜK ASYA ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYSUN ÖZCAN

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ AYTUN YAZGI

ÇANAKKALE – 2023

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Adı SOYADI

Aysun ÖZCAN

13/06/2023

TEŞEKKÜR SAYFASI

Öncelikle tez çalışmam boyunca yanımda bulunan, anlayıő ve yardımlarını esirgemeyen, uzakta olduğum süre boyunca bana her türlü kolaylığı sağlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Aytun YAZGI'ya teşekkürlerimi iletiyorum. Ayrıca lisans eğitimimden itibaren bana hep yol gösteren, tez çalıőmam sırasında çeşitli kaynak yardımlarında bulunan ve tez savunma jürimde bulunup katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Erkan İZNIK hocama Őükranlarımı bildiriyorum. Tüm eğitim hayatım boyunca yanımda olan ve her türlü maddi ve manevi desteklerini benden hiç esirgemeyen annem, babam ve ablalarım Yasemin ve Bahar'a tez yazım aşamamda da yanımda olup bana destek oldukları için çok teşekkür ediyorum. Son olarak, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman yanımda duran, tez yazımımın her aşamasında bana destek olan, Grekçe yazıtların yazımında büyük yardımları dokunan ve her ümitsizliğe düőtüėüm anda elimden tutup beni yeniden kaldırıp masa başına oturmamı sağlayan Batıkan GÜMÜŐDERE'ye sonsuz teşekkür ediyorum.

Aysun ÖZCAN
anakkale 2023

ÖZET

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE KADINLARIN TOPLUMSAL VE EKONOMİK DURUMLARI: KÜÇÜK ASYA ÖRNEKLERİ

Aysun ÖZCAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aytun YAZGI

13/06/2023, 110

Eskiçağ Uygarlıklarında kadınların toplumsal açıdan söz sahibi olmadığı ve onların üzerinde baskılanmış bir yapı olduğu bilinmektedir. Çalışmamızda, erkek egemen bir yapının söz konusu olduğu bilinen Roma dünyasında çocukluktan yetişkinlik dönemine kadar kız çocuklarının ve kadınların Roma toplumu içerisindeki konumları ve varlıkları arkeolojik veriler ve modern kaynaklar doğrultusunda ele alınmıştır. Ayrıca, MÖ 27- MS 476 yılları arasındaki dönemi kapsayan çalışmamızda Küçük Asya coğrafyası özelinde ekonomik ve sosyal alanlarda kadınların elde ettikleri başarılar ve birey olarak varlıklarını toplum içerisinde nasıl güçlendirdikleri epigrafik kaynaklar sayesinde tartışılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kız Çocuğu, Küçük Asya, Roma.

ABSTRACT

THE SOCIAL AND ECONOMIC STATUS OF WOMEN IN THE ROMAN IMPERIAL PERIOD: EXAMPLES FROM ASIA MINOR

Aysun ÖZCAN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in History

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Aytun YAZGI

13/06/2023, 110

It is known that in Ancient Civilizations, women did not have a say in society and that they were oppressed. In our study, the position and existence of girls and women in Roman society from childhood to adulthood in the Roman world, which is known to have a male-dominated structure, is discussed in line with archaeological data and modern sources. In addition, in our study covering the period between 27 BC and 476 AD, we have tried to discuss the achievements of women in the economic and social fields in the geography of Asia Minor and how they strengthened their existence as individuals in society through epigraphic sources.

Keywords: Women, Girl, Asia Minor, Rome.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ETİK BEYAN	i
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xi
HARİTALAR DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA UYGARLIĞINDA KADININ GENEL DURUMU

2.1. Roma İmparatorluk Döneminde Kız Çocukları	3
2.1.1. Roma İmparatorluğunda Evlilik ve Çocuk Sahibi Olma.....	3
2.1.2. Kız Çocuklarının Doğumu ve Aileye Kabul Edilip Edilmeme Durumu.....	4
2.2. Kız Çocuklarının Oyuncakları ve Oynadıkları Oyunlar.....	8
2.2.1. Kız Çocuklarının Oynadığı Oyuncaklar	8
2.2.2. Çıngırak (Krotalos).....	8
2.2.3. Oyuncak Bebek.....	10
2.2.4. Topaç (Turbo).....	12
2.2.5. Oyuncak Hayvanlar ve Tekerlekli Oyuncaklar	13
2.3. Kız Çocuklarının ve Kadınların Oynadığı Oyunlar.....	15
2.3.1. Ludus Latruncolorum	15
2.3.2. Mankala	16
2.3.3. Duodecim Scriptorum (On İki Hat Oyunu).....	18
2.3.4. Pleistobolinda	19
2.3.5. Aporraksis.....	20
2.3.6. Micatio.....	20
2.3.7. Ceviz Oyunları.....	20

2.3.8. Evcil Hayvanlarla Oynanan Oyunlar.....	22
2.4. Kız Çocuklarının Eğitimi	24
2.5. Kız Çocuklarının Ergenliği.....	27
2.6. Medeni Süreçler, Evlenme ve Boşanma.....	28
2.6.1. Nişanlanma (Sponsalia).....	28
2.6.2.Evlenme	30
2.6.3. Boşanma (Divortium).....	35
2.6.4.Concubinatus	38
2.7. Kadınların Roma Toplumundaki Konumları.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE KÜÇÜK ASYA'DA TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAŞAMIN İÇERİSİNDEKİ KADINLAR (MESLEKLER/UĞRAŞLAR)

3.1. Rahibeler.....	42
3.1.1. Ephesos.....	42
3.1.1.1. Claudia Trophime	42
3.1.2. Zengibar Kalesi (Isaura Antik Kenti)	43
3.1.2.1. Artemis Rahibesi Kidiseis	43
3.1.2.2. Aurelia Oresteina.....	44
3.1.3. Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)	44
3.1.3.1. Claudia Saturnina	44
3.1.4. Selge (Manavgat/Antalya).....	45
3.1.4.1. Curtia Paulina	45
3.1.4.2 Aurelia Ksenoniane Maidate	46
3.1.5. Perge	47
3.1.5.1. Claudia Paulina Artemisia	47
3.2. Sağlık Alanında Çalışanlar	48
3.2.1. Hekim Kadınlar (Medicae).....	48
3.2.1.1. Pergamon'da (Bergama) Yaşamış Hekim Kadınlar	48
3.2.1.1.1. Hekim Kadın Pantheia/Panthia.....	48
3.2.1.1.2 Ankyra (Ankara).....	49
3.2.1.1.2.1. Hekim Trebia Iulia.....	49
3.2.1.1.3. Kios (Gemlik).....	50
3.2.1.1.3.1. Hekim Empeiria.....	50

3.2.1.4. Neoclaudiopolis (Vezirköprü)	51
3.2.1.4.1. Hekim Kadın Domnina.....	51
3.2.1.5 Korykos (Erdemli/Mersin)	52
3.2.1.5.1.Hekim Basilous	52
3.2.1.5.2. Hekim ve Ebe Stephanis.....	52
3.2.1.6. Seleukia Kalykadnos'ta (Silifke) Yaşamış Kadınlar	53
3.2.1.6.1. Hekim Thekla	53
3.2.2. Ebe (Adronea/Obstretica)	53
3.2.2.1. Korykos (Erdemli/Mersin)	54
3.2.2.1.1. Ebe Myrine	54
3.2.3. Sütanne (Nutrix)	54
3.2.4. Eczacı.....	55
3.3. Hayırseverler ve İş Kadınları.....	55
3.3.1. Ephesos'ta (Selçuk/İzmir) Yaşamış Kadınlar.....	56
3.3.1.1. Tullia.....	57
3.3.2. Knidos (Datça/Muğla)	59
3.3.2.1. Hayırsever Kadın Lykaithion	59
3.3.3. Ankyra (Ankara).....	63
3.3.3.1. Aelia Tatia	63
3.3.3.2. Latinia Cleopatra	64
3.3.3.3. Claudia Albina	65
3.3.3.4. Claudia Aquilla ve Kızı Plancia Magna Aquilla	66
3.3.4. Pisidia Antiokheia (Yalvaç/Isparta).....	67
3.3.4.1. Iulia Agrippina.....	67
3.3.5. Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)	68
3.3.5.1. Aurelia Dionysiane Tryphosa ve Aurelia Kharilampiane Olympias	68
3.3.6. Olympos (Kemer/ Antalya)	70
3.3.6.1. Aurelia Rodus	70
3.3.7. Selge (Manavgat/Antalya).....	70
3.3.7.1. Aurelia Volussia Quirinia Atossa	70
3.3.7.2. Terentia Polla.....	72
3.4. Demiourgos'luk Görevi Yapanlar	73
3.4.1. Selge'de (Manavgat/ Antalya).....	73

3.4.1.1. Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris	73
3.4.2. Sillyon (Antalya/Serik).....	76
3.4.2.1. Menodora.....	76
3.4.3. Perge	83
3.4.3.1. Plancia Magna	83
3.4.3.2. Paulina	87
3.5. Çiftliklerde Çalışanlar (Oikinomissia)	87
3.5.1. Nikaia.....	87
3.5.1.1. Spendusa.....	87
3.5.2. Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)	89
3.5.2.1. Auge	89
3.5.2.2. Claudia Khara	90
3.6. Gladyatör	92
3.6.1 Halikarnassos (Bodrum/Muğla)	94
3.6.1.1. Amazon ve Achillia.....	94
3.7. Fahişe.....	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA	101
EKLER	I
Ek Tablo 1 Küçük asya’da hekim olarak görev yapmış kadınlar.....	I
Ek Tablo 2 Küçük asya’da ebe olarak görev yapmış kadınlar	I
Ek Tablo 3 Küçük asya’da oikonomissa (çiftlik hizmetlisi) olarak görev yapmış kadınlar ..	II
Ek Tablo 4 Küçük asya’da demiourgos olarak görev yapmış kadınlar	II
Ek Tablo 5 Küçük asya’da gladyatör olarak görev yapmış kadınlar.....	II
Ek Tablo 6 Küçük asya’da rahibe olarak görev yapmış kadınlar.....	III
Ek Tablo 7 Küçük asya’da hayırsever ve iş kadınları örnekleri.....	IV
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bk.	Bakınız
Ed.	Editör
En. No.	Envanter Numarası
Çev.	Çeviren
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
s.	Sayfa
vd.	Ve diğerleri
Vol.	Volume

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1	Lykaithion ve aile soyağacı	60
Tablo 2	Menodora'nın soyağacı	77
Tablo 3	Plancia Magna'nın soyağacı	83

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel No	Görsel Adı	Sayfa
Görsel 1	Çocuk formunda çingirak	9
Görsel 2	Vesta Rahibesi Cossinia'e ait anıt mezar	11
Görsel 3	Crepereia Tripha Bebeği	11
Görsel 4	Akhisar Arkeoloji Müzesinde bulunan horoz biçiminde tekerlekli oyuncak	13
Görsel 5	Akhisar Arkeoloji Müzesinde kuş biçiminde oyuncak	14
Görsel 6	İmparator Nero zamanına tarihlenen tekerlekli oyuncak at	14
Görsel 7	Hadrianus Duvar'ında ele geçirilen taş oyun tablası	16
Görsel 8	İzmir Roma Agorası mankala örneği	17
Görsel 9	Aphrodisias tiyatrosundan mankala örneği	17
Görsel 10	Liman Caddesi'in girişinde bulunan mankala oyun tablası	17
Görsel 11	2017 yılında ele geçirilen kemikten yapılmış oyun pulu	18
Görsel 12	Perge'de ele geçirilen aşık kemiği	20
Görsel 13	Ceviz Oyunu oynayan çocukların betimlendiği MS II. yüzyıl tarihli lahit.	21
Görsel 14	Cevizden yapılmış piramitler ile oynayan çocuklar Vatikan Müzesi	22
Görsel 15	Laetus'un kızı için yaptırdığı yanında hayvanları ile betimlenmiş mezar steli	24
Görsel 16	Maidate onuruna dikilen yazıt	46
Görsel 17	Iulia Felix'in evi	56
Görsel 18	Lykaithion'un mezarının günümüzdeki hali.	61
Görsel 19	Newton'u Lykaithion mezar anıtı üzerinde gösteren foto-gravür	62
Görsel 20	Lykaithion'un Anıt Mezarında bulunan heykeli	63
Görsel 21	Latinia Cleopatra'ya ait bilgilerin olduğu yazıt	64
Görsel 22	Iulia Agrippina'ya ait onurlandırma yazıtı	68
Görsel 23	Meclis Üyesi (Bouleutes) Herakleides ve Aile üyelerinin mezar lahdi	69
Görsel 24	Motoksaris için dikilen kitabe	74

Görsel No	Görsel Adı	Sayfa
Görsel 25	Perge’de ele geçirilmiş Plancia Magna’nın heykeli	84
Görsel 26	Oikonomos’luk görevi yapmış olan Kallikarpos ve Spensusa için yapılan mezar yazıtı	88
Görsel 27	Çiftlik hizmetlisi Auge ve kocası Tertius’un mezar taşı.	90
Görsel 28	Claudia Khara ve Kocası Claudius Eurotus’un mezar steli	91
Görsel 29	Stelin alt kısmında betimlenen ev eşyaları	91
Görsel 30	İki kadın gladyatör Amazon ve Achillia	95

HARİTALAR DİZİNİ

Harita No	Harita Adı	Sayfa
Harita 1	Küçük Asya'da meslek sahibi kadınların hangi kentlerde yaşamış olduklarını gösteren harita	96

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Günümüz dünyasının ve toplumunun ayrılmaz bir parçası olan kadınlar, Eskiçağ Akdeniz dünyasının en büyük gücü olan Roma İmparatorluğunda zaman içerisinde önemli bir konuma sahip olmuşlardır. Ancak Roma ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğu için kadınlara dair bilgiler sınırlıdır. Üst sınıfa mensup kadınlar hakkındaki bilgileri arkeolojik verilerden elde etmek mümkündür.

Tezimizin ikinci bölümünde Roma toplumunda kız çocuklarının varlıkları ve buldukları konumları ele alınmıştır. Kız çocuklarının aile içerisindeki konumları, aileye evlat olarak kabul edilip edilmeme durumları, bebeklik ve çocukluk dönemlerinde oynadıkları oyun ve oyuncaklar ve eğitim yaşantıları bu bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca Roma toplumunda evlenme, boşanma ve çocuk sahibi olup olmama durumları ele alınmıştır. Bunların yanı sıra kadınların toplumsal konumlarından, sosyal yaşantılarından, ev içerisindeki görev ve sorumluluklarından, hukuki haklarından ve aile içerisindeki varlıklarından bahsedilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde Küçük Asya kentlerinde yaşamış kadınlar kent kent sınıflandırılmış ve arkeolojik ve epigrafik veriler ışığında kadınların yaptıkları meslekler, uğraşlar ve sosyal statüleri, ele alınmıştır. Küçük Asya’da kadınlar hakkında elde edilen yazıtlarda kendi mal varlıkları ile birlikte hayır işleri yapan yüksek statü sahibi kadınlara, kamu yaşamında söz sahibi olup çeşitli memuriyet görevi elde etmiş kadınlara, hekimlik, ebelik, rahibelik, *oikonomissia*’lık yapan meslek sahibi kadınlara rastlanmıştır.

Tezin amacı Roma toplumunda kız çocuklarının ve kadınların toplum içerisindeki konumlarının ne olduğunu ve onların hangi hak ve özgürlüklere sahip olduklarını saptamaktır. Bunların haricinde Küçük Asya’da farklı statüdeki kadınların var olduğunu, özellikle İmparatorluk döneminde kadınların varlıklarının kabul edildiğini ve bunun bir sonucu olarak çeşitli memuriyetler ve meslekler elde ettiklerini ve kendilerini kanıtladıklarını epigrafik ve arkeolojik veriler ile gün yüzüne çıkarmaktır. Tezin zamansal sınırını MÖ 27-MS 476 yılları oluşturmaktadır. Tezin mekânsal sınırını ise Küçük Asya coğrafyası oluşturmaktadır.

Çalışmamızda pek çok eserden yararlanılmıştır. Bunlar arasında antik kaynaklar büyük bir yer kaplamaktadır. Soranus'un (MS 98-138) *Gynaecology* adlı eseri kadın doğumu hakkında o döneme ışık tutan temel kaynağımız olmuştur. Martialis'in (MS 40-102) *Epigrammata (Epigramlar)* adlı eserinden kız çocuklarının oyun ve oyuncakları anlatılırken sık sık yararlanılmıştır. Ovidius, (MÖ 43- MS17) *Ars Amatoria (Aşk Sanatı)* adlı eserinde genç kızlara ve erkeklere aşk hakkında bilgiler vermektedir. Bunun yanı sıra kadınların ve genç kızların oynadıkları oyunlar ile ilgili bilgiler de içermektedir. Konumuz gereği ilgili kısımlarından faydalanılmıştır. Quintilianus (MS 30-100) *Institutio Oratoria* adlı eserinde eğitim ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu eser, kız çocuklarının eğitimi kısmında faydalandığımız kaynaklar arasında yer almaktadır. Aulus Gellius'un (MS 123-169), *Noctes Atticae (Attika Geceleri)* adlı eserinden kadınların nişanlanma konusu kısmında yararlanılmıştır. Suetonius'un (MS 69-122) *De vita Caesarum (On İki Caesar'ın Yaşamöyküsü)* adlı eserinde Iulius Caesar'dan (MÖ 100-44) başlayarak imparator Domitianus'un (MS 81-96) ölümüne kadar olan on iki Roma imparatorunun tüm hayatlarını biyografi şeklinde ele almıştır. Çalışmamız kapsamında eserin Claudius (MS 41-54) ve Augustus (MÖ 27- MS 14) bölümlerinden yararlanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA UYGARLIĞINDA KADININ GENEL DURUMU

2.1.Roma İmparatorluk Döneminde Kız Çocukları

2.1.1.Roma İmparatorluğunda Evlilik ve Çocuk Sahibi Olma

Roma'da evlilik yapılmasının temel sebebi çocuk sahibi olma isteğidir. Dünyaya çocuk getirmek bir kadının temel göreviydi ve bu, kocasının ondan en büyük beklentisiydi. Bir kadının evlilikten ne beklediğine karşı kesin bir kanıt sunmak ise oldukça güçtür (Rawson, 2003: 95). Censor olan Metellus Numidicus bir konuşmasında erkeklerin evlenme nedeninin kadınsız bir hayat yaşayamamak olduğunu, doğa öğretisi gereği kadınlar ile hayatın kolay olmadığını ama onlar olmadan da hayatın devam edemeyeceğini dile getirmiştir. Evliliğin olumsuz yanlarının olmasının yanı sıra çözülemeyecek problemler olmadığı gerekçesi ile insanları evlenmeye teşvik etmiştir (Gellius, *Noctes Atticae*: I.6).

Roma'da aşk evliliği diye bir şey söz konusu değildir. Roma evliliğinin asıl amacı siyasidir. Aileler mal varlıklarını birleştirmek ve daha güçlü bir hale gelebilmek için çocuklarını evlendirmişlerdir (Lentano, 2021:288). Buradan Roma'da evlilik söz konusu olduğu zaman kadına ve erkeğe düşüncelerinin sorulmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca erkeğin evlilikten çocuk beklentisinin olması belki erkekler için evliliği daha cazip kılmıştır ancak kadının evlilikten bir beklentisi olmaması evliliğe sıcak bakmamasına ve evlenmek istememesine neden olmuş olabilir. Ama evlenmek istememelerine rağmen ailelerinin baskısı altında kalıp evlenmiş olma olasılıkları kanımızca çok yüksektir.

Erkek çocuk için kullanılan latince ifade *puer*'dir. Çoğul kullanımı hem erkek hem de kız çocuklarını ifade etmektedir. *Puella* kelimesi ise yedi ile on iki yaş arasında olan genç kızları ve ergenlik ile annelik arasında olan genç kadınları ifade etmektedir (McClure, 2023:315).

Hukuki açıdan bakıldığında kızlar ergenlik çağına on iki, erkekler ise on dört yaşlarında ulaşmışlardır (Bagley, 2016: 41; Gaius, *Institutiones*: I.154: 91). Çoğu Romalı kız evliliği ergenliğin ortalarından sonra yaşamıştır ve evliliğe giden yolda nişan ilk resmi

adım olmuştur (Mcwillia, 2013: 273). Yasal bir evliliğin on iki yaşın altında olmaması gerektiğini kanunlar söylemektedir ancak bilinen kaynaklarda on iki yaşın altındaki evliliklere dair herhangi bir karşı çıkma söz konusu olmamıştır. (Hopkins, 1965:314). Roma’da bekar kadınlardan bakire olmaları, evli kadınların ise her yönden kocalarına sadık olmaları beklenmektedir. Bu şartları yerine getirmeyen kadınlar kocaları veya babaları tarafından belirli cezalara çarptırılmışlardır. Bu cezalar arasında ölüm cezası bile mevcuttur (Cantarella; 2021:352). Tüm bunlardan yola çıkarak Roma toplumunda erkek egemen bir anlayışın olması nedeniyle kadın olmanın çok zor olduğunu, toplumsal açıdan kadınların belli sınırlar içerisine hapsedilmiş bir yaşama sahip oldukları kanısını varabiliriz.

Genç yaşta evlenen kadınlarda doğurganlık oranı çok düşüktü ve genellikle ergenliğin sonlarında veya daha geç tarihlerde hamile kalabilirlerdi (Parkin, 1992: 123-124; Rawson, 2003:95-96). Kadınların doğurganlık süresi on dört yaşından kırk yaşına kadar uzanmaktadır. Ergenlik çağının ortasından önceki gebelikler, anne ve çocuk için ileri yaşlardaki gebeliklere göre daha risklidir. Soranus, *Gynaecology* adlı eserinde kadınların gereken yaştan önce veya geç yaşta evlendirilmesinin problem teşkil ettiğini ve bu tür evliliklere karşı olduğunu aktarmıştır (Rawson, 2003: 96; Soranus, *Gynaecology*: I.33-34). Zengin veya fakir olsun Romalı aileler en fazla iki ya da üç çocuk sahibi olma isteğinde olmuşlardır (McClure, 2023:305).

2.1.2.Kız Çocuklarının Doğumu ve Aileye Kabul Edilip Edilmeme Durumu

Vergilius (MÖ 70-19) *Eclogues* adlı eserinde bir kadının çocuk doğurmasının zor bir süreç olduğunu ve anneye değer verilmesi gerektiğini şu sözler ile anlatmıştır;

*incipi, parve puer, risu cognoscere matrem:
matri longa decem tulerunt fastidia menses.
incipi, parve puer: cui non riserce parentes,
nec deus hunc, dea nec dignata cubili est.*

“Doğ bebeğim, anneni bir gülümseme ile kabul etmeye başla çünkü annen o sancılarla yoğun bir şekilde seni on ay beklemeye katlanmıştır. Anne babasının yüzüne gülmeyenin

masasını hiçbir tanrı onurlandırmaz, onun yatağına hiçbir tanrıça girmez” (Vergilius, Eclogues: IV.60).

Varlıklı ailelerin ebelere sahip olması ihtimaller dahilindedir. Ebeler belirli bir profesyonel konuma sahip olmuşlardır. Rawson, hukukçu Ulpian’ın onları doktorlarla birlikte eyalet valileri tarafından serbest meslek mensubu olarak tanınacak kişiler listesine dahil ettiğini ve bunun nedeninin ise bir takım tıbbi işler yapmaları olduğunu aktarmıştır (Rawson, 2003: 104-105). Ebeler doğum esnasında kadınların sürekli yanında olmuşlardır ve onlara ne yapmaları gerektiğini anlatmışlardır. Doğum esnasında doğumun gidişatı konusunda sürekli anneye bilgi vermişlerdir ve çocuğu doğurması için anneden her türlü çabayı göstermesini istemişlerdir (Galenos, *On the Natural Faculties*: III.3). Ayrıca ebe, doğum yapan kadını utandırmamak ve onun kasılmasını engellemek amacıyla doğum esnasında oldukça dikkatli davranmıştır ve kadının cinsel organına sabit bir şekilde sürekli bakmaktan kaçınmıştır (Soranus, *Gynaecology*: II.70b).

Ebe, doğumdan hemen sonra ise bebeği muayene etmesi için yere yatırır ve böylece fiziksel durumu ve beklentileri hakkında tavsiyelerde bulunurdu. Ancak bebeğin ölümü gibi olumsuz bir durum geliştiğinde ne yapıldığı hakkında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır (Corbier, 2001;60Rawson, 2003: 104-105). Ebe doğum gerçekleştikten hemen sonra ilk olarak bebeğin kız mı yoksa erkek mi olduğuna bakardı. Ebe bebeğin yaşayıp yaşamayacağına karar verdikten sonra kopan göbek kordonunu etrafına bağlardı. Göbek kordonunu en iyi kesme aracı demir olmasına rağmen antik dönemlerde demirin uğursuzluk getirdiğine inanıldığı için ebeler cam, kamyş, çömlek parçası gibi nesnelere kesme işlemini gerçekleştirirler ya da bir ip vasıtası ile kordonu sıkıştırırlardı (Beaumont vd. 2021:106; Soranus, *Gynaecology*: II.10-11 [79-80])).

Aileye yeni bir bireyin geldiğinin göstergesi olarak çocuk doğduğu zaman kapıya, eğer doğan çocuk kız ise bir yün çilesi, erkek ise zeytin dalından bir çelenk asılırdı (Başaranbilek, 2016;44). Yeni doğan bebeğin kabul edilip edilmemesi yalnızca aile reisinin vereceği kararla belirlenebilirdi (Veyne, 2006: 21). Roma ailesinde ataerkil izler çok belirgindir. Roma hukukunda bir erkeğin aile babası yani *pater* olması o kişinin çocuk sahibi olması ile değil, babasının ölümü ile mümkün olmuştur. Yani *pater* olmak için ilk önce o

kişinin babasının hayatını kaybetmesi gerekliliği vardı. Babasının ölüm anından itibaren erkek, miras ve çocukları üzerindeki bütün hakları eline alırdı (Thomas, 2005;106).

Roma tüm sosyal ve yasal sistemini *patria potestas* aracılığıyla kurumsallaştırmıştır (Dixon, 1988; 41). Roma’da toplum ve aile yapısını en iyi anlatan kavram *genius*¹ kavramıdır ve bu kavram *paterfamilias*²’tan türemiştir. *Paterfamilias* aileyi korumak ve onun devamlılığını sağlamak ile yükümlüdür (Barrow, 2018:18; McClure, 2023:303). Bundan yola çıkarak Roma kanunlarında aile içerisinde sadece baba hakimiyeti tanınmaktadır. Baba her şeye hakimdir ve mutlak otoritesinin zedelenmesi kesinlikle söz konusu değildir. Bir baba, çocuğu yanlış bir şey yaparsa ve bu yanlışını yapmakta ısrarcı olursa onları mirasından mahrum edebilirdi. Yeni doğan çocuğu kabul etme hakkı, çocuk yetiştirme hakkı, yaşı ne olursa olsun çocuğu satma ve rehine koyma hakkı babanın elinde olmuştur. *Paterfamilias*’ın yeni doğan bir bebeği kabul etmemesi gibi zor bir kararı yalnız başına vermesinin güç olduğu durumlarda akrabalarından ve komşulardan oluşan bir ev mahkemesi (*consilium*) kurulurdu ve onların görüşüne başvurulurdu (Aksaray, 2012:35; Blanck, 1999:184-185; Gellius, *Noctes Atticae*: I.6; Ayrıntılar için bk. Gönenç, 2010: 34-48; Mutluay, 2007: 94; McClure, 2023:303-318). Erkek çocuğa sahip olan Romalı bir yurttaş çocuğunu kabul ederse onu ebenin bıraktığı yerden alarak evlat (*tollere* veya *suscipere*) kabul etmiş olurdu. Bunu yapmayan kişinin çocuğu ise kapının önüne ya da çöpe bırakılırdı (Paribeni, 1935:96; Veyne, 2006: 21).

Yeni doğan çocuk doğumda terk edilebildiği gibi öldürülmesinde de bir sakınca görülmemiştir. Ayrıca terk edilen çocuklar bulunduğu zaman köle olarak yetiştirilebilirdi. Aileleri tarafından geri alınma olasılıkları çok düşük olduğu için ömür boyu köle olarak kalmışlardır (Beaumont vd.2021:106; Corbier, 2001:70). Tüm bunların yanı sıra yeni doğmuş ve terk edilmiş bir kız çocuğunu, birilerinin almayı istemesinin tek nedeni ise ekonomiktir. Çünkü Roma toplumunda kadınlar ekonomik açıdan yatırım yapmak için kullanılırdı. Roma da genç bir kız reşit olduğu an ya köle olarak satılır ya da hayat kadını yapılırdı (Cantarella, 2021:352). MS 374 yılında bebekleri terk etmek hukuki olarak

---

¹ Genius: Sözcük olarak “baba, yaratıcı, meydana getiren anlamına gelmektedir. Roma inancında bir erkeğin koruyucu ruhudur, onun çocuk sahibi olmasını sağlar. (Howatson, 2015: 338).

² Paterfamilias: Roma’da ailenin (erkek) reisi. Aile bireyleri üzerinde çok büyük yetkileri (*patria potestas*, baba egemenliği hakkı) vardı. Karısının getirdiği çeyiz dahil ailenin mal varlığının tek sahibiydi, çocukları üzerinde mutlak egemenlik hakkına sahipti, onların ölmelerine ya da yaşamalarına sadece doğdukları zaman değil her an karar verebilirdi. (Howatson, 2015:698).

yasaklanmıştır. Ayrıca üst sınıfa mensup aileler bu uygulamanın sosyal olarak kabul edilebilir olmadığını düşündükleri için bebeklerini terk etmeye karşı çıkmışlardır (McClure, 2023:318). Buradan özellikle erkek çocukların değerli olduğunu kız çocuklarının ise aile reisinin gözünde pek de bir değerinin olmadığı kanısına varmak güç değildir.

Aile reisi olan babanın bebeği kabul etmesinin ardından bebekle ilgilenilmeye ve bakımı yapılmaya başlanırdı. İlk olarak ebe, bebeği yere yatırıp fiziksel olarak sağlığının yerinde olup olmadığını kontrol ederdi. Ardından bebeği kundaklama işlemi yapılırdı. Kundaklama aşamasında kız ve erkek bebekler arasında bazı farklar söz konusudur. Kız çocuklarının göğüs bölgesi daha sıkı bağlanırdı ancak rahim bölgesi hassas olduğu için gevşek bırakılırdı. Romalılar, bebeğin sindirmesi gereken rahim içi yiyeceklere sahip olduğunu düşündükleri için ilk önce bu yiyecekleri sindirmesi amacıyla bebeği ilk iki gün aç bırakmışlardır, ikinci günden itibaren ise süt ile beslemeye başlamışlardır. Varlıklı aileler de annenin yerine bebeği sütanne (Latince *nutrix*, Grekçe *tithene*, *tithe*, *trophos*) emzirmiştir. Sütanne tutulmasının nedeni ise annenin ilk günlerde sütünün sağlıklı olmadığına inanılmasıdır. Çocuğun fiziksel ve ahlaki gelişiminin emzirme ile başladığı düşünüldüğü için sütanne seçiminde çok titiz davranmışlardır (Beaumont vd. 2021:107; McClure,2023:315-316; Soranus, Gynaecology: II. 14 [83], II.18 [87]). Roma toplumunda annenin çocukları için bir ahlaki otorite figürü olduğu kanaati var olmuştur (Gloyn, 2017:15).

Doğum sonrasında bebeğin gerekli bakımlarının yapılmasının ardından bir takım geleneksel uygulamalar yapılmıştır. Aileler çocuklarının doğduğunu ve aileye kabul edildiklerini evlerinin kapılarına astıkları gösterişli çelenklerle duyurmuşlardır. Bunun ardından kız bebeklerin boynuna *amuletum*'lardan³ oluşan bir zincir takılmıştır. O dönemde bebek ölüm oranlarının çok yüksek olması sebebiyle bebeğe isim vermek için acele edilmemiştir, çocuğa isim verilmesi için *dies lustricus* (temizleyici, arındırıcı gün) belirlenmiştir. İsim verilmesi için uygun olan günün kız bebekler için sekizinci gün olduğu bilinmektedir. Çocuğa ismi verilirken aile arasında *lustratio* olarak isimlendirilen bir eğlence düzenlenirdi ve bu esnada çocuğun dinsel olarak arındırılma işlemi de gerçekleştirilmiş

---

³ Muska, nazarlık. Boyuna asılır veya bağlanırdı. Hastalığı tedavi etme, önleme, kadınlara doğumda yardımcı olma, afetlerden korunma gibi amaçlar için kullanılırdı. (Smith, 1849:91).

olurdu. İsim koyma merasimi tamamlandıktan sonra çocuk Roma ailesine ve onun mensup olduğu dine katılmış olurdu. Kız çocuklarına genellikle kısa bir isim verilirdi. Evde birden fazla kız çocuğu varsa genellikle hepsi aynı ismi paylaşırlardı. Ancak bu durum İmparatorluk Dönemi'nde değişiklik göstermeye başlamıştır. Birçok kadın bu dönemden itibaren ikinci bir isme sahip olmuştur. Kadınlar soyadlarını çocuklarına veremiyorlardı ancak kendileri ömür boyu soyadlarını koruyorlardı (Blanck, 1999:189; McClure, 2023:316; Ayrıntılar için bk. Mutluay, 2007:103-104; Paribeni, 1935:96).

Roma Döneminde varlıklı bir ailede dünyaya gelen çocuğun bakımından ve beslenmesinden sütanne veya annenin gözetiminde olan bir köle sorumlu olmuştur. Çocuklar yaklaşık olarak yedi yaşlarında okula başlardı ve bu yaştan itibaren çocuğa ev kölelerinden seçilecek bir *pedagog* veya *costus* (gözetmen) eşlik ederdi, çocuğun tüm bakımını yapmak ve ihtiyaçlarını karşılamak bu görevlilerin sorumlulukları içerisinde olmuştur (Blanck, 1999:190).

2.2. Kız Çocuklarının Oyuncakları ve Oynadıkları Oyunlar

Günümüzde olduğu gibi Roma İmparatorluk Döneminde de çocukların gelişimlerinin bir aracı olarak çeşitli oyuncakların var olduğu antik kaynaklar aracılığıyla bilinmektedir. Roma Döneminde çocukların ve yetişkinlerin oynadığı çeşitli oyunlar mevcuttur. Bu bölümde konumuz gereğince kız bebeklerin sahip olduğu oyuncaklardan ve kız çocuklarının oynadığı oyunlardan bahsedilecektir.

2.2.1. Kız Çocuklarının Oynadığı Oyuncaklar

2.2.2. Çıngırak (Krotalos)

*“Boynuna dolanırsa evde doğmuş ağlak bir köle,
çın çın öten bu çalparayı sallasın minik eliyle”* (Martialis, *Epigrammata*: XIV.54).

Yukarıda Martialis'in *Epigrammata* adlı eserinde görüldüğü gibi Roma'da çeşitli yapıda çıngırak türlerinin var olduğu bilinmektedir. Çıngıraklar günümüzde olduğu gibi bebekleri eğlendirmek ve ağladıkları zaman onları susturmak için kullanılmıştır. Bu

çingiraklar çeşitli boyut ve tipte olmakla birlikte, gümüş, bronz, pişmiş toprak, deri, kemik ve alçı gibi farklı malzemelerden yapılmışlardır. Çingırağın içerisinde bulunan topçuklar ise pişmiş topraktan yapılmıştır ancak bazı çingirakların içinde kurt dişi ve mercan da kullanılmıştır. Roma'da çingiraklar genellikle hayvan biçiminde yapılmıştır. Hayvan olarak ise domuz, horoz, ayı, baykuş, kaplumbağa şekilleri tercih edilmiştir (Bener, 2016:143; Harlow, 2013: 325).

Hayvan biçimindeki çingirakların yanı sıra çocuk biçiminde olan çingiraklarda mevcuttur. Çocuk biçiminde çingırağın bir örneği Korinthos'ta bir çocuk mezarında yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır. Bulunan bu çingırağın İmparator Nero dönemine (MS 54-68) ait olduğu düşünülmektedir. Elini eğilir vaziyette çenesinin üzerine koymuş uyur vaziyette bir siyah çingirak bulunmuştur (Görsel 1). Kıvrık saç buklelerinin dahi ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmesi gerçekçilik havası katmaktadır. Çingirak oyuk bir haldedir ve içinde ses çıkarması amacıyla iki adet küçük top bulunmaktadır (Bener, 2016:146; Shear, 1930:428-429).

Görsel 1. Çocuk formunda çingirak.
(Shear, 1930:429).

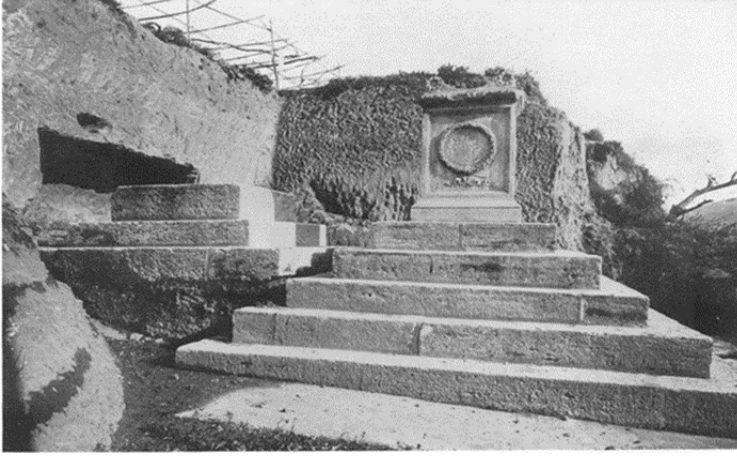
2.2.3.Oyuncak Bebek

Roma'da oyuncak bebeklerin genellikle tahta, pişmiş toprak, kemik ya da fildişinden yapıldığı bilinmektedir (Harlow, 2013: 330). Oyuncak bebeklerin boyutları 15-16 cm. civarında değişmektedir ve boyutlarının böyle olduğu göz önüne alındığında çocukların bu ebattaki oyuncak bebekler ile oynaması kolay olmuştur (Yaraş ve Yaraş, 2010:68-69). Bu bebeklerin evlenmeden önce ölmüş genç kızlara ya da ileri yaşta ölmüş Vesta rahibelerine⁴ ait olduğu düşünülmektedir. Çünkü Roma'da genç kızlar ergenlik çağına erişip evlenecekleri zaman düğünden bir gece önce oyuncaklarını tanrıçalara adarlardı. Bu oyuncaklar arasında bebeklerde mevcuttur. Bu nedenle bebekler evlenme yaşına gelmiş genç kızları temsil etmiştir (Bener, 2016:160; Blanck, 1999:196; Elderkin, 1930:456; Hallam, 1930:15; Ricotti, 2021:313).

Roma'da oyuncak bebekler ilk kez Pompei'de bulunmuştur. Ayrıca MS II. yüzyılda, Antoninler döneminde tamamen Roma kültürüne has oyuncak bebeklerin varlığı bilinmektedir (Yaraş ve Yaraş, 2010:67). Roma'da kız çocuklarının bebeklerine ilişkin kaynaklar kısıtlı olmasına rağmen oyuncak bebekleri olan kızların lahitleri ve bunun yanında kız çocuklarının mezarlarında bulunan bebek kalıntılarında söz edilebilmektedir (Dolansky, 2012:257-258). Bunların yanı sıra Roma'da III. yüzyıla tarihlendirilen bir Vesta rahibesi olan Cossinia'ye ait olduğu düşünülen anıt mezar bulunmuştur (Görsel 2). Anıt mezarın ön yüzünde bir defne yaprağı çelengi içinde *V. V. COSSINIAE L. F.* yazmaktadır. Bu mezarın içerisinde ise eklemli bir kemik oyuncak bebek yer almaktadır. Bener, bir Vesta rahibesinin mezarında oyuncak bebek bulunmasının nedenini ölürken bile hala bakireliğini koruduğunu ve çocuk ruhunu kaybetmediğini göstermek için olabileceği şeklinde yorumlamıştır. Vesta rahibelerinin asla evlenmedikleri ve ömür boyu bakire kalmaya yemin ettikleri göz önüne alındığında Bener'in yorumu bize göre de mantıklıdır. Ricotti ise nişanlı iken ölen Creperia'nın bebeği ile gömüldüğünü aktarmaktadır (Bener, 2016:160-161; Hallam, 1930:14; Ricotti, 2021:313).

---

⁴ Vesta rahibelerinin seçimi 6 ila 10 yaş arasındaki kız çocukları arasında yapılmaktadır. Bu kızlar ömür boyu bakire kalmaya yemin ederler ve Pontifex Maksimus Yönetimindeki devlet ocağının ateşinin sönmemesi için gece gündüz nöbet tutarlar. (Erhat, 1996:290; Howatson, 2015:978).

Görsel 2. Vesta Rahibesi Cossinae'ya ait anıt mezar.

(Hallam, 1930:14).

Roma'da 1889 yılında yapılan kazılarda 18-19 yaşlarında bir kadına ait mezarda MS II. yüzyıla tarihlenen Crepereia Tripha bebeği bulunmuştur. Bebek 23 cm. uzunluğunda olup küçük göğüslere, yuvarlak bir kalçaya ve girintili bir göbeğe sahiptir (Görsel 3). Kadın, babasının yanına gömülmüştür ve mezarın içerisinde bebeğin yanı sıra bir de evlilik yüzüğü bulunmuştur. Mezarda hem yüzük hem de bir bebek bulunması araştırmacılar tarafından kadının yeni evlendiğini ama henüz bekaretini kaybetmediği kanısını uyandırmıştır (Dolansky, 2012:261; Yaraş ve Yaraş, 2010:67).

Görsel 3. Crepereia Tripha Bebeği.

Erişim: 13 Temmuz 2022, https://www.wikiwand.com/en/Crepereia_Tryphaena

Roma İmparatoru Honorius'un (MS 393-395) karısı olan Maria'nın da bir bebek ile gömüldüğü bilinmektedir. Kaynaklarda evlenmemiş kadınların veya rahibe olan Romalı kadınların bebekleri ile gömüldüğü bilgisi yer almaktadır (Yaraş ve Yaraş, 2010:69). Ancak İmparatoriçe Maria'nın evli olduğu halde bebeği ile gömülmesi, belki de soylu kadınların bu şekilde defnedilmek istedikleri anlamına gelebilir. Bunun yanı sıra evlenmeden bir gece önce oyuncakların ana tanrıçaya armağan edilme geleneğinin İmparatorluk Döneminin sonlarına doğru ortadan kalkmış olabileceği şeklinde ele alınabilir. Bu örneklerden yola çıkarak sadece ergenliğe ulaşmadan ölen kız çocuklarının değil belli bir yaşa gelmiş kadınların da oyuncak bebekler ile gömüldüğü sonucuna varılabilir.

Sagalassos'ta (Burdur/Ağlasun) yapılan kazılarda MS I. yüzyıla tarihlenen iki adet orta yaşlı kadın mezarına ulaşılmıştır. Bulunan bu mezarlar yapının içerisinde en eski tarihli olanlardır. Bunların yanı sıra mezarlık içerisinde farklı yaş gruplarına ait mezar buluntuları da ele geçirilmiştir. Yapılan incelemelerde bulunan bedenlerin kadın, erkek, ergen, çocuk hatta bir tanesinin de bir bebeğe ait olduğu tespit edilmiştir. Tabutların içerisindeki bedenlerin yanında sikkeler, cam unguentaria ve süs eşyaları olmak üzere çeşitli mezar hediyeleri bulunmuştur (Talloe vd. 2013:250-251). Yapılan kazılarda çocuk ve bebek mezarlarına rastlanmıştır ancak cinsiyeti hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Roma'da ölen kız bebeklerin ve çocukların oyuncaklarıyla gömüldüğü ve bu oyuncaklar içerisinde oyuncak bebeklerin de olduğu göz önüne alındığında, söz konusu mezar yapıları içerisinde herhangi bir oyuncak bebek kalıntısına rastlanmaması, yapıda bulunan çocuk ve bebek mezarlarının bir erkek bireye ait olduğu kanısına varabiliriz. Ayrıca iki adet orta yaşta kadın mezarı içerisinde herhangi bir oyuncak bebek kalıntısına rastlanmaması bu kadınların evli olabileceğini ve evlendiklerinde oyuncaklarını ana tanrıçaya adanmış olabilecekleri ihtimalini bize göstermektedir.

2.2.4. Topaç (Turbo)

Roma'da topaç sadece çocuklara hitap eden bir oyuncak değildi. Farklı yaş gruplarından kadınların ve erkeklerin oynadığı oyuncaklardan birisi olan topaç sayesinde farklı oyunlar da türetilmiştir. Topaçlar ahşap, pişmiş toprak, cam, bronz, kurşun ve taş gibi materyallerden yapılmıştır. Bunların yanı sıra kamçı ile çevrilen topaçların varlığı da

bilenmektedir. Kamçı bir sopadan ya da deri bir kayıştan oluşmaktadır. Roma’da topaç çevrilen kamçıya *flagellum* ismi verilmiştir (Bener, 2016:148-152).

2.2.5. Oyuncak Hayvanlar ve Tekerlekli Oyuncaklar

Roma’da çocukların hayvan sevgisine sahip oldukları ve onlarla oyunlar oynadıkları bilinmektedir. Pişmiş topraktan, çocukların sevdikleri hayvanların oyuncakları yapılmıştır. Pişmiş topraktan yapılan hayvan şeklinde oyuncakların yanı sıra evde bezden yapılmış olanların varlığı da bilinmektedir (Bener, 2016:176-177).

Akhisar Arkeoloji Müzesinde Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen iki adet tekerlekli hayvan biçiminde oyuncak mevcuttur. İlk oyuncak tekerlerinden sadece bir tanesi mevcut olan horoz biçimindeki figürindir. Bu figür Turgutlu/Sinirli mevkiinde bir tarlada bulunmuştur. Horoz figürü genellikle erkek çocuklar ile özdeşleştirilmektedir (Görsel 4). Bir diğer bulunan eser ise kuş figürüdür. Selendi/Kara Selendi Mahallesiinde bulunan bu figürünün yüksekliği 9 cm. genişliği ise 15.3 cm’dir. Eser günümüze kadar sağlam bir şekilde gelmiştir ve kuşun göğüs kısmında oyuncak hareket ettirmek amacıyla ip veya tel takılan küçük bir kulp mevcuttur (Görsel 5). Kuşların ise kız çocukları ve genç kızlarla özdeşleştiği düşünülmektedir (Yıldız ve Şakar, 2017:413-423).

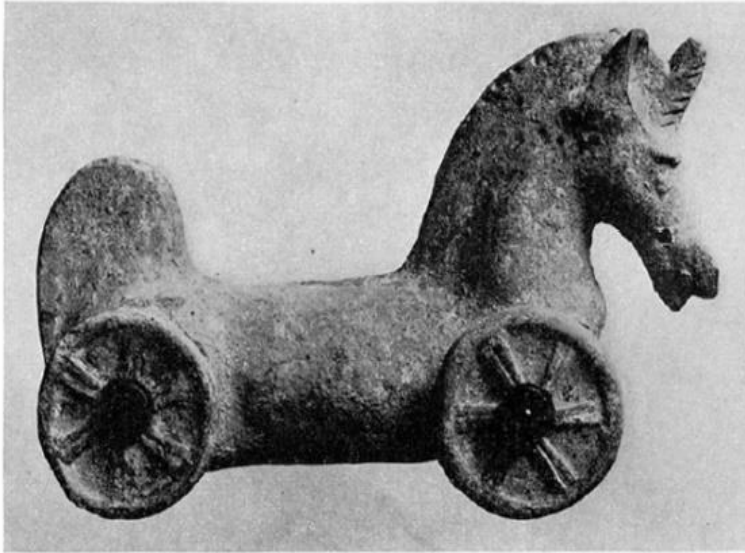

Görsel 4. Akhisar Arkeoloji Müzesinde bulunan horoz biçiminde tekerlekli oyuncak. (Yıldız ve Şakar, 2017:430).

Görsel 5. Akhisar Arkeoloji Müzesinde kuş biçiminde oyuncak.
(Yıldız ve Şakar, 2017:430).

Roma'da bir mezarın içerisinde İmparator Nero'ya ait olan bir sikke ile birlikte pişmiş topraktan yapılmış bir tekerlekli oyuncak at bulunmuştur. Pişmiş toprak beyaz bir astarla kaplıdır ve yele, kuyruk, perçem, gözler ve burun delikleri için ise kırmızı renk kullanılmıştır. (Shear, 1930: 430). (Görsel 6)

Görsel 6. İmparator Nero zamanına tarihlenen tekerlekli oyuncak at.
(Shear, 1930:430).

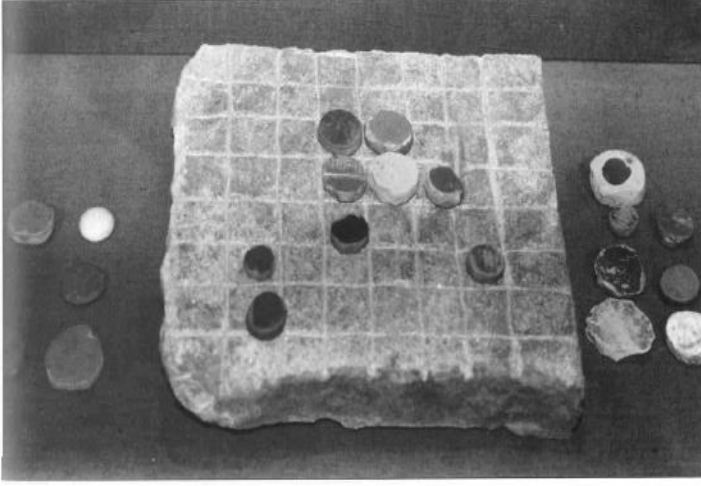
2.3. Kız Çocuklarının ve Kadınların Oynadığı Oyunlar

2.3.1. Ludus Latrunculorum

Roma'da kadınların oynadığı oyunlar erkeklerin aksine genellikle bedeni yormayacak tarzda olmuştur (Ovidius, *Ars Amatoria*: III.380, dipnot 2). Fiziksel güç gerektirmeyen *Ludus Latrunculorum* da bu oyunlardan bir tanesidir. Karelerden oluşan bir oyun tablası üzerinde iki kişi ile oynanmış bir strateji oyunudur. Bu oyun hakkındaki bilgiler ilk olarak Varro'nun (MÖ 116-27) eserinde geçmektedir ancak Roma'da ilerleyen yıllarda da bu oyunun oynandığı bilinmektedir (Bener, 2016:22; Fields, 2003:54; Schädler, 2012:3; Varro, *De Lingua Latina*: X.22).

Ovidius *Ars Amatoria* adlı eserinde *Ludus Latrunculorum*'dan (Haramilerin mücadelesi) söz etmektedir. Bu oyuna *latro* (haydut, soyguncu) denilmiştir. *Hostis* (düşman) ya da *miles* (asker) olarak da bilinmektedir. Çünkü adı geçen bu oyun askerlerin mücadelesini ele almaktadır. Ayrıca Ovidius *Tristia* adlı eserinde de bu oyunun bazı yönlerden satranca benzediğini ama aslına bakıldığında bir dama oyunu olduğunu belirtmiştir. Karelerle işaretlenmiş bir tahta üzerinde her iki tarafta 30'ar taşla oynanırdı. Farklı renklerdeki taşları içeren bu oyunda bir yanda siyahlar, diğer yanda ise beyazlar ya da kırmızılar olurdu ve taşlar karşılıklı bir biçimde dizilirdi. Bunlar çoğunlukla tahtadan, metalden, fildişinden ya da camdan yapılmıştır. Ayrıca oyun çok sevildiği için çizilmeye müsait olan her yüzeye bir dama tahtası çizilmiştir ve oyuncular çizilen damanın etrafında oturarak keyifli bir şekilde oyunlarını oynamışlardır (Bener, 2016:24; Deighton, 2016:72-73; Ovidius, *Ars Amatoria*: III.355, dipnot 2; Ovidius, *Tristia*: II.477-480).

İngiltere'de Hadrianus Duvarı'nın sırasında *Ludus Latrunculorum* tablalarına rastlanmıştır. Yapılan kazılarda burada pulları ile beraber taş bir oyun tablası bulunmuştur (Bener,2016:22-24; Fields, 2003:53-54) (Görsel 7). Küçük Asya'ya baktığımız zaman Smyrna Agorası'nda da oyun tablaları ele geçirilmiştir. Bu tablalar Roma İmparatorluk döneminde oynandığı bilinen *Ludus Latrunculorum* oyununa aittir. Ekonomik olarak gördüğü işlevin yanı sıra devlet işlerinin de görüşüldüğü bir kamu yapısı olması sebebiyle burada oynanan *Ludus Latrunculorum* oyununun dönemin önemli kişileri olan senatörler ve komutanlar tarafından oynandığı düşünülmektedir (Ersoy ve Erdin, 2015: 142 ve 148).

Görsel 7. Hadrianus Duvar'ında ele geçirilen taş oyun tablası.

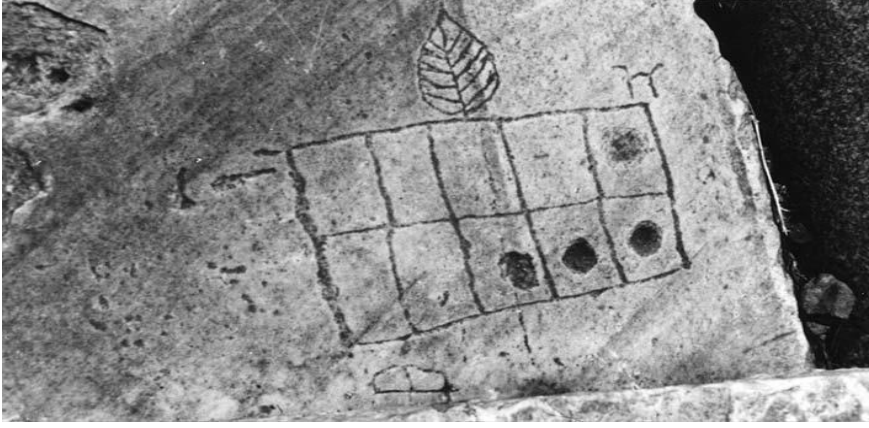
(Fields, 2003:53).

2.3.2. Mankala

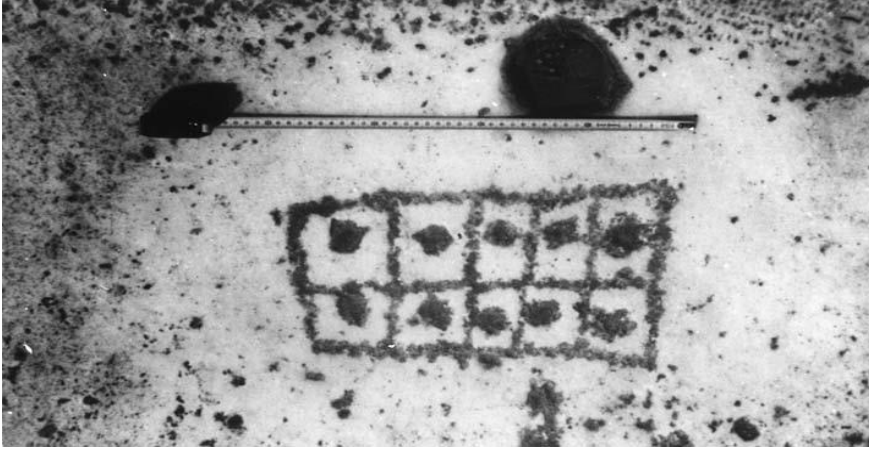
Arapça *manqala* veya *minqala*'dan (*nagala*; nakil=hareket etmek) türemiş olan *mankala* oyunu iki, üç ya da dört sıra halinde dizilmiş çukurlardan taş ya da tohumların sürekli olarak bir taştan diğerine hareket ettirilmesi suretiyle oynanan bir oyundur.⁵ *Ludus Latrunculorum* gibi bir strateji oyunu olan *mankala* oyun tablaları Küçük Asya'da yoğunluklu olarak Batı Anadolu kentlerinde ele geçirilmiştir. Bu kentler arasında Ephesos (Selçuk/İzmir), Aphrodisias (Karacasu/Aydın), Knidos (Datça/Muğla), Miletus (Balat Köyü/Aydın), Didyma (Didim) sayılabilir (Görsel 8. ve 9). Smyrna Agorası'nda (İzmir) bulunan *mankala* tablalarında olduğu gibi diğer tablolarda da herhangi kale biçimli deliğe rastlanmamıştır. Knidos'da ilk *mankala* oyun tablası örneği Liman Caddesi'nde ele geçirilmiştir. Mankala oyunu kazıma çizgilerle oluşturulmuştur ve 2×5 kareden oluşmaktadır (Görsel 10). 2007 yılında yapılan kazılarda ise Liman Caddesinin Doğu Mekanları kazısında ele geçirilen kemik pullar *mankala* oyun pulları ile benzer şekildedir. Bu kemik pullar MS V. ve VII. yüzyıllara tarihlenmektedir (Görsel 11) (Barnes, 1975: 69; Bener, 2016:32-35; Doksanaltı vd. 2018:38-39; Durnagözü, 2015:108; Ersoy ve Erdin, 2015: 149-150; Schädler, 1998: 12-16).

⁵ Mankala oyunu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bk. (Bener, 2016:32-53).

Görsel 8. İzmir Roma Agorası mankala örneği.
(Schädler, 1998:15).

Görsel 9. Aphrodisias tiyatrosundan mankala örneği.
(Schädler, 1998:15).

Görsel 10. Liman Caddesi'in girişinde bulunan mankala oyun tablası.
(Doksanaltı vd. 2018:39).

Görsel 11: 2017 yılında ele geçirilen kemikten yapılmış oyun pulu.
(Doksanaltı vd. 2018:38).

Mankala oyununun antik dönem kaynaklarında yer almaması nedeniyle kadınların bu oyunu oynayıp oynamadıkları hakkında kesin bir bilgi edinmemiz mümkün değildir. Ancak yukarıda bahsettiğimiz *Ludus Latruncularum* oyunu gibi bir strateji oyunu olması ve bedeni çok yormadan oynanan bir oyun olması nedeni ile kadınların bu oyunu oynamış olmaları ihtimali kanaatimizce çok yüksektir.

2.3.3. Duodecim Scriptorum (On İki Hat Oyunu)

İlk defa Ovidius'un *Ars Amatoria* adlı eserinde geçen *Duodecim Scriptorum* iki kişiyle oynanan bir oyundur. Üç sıra ve on iki hanenin yer aldığı tabla üzerinde oynanan oyunda farklı şekil ve renklerde on beş pul ve üç adet zar bulunmaktadır. Oyunun amacı rakibinin pullarını engelleyerek oyundaki tüm pulları çıkarmaktır. Ovidius, kadınların da bu oyunu oynamayı bilmeleri gerektiğini ve oyun oynamayı bilmeyen bir kadının ayıplandığını çünkü oyun oynarken bir taraftan da aşka hazırlandığını bize aktarmaktadır (Deighton, 2016:71; Ovidius, *Ars Amatoria*: III.360-365, dipnot 3). Ovidius'un bu satırlarından kadınların zaman geçirmek ve oyun oynarken eğlenmek amaçlarının dışında erkekler ile bir araya gelip beraber oyunlar oynadıklarını ve bu oynanan oyunlar sayesinde erkekler ile etkileşime geçip, belki de aşkı bulma şanslarını elde etmiş olabileceklerini anlayabiliriz. Ayrıca erkeklerin kamusal alanda ön planda oldukları bilinmektedir. Bu oyunlar sayesinde kadınlar, kamusal alanda görev yapan erkeklerle tanışmış olabilir. Ve böylece onlarla

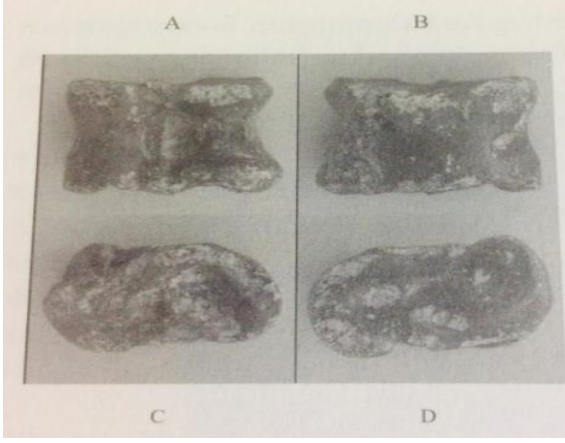
evlenip kamusal alanda kocalarının yanlarında yer almaya ve kendilerini göstermeye başlamış olabilirler.

Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamöyküsü* adlı eserinde İmparator Claudius'un zar oyunlarını sevdiğini hatta bu konu hakkında bir kitap yazdığını aktarmaktadır. Bunun haricinde gezintilere çıktığı zaman bile oyun oynadığı bunun için de arabasına yolculuk sırasında bozulmayacak şekilde oyun tahtasının yerleştirildiği bilgisi yer almaktadır. Bu oyun tahtasının *Duodecim Scriptorum* oyununa ait olduğu düşünülebilir ve bu oyunun imparatorlar tarafından da sevilerek oynandığı kanısına varılabilir (Suetonius, *Claudius XXXII*).

Kibyra antik kentinde (Burdur/Göhlhisar) yapılan kazılarda iki adet *Duodecim Scriptorum* tablası ele geçirilmiştir. İlk ele geçirilen tabla kireç taşıdır, ikincisi ise MS V.-VI. yüzyıllara ait olduğu düşünülen bir çeşmeye ait havuzun taban döşemesinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Demirer, 2015:741). Bener, Roma İmparatorluğu'nun varlığının olduğu birçok bölgede *Duodecim Scriptorum* tablası bulunduğunu aktarmıştır. Aphrodisias, Perge ve Side antik kentlerinde bu örneklere rastlamak mümkündür. Aphrodisias'ta Geç Roma dönemlerine ait çok sayıda oyun tablası bulunmuştur. Hadrianus Hamamlarında ele geçirilmiş olan bir tanesi günümüzde Aphrodisias Müzesinde sergilenmektedir (Bener, 2016:55-56).

2.3.4. Pleistobolinda

Pleistobolinda kız ve erkek çocuklarının karşılıklı olarak iki aşık kemiği ile oynadıkları bir şans oyunudur. Oyun esnasında aşık kemikleri yere atılırdı ve en yüksek sayıya ulaşan kişi oyunun galibi olurdu. Ödül olarak ise rakibinin aşık kemiklerini kazanırdı. Oyun tek aşık kemiği ile oynanabilmesine rağmen iki aşık kemiği ile oynanmasının nedeninin muhtemelen beraberlik olasılığını düşürmek olduğu düşünülmektedir. (Bener, 2016:101-102; Schädler, 1996:68). (Görsel 12).

Görsel 12. Perge'de ele geçirilen aşık kemiği.

(Bener, 2016:96).

2.3.5. Aporraksis

Apporraksis oyunu kız ve erkek çocuklarının topu yerde sektirerek ve sürerek oynadıkları bir oyundur. Topun sürekli sert bir biçimde sektirilmesini gerektiren bir oyun olduğu için oynanacak topun sert ve dayanıklı bir malzemeden yapılmış olması gereklidir (Bener, 2016;118-119).

2.3.6. Micatio

İki kişi ile oynanan bir şans oyunu olan *Micatio*'da oyuncuların her ikisi de eş zamanlı olarak sağ el parmakları ile bir sayı gösterirler ve oyunculardan ilk olarak hangisi iki sayının toplamını doğru bir şekilde yüksek sesle söylerse oyunu o kazanırdı. Roma'da çocukların sık sık oynadığını bildiğimiz bu oyunu yetişkinler de oynamaktadır. Hatta tavernalarda hesabı kimin ödeyeceğini belirlemek için bu oyuna yetişkinler sıklıkla başvurmuşlardır (Bener, 2016:129; Brewster, 1943:135; Davis, 1959:205).

2.3.7. Ceviz Oyunları

Ceviz oyunu, kolay bulunabilmesi ve şeklinin oynamaya elverişli olması nedeniyle çocuklar tarafından sokakta oynanan bir oyun olmuştur. Cevizin maliyetinin düşük olması nedeni ile her kesimden çocuğun temin etmesi kolaydır ve bu nedenle çocuklar arasında bu oyunun oynanma oranı da yüksektir. Çocuklar bu oyunu o kadar çok sevmişlerdir ki

Martialis, okulda bu oyunun sürekli oynandığını ve öğrencilerin oyundan kopamamaları nedeni ile öğretmenlerini kızdığını bize aktarmıştır (Bener, 2016:133-134; Martialis, *Epigrammata*: V.84).

“Zararsız, önemsiz bir oyun sanılır ceviz oyunu;
Oysa kıcı çıktı çoğu kez bu yüzden çocukların.” (Martialis, *Epigrammata*: XIV.19(18).)

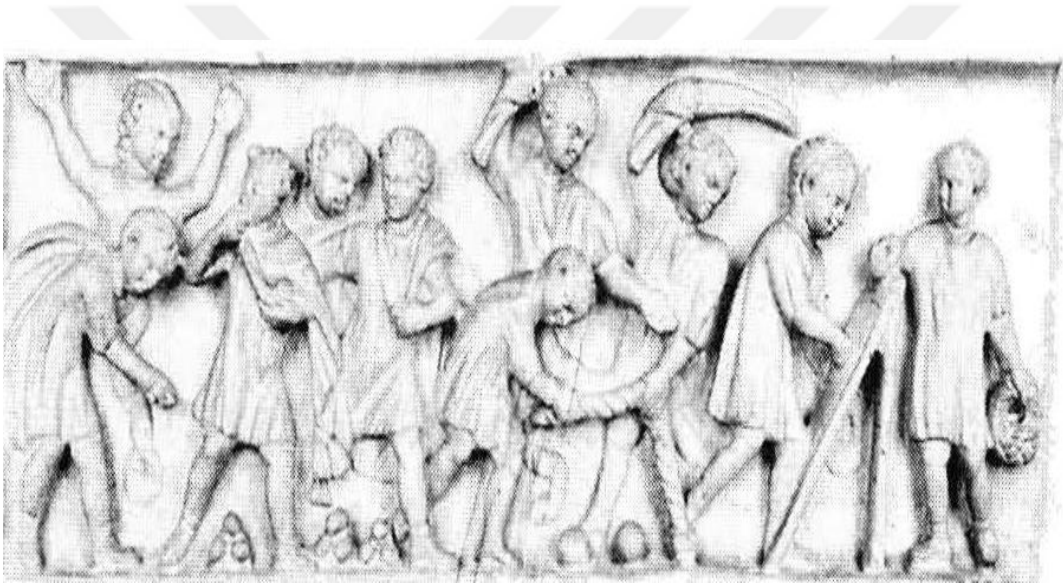
Kulağa çok masumca gelen ceviz oyunlarının çocuklara oynarken bir zarar vermeyeceği düşünülse de Martialis’in yukarıdaki satırlarından aktardığı üzere bu oyunun zararsız ve önemsiz olduğunun düşünülmemesi gerektiğini, çocukların üzerinde bazı olumsuz durumlara neden olduğunu öğreniyoruz (Martialis, *Epigrammata*: XIV.19(18). Bener bundan yola çıkarak bu oyunun erkek çocuklar tarafından daha çok oynandığını, fiziksel olarak tehlikeli bir oyun olduğu için kız çocukları tarafından oynamak için tercih edilen bir oyun olmadığını aktarmıştır. Louvre Müzesi’nde sergilenen bir lahit üzerinde erkek çocuklarının ceviz oyunu oynarken betimlenmiş sahnelerinin varlığını bilmemiz ve Martialis’in satırlarında geçen zararsız bir oyun olmadığı bilgisi bize göre de Bener’in yorumunu haklı çıkarmaktadır. Kız çocuklarının narin doğası nedeni ile bu oyunu oynama olasılığı düşüktür (Görsel 13) (Bener, 2016:134-135; Veyne, 2006: 30).

Görsel 13. Ceviz Oyunu oynayan çocukların betimlendiği MS II. yüzyıl tarihli lahit. (Veyne, 2006:30).

Ceviz oyunlarının farklı şekilde oynanış tarzları vardır. Bunlardan ilki, cevizlerden yapılmış bir piramidi belli bir mesafeden cevizle vurarak devirme şeklindedir. Vatikan Müzesinde yer alan bir lahit üzerinde yer alan kabartmada yerde üçer adet cevizden yapılmış piramitler ve onlar ile oynayan çocuk betimleri yer almaktadır (Bener, 2016:134; Çakır ve Öztürk, 2015:10). (Görsel 14).

Cevizin bir diğer oynanış şekli ise yere çizilmiş bir üçgenin içerisine cevizin atılması şeklinde gerçekleşirdi. Üçgenin içindeki her kenar farklı değere sahip olduğu için oyunu oynayan kişiler attıkları yere göre farklı puanlar kazanırlardı (Bener, 2016:136; Çakır ve Öztürk, 2015:10).

Görsel 14. Cevizden yapılmış piramitler ile oynayan çocuklar. Vatikan Müzesi. (Blanck, 1999:240).

2.3.8. Evcil Hayvanlarla Oynanan Oyunlar

Roma'da insanların evcil hayvanlarla oynadığı çeşitli kabartmalarda, resim ve mozaik parçalarında ve dönem yazarlarının şiirlerinde geçmektedir. Çocukların oynadığı ve birlikte vakit geçirmekten zevk aldığı hayvanlar arasında kuşlar, horozlar, köpekler, keçiler sayılabilir. Maymun gibi egzotik hayvanlara sahip olan çocukların ise zengin ailelere mensup olduğu düşünülmektedir (Bener, 2016:137; Deighton,2016:53; Lazenbey, 1949:245).

Catullus, şiirlerinden birinde sevgilisinin evinde bir serçe beslediğini, bu serçe ile eğlenceli vakitler geçirdiğini ve serçenin ölümü ile sevgilisinin derin bir yas tuttuğunu aktarmıştır. Buradan Roma’da yetişkinlerin de evcil hayvanlar ile vakit geçirmekten keyif aldığını anlamak mümkündür (Catullus, 3). Ayrıca Martialis eserinde Publius’un çok sevimli bir köpeğe sahip olduğunu, köpeğin çok temiz olduğunu ve sahibini hiçbir şekilde üzmediğini ve bu nedenle sahibi tarafından çok değerli olduğunu aktarmaktadır (Martialis, *Epigrammata*: I.109). Horatius, “saçı sakalı çıkmış bir adamın minicik bir arabaya fareler koşmaktan ve uzun bir kargıya binip at sürmekten hoşlanan bir adamın akli başında sayılmayacağını” bize aktarmıştır (Horatius, *Satura’lar*: II.3.249). Buradan yetişkinlerin de hayvanlarla çeşitli oyunlar oynadığı ama belli bir yaşa geldikten sonra bu oyunu oynayanlara iyi bir gözle bakılmadığı kanısına varmak mümkündür.

Çocukların yanı sıra yetişkinlerin de evcil hayvanlarla oynadıkları ve onlarla iletişimlerinin çok iyi olduğu yukarıdaki kaynaklardan da anlaşılmaktadır. Bunun nedeni o zamanda çok fazla hayvan olması değildir, Romalıların çok dinli bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu nedenle tanrılara ve tanrıçalara çok fazla sayıda hayvan adanmışlardır ve onlara daha yakın olmak amacıyla evlerinde pek çok hayvan beslemişlerdir. Ayrıca onları yoldaşları gibi görmüşlerdir (Lazenbey, 1949:245).

1981 yılında Bordeaux’da tarihlemesi kesin olarak yapılamayan bir mezar steli ele geçirilmiştir. MS II, III veya IV. yüzyıla tarihlenebileceği düşünülmektedir, ama stelin MS II. yüzyıla ait olduğu daha muhtemeldir. Stelin üzerinde *D.M. .... / LAFTVS. .../ PAT. .../* yazısından Lautus adlı adamın kızı için bir mezar steli yaptırdığı anlaşılmaktadır (Görsel 15). Bu stelde kız çocuğu evcil hayvanları olan kedisi ve horozu ile betimlenmiştir. Çocuğun yüzü, saçları, kıyafeti açık bir şekilde tasvir edilmiştir. Genç kızın yanında adım atar biçimde betimlenen bir horoz vardır, elinde ise göğsünün üzerinde durur vaziyette dört ayaklı bir kedi tutmaktadır. Kedinin ön patileri kızın kollarına yapışmıştır ve kuyruğu aşağı doğru sarkmıştır (Bener,2016:139; Johns 2003:56-59). Bu stelden de evcil hayvanların Romalılar için çok değerli olduğunu, çocukların evcil hayvanlarını çok sevdiğini anlayabiliriz. Bize göre, babası, kızı evcil hayvanlarını çok sevdiği ve onlarla gün içerisinde çok fazla vakit geçirdiği için stelde hepsini bir arada betimlemek istemiş olabilir. Bir babanın kızı için böyle bir stel diktirmiş olması onu sevdiği ve onun anısını bu şekilde yaşatmak istediği için olabilir. Buradan baba-kız ilişkilerinin iyi olduğu sonucu da çıkarılabilir. Kimi kaynaklar *patria*

potestas üzerinden giderek baba-kız ilişkilerini çok sert göstermiş olsalar da her zaman bu ilişkilerin çok sert olmadığını ve babalar ile kız çocukları arasında duygusal bağların da kurulduğunu görebiliriz.

Görsel 15. Laetus'un kızı için yaptırdığı yanında hayvanları ile betimlenmiş mezar steli. (Johns, 2003:57).

Roma toplumunda her yaşa hitap eden oyun ve oyuncaklar var olmuştur. Ancak konumuz gereği ağırlıklı olarak kız çocuklarına hitap eden oyun ve oyuncaklar ele alınmıştır. Bu bağlamda incelendiği zaman kız çocuklarının oynadığı pek çok oyuncuğun var olduğu bilinmektedir. Oyun olarak ise erkeklerden farklı olarak daha çok bedeni yormayacak oyunlar oynamışlardır. *Ludus Latruncolorum*, *Mankala*, *Duodecim Scriptorum* gibi kız çocuklarının oynadıkları oyunların tablalarına Küçük Asya'da yapılan kazılarda pek çok antik kentte rastlanmıştır.

2.4. Kız Çocuklarının Eğitimi

Roma'da çocuğa ilk eğitim ailesi tarafından vermeye başlanırdı. Ailelerin ilk amacı geçmişe ait gelenek ve göreneklerin çocuğa düzgün bir şekilde öğretilmesi olmuştur

(Barclay, 1959:147; Mutluay,2007:112). Romalı kız çocuklarının sosyal statüsünün ne olduğunun bir önemi olmaksızın temel eğitim alma hakları olmuştur. İlkokullara (devlet okulları) kız çocukları da kabul edilirdi. Bunun yanı sıra üst sınıfa mensup genç kızlar tıpkı erkekler gibi Yunanlı hocalardan (*paidagogos*) ders alabilirlerdi. Hatta bazen retorik ve hukukunda dahil olduğu yüksek eğitim alanlarının varlığı da bilinmektedir (Cantarella, 2021:353).

Kız ve erkek çocukları altı veya yedi yaşında okula (*ludus litterarum*) başlamışlardır ve bu çocuklar okula gitmeden önce alfabeyi öğrenmişlerdir. Varlıklı aileler çocuklarının alfabeyi öğrenebilmesi için köleler tutmuşlardır. Durumları çok iyi olmayan aileler ise çocuklarına ahşap veya fil dişinden yontulmuş harfler temin ederek onların oynayarak alfabeyi öğrenmelerini sağlamışlardır. Oyun oynayarak çocukların bilgiyi daha kolay bir şekilde öğrenebilecekleri düşünülmüştür. Yalnızca harflerin doğru sırasıyla öğrenilmesi ve isimlerin bir kafiye haline getirilmesi üzerinde durulmamıştır. Bunların yanı sıra sürekli olarak harflerin sıralarını değiştirerek çocuğa alfabe öğretilmiştir ve öğrenme kalıcı hale getirilmiştir. Örneğin son harfleri ortaya ve ortadakileri başa koyarak ses ile öğretilme sağlanmıştır. Okullarda çocuklara okuma, yazma ve aritmetik öğretilmiştir. Çocuklar ilk önce yazmayı, ardından Latince okumayı öğrenmişlerdir. Tüm bunlardan sonra ise gramer, mitoloji, edebi eleştiri ve şiirsel metinler okumaya başlamışlardır (Blanck, 1992:39-40; Bloomer, 2013:451; Booth, 1979:1; Deighton, 2016:25; Hieronymus, *Epistulae*: CVII, 4; Quintilianus, *Institutio Oratoria*: I,1,26).

Çocuklar sabahları okula gitmek için çok erken uyanmışlardır ve bir *paidagogus* (özel öğretmen) ile beraber okulun yolunu tutmuşlardır. Kölelerden veya Yunanlılardan oluşan özel öğretmenlerin görevi çocuğu okula götürmek, okul süresi boyunca çocuğun yanında durmak ve okul bittikten sonra çocuğu alıp eve getirmektir. Romalı erkek ya da kız çocuğunun Yunancayı ilk anlamaya ve konuşmaya başladığı kişi de özel öğretmeni olmuştur (Bloomer, 2013:454; Bonner, 2012:44; Deighton, 2016:25; McClure, 2023:323).

Çocuklar harflerin şekillerini öğrenir öğrenmez ilk olarak öğretmenlerinin yardımı ile onlara yazma işlemi öğretilmiştir. Öğretmen ahşap bir yazı tahtasına çeşitli şeyler yazardı ve öğrencilerden yazdıkları şeyin üzerinden bir kalem ile geçmesini isterdi. Bal mumu yerine ahşap tahta kullanılması hatanın daha az olmasını sağladı ve öğrenci tahta üzerinden

mümkün olduğunca doğru bir şekilde geçerdi. Ayrıca, bir sabit hat takip edildiği için öğrencinin yazı yazma hızı artırılır parmaklarını sabit tutması sağlanır ve öğretmenin kendi elini çocuğun eli ile birlikte yönlendirmesine gerek kalmamış olurdu (Blanck,1992:40; Deighton, 2016:38; Seneca, Epistles: XCIV, 51; Quintilianus, Institutio Oratoria:I, 1, 27).

İlköğretim bittikten sonra çocuklar ahşap yazı tahtası yerine papirüs kullanmaya başlamışlardır. *Paidogoguslar* çocuğun papirüs rulolarının bulunduğu silindirik kutuyu taşımaktan da sorumluydular. Kız çocuklarının eğitimi ile ilgili olarak *paidogoguslardan* yararlanılmıştır. Özellikle okulun olmadığı zamanlarda aileler kız çocuklarının eğitimleri için bu özel öğretmenlerden ders vermelerini istemiştir (Blanck, 1992:42; Bloomer, 2013:454; Bonner, 2012:44; Deighton, 2016:25). Kız çocuklarından ileride evlenip çocuk sahibi olmaları beklenirdi. Çocuk sahibi olan Romalı kadınların iyi eğitim almalarının sebebi dünyaya getirdikleri çocukları bir anne olarak onların yetiştirmesidir. Kadınların yetiştirdiği çocukların toplumun yapısını belirleyeceği düşüncesi hakim olduğu için kız çocuklarının eğitimine önem verilmiş olabilir.

Çocuğa on bir ile on altı yaşları arasında okuma yazma derslerinde bir *grammaticus* eşlik etmiştir ve Latince ile birlikte Yunanca olarak eğitim verilmiştir. Temel olarak Homeros destanları okutulmuştur. Ancak İmparatorluk döneminde Homeros'un yerini Vergilius almıştır (Deighton, 2016: 25-26).

Senato üyelerinin ileri gelenlerinin çocukları ise ailelerinin bilgin kabul ettikleri kişilerin eğitimi altına girmişlerdir. Bu görevli barış zamanında çocukların oyun oynamaları ve egzersiz yapmaları ile ilgilenmiştir (Livius, *Ab Urbe Condita*: V, 27).

Bir Romalının güzel konuşması çok önemli olduğu için erkek çocuk on altı yaşına geldiğinde bir *retordan* (hitabet sanatı ustası) ders almaya başlamıştır. Bu derslerin amacı çocuğun her konuda güzel bir şekilde konuşup kendisini düzgün bir şekilde ifade etmesini sağlamaktır. Ayrıca ileri seviyede bir eğitim için çocukların Atina'daki felsefe okullarından birisine devam etmesi gerekmektedir (Deighton, 2016:39). Bu dersleri yalnızca erkek çocuklarının almasının nedenini kadınların kamusal görevlerde yer almamaları ve ev işi yapıp çocuk büyütme ile ilgilenmeleri olarak göstermek mümkündür.

Kız çocukları okul haricinde evde anneleri tarafından davranış dersleri ve el sanatları ile ilgili eğitilmişlerdir. Örneğin, bütün kıyafetler yünden olduğu için yün eğirme ve dokuma işleri evde yapılıyordu ve kız çocuklarına da bu öğretiliyordu (McClure, 2023:322; Wilkins, 1905:14).

2.5. Kız Çocuklarının Ergenliği

Evli kadınlar için kullanılan latince terimler *puella* (kız) ve bakire anlamına gelen *virgo*'dur. Bu iki kelime metinlerde çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu kelimeler arasında net bir ayırımın olmaması kızlar için bir ergenlik döneminin olmadığını bize göstermektedir. Ayrıca fiziksel olgunlaşmanın ve ilk adet kanamasının çoğunlukla evlilik ile çakışması hatta bazen de evlilikten sonra olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir (McClure, 2023:328).

Romalı kızların eve kapatılmadığı, peçeyle örtülmediği ve sık sık akrabası olmayan erkeklerle karşılaştığı bilinmektedir. Bu nedenle kızlardan cinsel tacize maruz kalmaması için mütevazı bir şekilde giyinmeleri beklenmiştir. Augustus Dönemi'nde genç kızlara ve diğer savunmasız kişilere yönelik cinsel saldırı, tehdit veya tacizde bulunan erkekler cezalandırılmıştır (McClure, 2023:329-331).

Evliliğe hazırlanan genç kızların beslenme ve fiziksel aktivitelere dikkat emesi gerekirdi. Kız çocuklarının çocuk oyunları oynamayı bıraktıklarında ergenliğe girdiği ve artık evliliğe hazırlanmak için beslenmelerine dikkat etmeleri gerektiği düşünülmektedir. Genç kızlardan artık bu dönemde yemek yerken ölçülü olması, herhangi bir et ürünü tüketmemesi beklenirdi. Beslenmesinin yanı sıra genç kızların uzun yürüyüşler yapması, koşması ve egzersiz yapmaları da önemlidir. Yunanlı genç kızlarla karşılaştırıldığında onların aksine Romalı genç kızlar evin dışında çeşitli fiziksel aktivitelere katılabiliyorlardı. İlk ilişkiden önce adet kanamasını kolaylaştırmak için yürüyüşlerin kolay yapılması, beden hareketlerinin zorlanmaması ve her gün banyo yapılması tavsiye edilmektedir (McClure, 2023:334; Soranus, *Gynaecology*: I.29).

Erkekler *bulla*'ya çıkararak *toga praetexta*'yı Roma vatandaşlığının bir simgesi olan beyaz *toga* ile değiştirerek yetişkinliğe geçtiklerini belli ediyorlardı. Kadınların yetişkinliğe

geçtiklerinin göstergesi ise yapılan düğün törenleri idi. Düğün ile kızın ergenlik döneminden artık yetişkinliğe geçtiği toplumsal olarak kabul edilmiş oluyordu (McClure, 2023:343).

2.6. Medeni Süreçler, Evlenme ve Boşanma

2.6.1. Nişanlanma (Sponsalia)

Roma İmparatorluğunda günümüz dünyasında olduğu gibi evliliğe giden sürecin içerisinde, gelecekte yapılacak olan evliliğin duyurulması ve karşılıklı olarak verilen vaatleri içeren nişanlanma merasimi yer almaktadır (Florentinus, Digest of Justinian: XXIII.1.1). Önemli bir bağlılık sözü olarak adlandırılan nişan Romalıların atalarından gelen bir gelenektir. Bu nedenle müstakbel çiftler nişanlanırlar ve böylece birbirlerine resmi bir şekilde söz vermiş olurlardı (Di Marzo, 1959:180; Ulpian, Digest of Justinian: XXIII.1.2). Kadın veya erkeğin nişanlanabilmesi için herhangi bir yaş sınırı söz konusu değildir. Ergenliğe girmemiş olan çocuklar bile her iki taraf anlaştığı sürece nişanlanabilirdi (Ayiter ve Koschaker, 1977: 302; Di Marzo, 1959:180; Modestinus, Digest of Justinian: XXIII.1.14). Augustus kadınların çocuk sayılacak yaşta nişanlanmalarını doğru bulmadığı için yasa ile nişanlılık süresini kısaltma yoluna gitmiştir (Suetonius, *Augustus* XXXIV).

Nişanlanan kişiye kadın ise “*sponsa*” erkek ise “*sponsus*” denildiği için nişanlanma Latince *Sponsalia* olarak adlandırılmıştır. Nişanlanma kadın ve erkeğin babaları arasında ya da sadece kadının babası ve nişanlanacak kişi ile birlikte sözlü olarak yapılırdı. Roma’da nişan profesyonel aracılar, çöpçatanlar, aile büyükleri, evli akrabalar ya da anneler tarafından da yapılabilirdi (Di Marzo, 1959:180; Gellius, *Attika Geceleri*: III.IV; Gönenç,2010:70; Kocakuşak:2011:17; Rado-Basman, 1942:537; Yalom, 2002:28). Nişanlanmada da aynı evlilikte olduğu gibi tarafların rızası gerekmektedir (Julian, *Digest of Justinian*: XXIII.1.11). Ancak nişanlanacak kişiler hakimiyet altında (*in patestate*) iseler babalarının nişanlanmalarına razı olması gerekirdi. Bir kadın yalnızca babasının evlenmek için uygun gördüğü kişinin kötü davranışa veya karaktere sahip olduğunu görmesi durumunda nişanlanmaya rızası olmadığını söyleyebilirdi (Di Marzo, 1959:180-181; Ulpian, *Digest of Justinian*: XXIII.1.12).

Nişanlılık süresini bir ya da iki yıla hatta üç veya dört yıla kadar uzatmak mümkündür ancak bunun için geçerli nedenlerin olması gerekirdi. Bu nedenler arasında taraflardan birinin rahatsızlanması, ebeveynlerinin ölümü, ağır bir suç ile suçlanması veya yapması gereken uzun bir yolculuğun olması sayılabilir (Gaius, Digest of Justinian, XXIII.1.17). Ancak tarafların anlaşmasının ardından nişanlı kız teslim edilmez ya da teslim alınmazsa anlaşmaya uymayan tarafa, karşı taraf dava açma hakkına sahip olurdu. Konu mahkemeye taşınır ve bir yargıç tarafından kızın neden verilmediği ya da kabul edilmediği araştırılırdı. Geçerli bir sebep bulunmadığı takdirde anlaşmayı bozan taraf para cezasına çarptırılırdı (Gellius, *Attika Geceleri*:III.IV).

Özellikle üst sınıfa mensup soylu Romalıların nişan töreni yaptığı bilinmektedir. Bu töreni yapma sorumluluğu ise kadının babasına aittir ve törenin olmazsa olmazı yüzüktür. Yüzüğü (*anulus ferreus*) damat gelinin sol elinin dördüncü parmağını takardı. Kadının dördüncü parmağına takılan bu yüzük çift arasındaki kalp birlikteliğinin bir sembolüdür. Takılan bu parmağın doğrudan kalp ile bir bağlantısı vardır ve bu gelenek Yunanlılardan alınmıştır (Altop, 1996:369-370; Hersch, 2010:41-42; McClure, 2023:342; Yalom, 2002:28). Kadın nişanlanmayı kabul ettiği takdirde evlenmeye rızası olduğunu bildirirdi ve bu durumda babasının *potestas*'ının altından çıkarak evleneceği adamın ailesine girmeyi ve artık onun aile ismini taşımayı da kabul etmiş olurdu (Paribeni, 1935:92).

Nişanlanmanın evlilik ile sonuçlanmaması durumunda verilen hediyeler her zaman karşı tarafa geri verilmezdi. Nişanlılardan birinin hayatını kaybetmesi sonucunda hediyelerin geri verilme durumu söz konusu olmuştur. Ancak bu durumda kadın ve erkek arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Kadının erkeğe verdiği hediyelerin hepsi geri alınırken erkeğin kadına verdiği hediyelerin bir kısmı geri alınabilirdi (Ayiter ve Koschaker, 1977:302-303; Kocakuşak, 2011:18). "*Donatio ante nuptias*" erkeğin nişanlısına verdiği bir hediyedir ve kadın evlendikten sonra bunun tamamını kocasına geri verirdi. Ancak evlilik bittiği takdirde *dos*'u geri alan kadın, kocasının nişanlanırken verdiği *donatio ante nuptias*'a da yeniden sahip olurdu (Ayiter ve Koschaker, 1977:325).

Iuvenalis (MS 55-140), bir adamın sevmediği bir kadınla nişanlanması sonucu olarak o kadın ile zorunlu bir evlilik yapmasının anlamsız olduğunu bize aktarmaktadır. Sevmediği bir kadınla evlenmek zorunda kalan erkeğin akşam yemeği vermesinin ve yemek ardından

konuklara sunulacak düğün pastasına verilecek paranın boş yere olacağını söylemektedir (Juvenalis, Yergiler- Saturae: VI, 185-205).

2.6.2.Evlenme

“Evlilik, bir kadın ve erkeğin bütün hayatları boyunca ilahi ve beşeri hukuka göre beraber oluşturdukları bir yaşam ortaklığıdır” (Modestinus, Digest of Justinian: XXIII.2.1.)

Roma’da evlilikler güçlü aileler arasında siyasi birlikteliği ve malvarlıklarını güçlendirmek için romantik ilişkilerden uzak bir şekilde yapılırdı. Evliliklerin temel yapıma amacı ise çocuk sahibi olma isteğidir. Evlilik ritüelinde babanın “*sana kızımı, meşru çocuklar elde etmek için (liberum quaesundum causa) veriyorum*” demesi de çocuk için evlendiğinin bir göstergesidir. Romalılarda evlilikte istenilen bu amaçların yanı sıra sevgi, sevecenlik, saygı ve şefkatin evlilik içerisinde olması gerektiği düşüncesi de söz konusudur. Evlenmede asıl söz sahibi kişi *patria potestastır*. Evlenecek kişinin yaşı ne olursa olsun evlenmek için aile reisinden izin alması gerekirdi. Cinsiyet farkı gözetilmeksizin genellikle evlenecekleri kişiler aileleri tarafından seçilirdi. Evlilik yalnızca çiftleri ilgilendirmiyordu, evlendikleri andan itibaren aileleri de birleştirdi (Gönenç,2010:84-85; Lentano, 2021:288; McClure; 2023:342; Rado-Basman, 1942:532; Yalom,2002:30).

Yasal bir evliliğin gerçekleştirilebilmesi için erkek çocuğun en az on dört, kız çocuğun ise en az on iki yaşına ulaşmış olması gerekiyordu. Ancak Roma’da ortalama evlilik yaşı kızlardan 16-20, erkeklerde ise 27-30 yaşları arasında oluyordu. Roma’da erkeklerin yaşının evlenecekleri kadından büyük olması yaygın bir gelenektir bu nedenle genellikle eşler arasında ciddi yaş farklılıkları vardı. Ayrıca evlenecek kişiler arasında baba tarafından akrabalık bağının olmaması şartı vardı (Blanck, 1999:194; Gönenç, 2010:94-95; McClure, 2023:335-342).

Evlilikte kadınlar için evleneceği adamın sosyal statüsünün ve ekonomik durumunun önemli olduğu bilinmektedir. Düşük sosyal sınıflara mensup olan kadınlar için üst sınıftan biri ile evlenmek sosyal statüsünün değişeceği anlamına gelmekteydi (Gönenç, 2010:83). Kadının evleneceği adamın ekonomik durumunun önemli olmasının yanı sıra fiziksel özellikleri ve karakteri de göz önünde bulunduruluyordu. Kadınlardan bakire olmaları

beklenirken, erkekler için böyle bir durum söz konusu değildi. Erkeklerden iyi mizaçlı ve güvenilir olmaları beklenirdi (Yalom, 2002:28).

Roma toplumunda kız çocuk sayısının az olması nedeniyle kadınlar çocuk denilecek yaşlarda evlenmek zorunda kalmışlardır. Bu durumun bir getirisi olarak dönem kaynakları aynı anda iki kadın ile evlenmenin doğru olmadığını vurgulamaktadır. Roma’da evlilik her zaman monogam olmuştur (*neque eaden duobus nupta esse potest, neque idem duas uxores habere*) “Aynı kadın iki kişi ile evli olamadığı gibi, aynı adamında iki karası olamaz” (Aksaray, 2012:51; Ayiter ve Koschaker, 1977:303; Di Marzo, 1959:177; Erişgin, 2003:123; Gaius, Institutiones:I .63; Justinian; The Institutes of Justinian, I.X.VI-VII).

Evlilik çağına gelmiş kişiler hukukçuların *maritalis affectio* (evlilik niyeti ve sevgi) dedikleri beyanları yerine getirdikleri takdirde gelin damadın hanesine gelerek evlenebilirdi (Yalom, 2002:28). Kadın genellikle ortak giderlere katkıda bulunmak için yanında çeyizini getirirdi. Ancak kocanın bunu kadının bakımında kullanması için yasal bir zorunluluğu yoktur (Gardner, 1986:68).

Mayıs ayında ya da 15 Haziran’dan önce yapılacak düğünlerin uğursuzluk getireceğine inanıldığı için düğün törenleri sıklıkla Haziran ayının ikinci yarısında yapılmaktaydı. Gelin evlenmeden önce tüm oyuncaklarını ev tanrılarına adardı ve çocukken giydiği kıyafetleri de bir daha giymemek üzere atardı. Genç kız kıyafet değiştirerek *virgo*’dan (bakire) *matrona*’ya (eş ve anne) geçiş sağlamış oluyordu. Gelinin düğünde çok güzel olmasına özen gösterildiği için saçlarına yapılan altı adet bukle kurdeleler ile birleştirildikten sonra *flammeum* adı verilen turuncu bir yaşmakla örtülürdü. Gelin beyaz bir tunik giyer ve sadece kocasının açabileceği bir şekilde düğümlenen bir kemer takardı (Blanck, 1999:196; McClure, 2023:343-344; Yalom, 2002:29).

Evlenme töreninde bir anlaşmazlık çıkması durumuna karşılık tanıklar bulunuyordu. Günümüzde olduğu gibi Roma toplumunda da evlenen çifte çeşitli hediyeler verme geleneği söz konusudur (Veyne, 2006:49). Düğün gelinin evinde akrabaları ve dostlarının katılımı ile yapılırdı ve evin ocağına bir koyun kurban edilirdi ve tanrıların düğün ile ilgili görüşlerini anlamak amacıyla hayvanların iç organlarına bakılırdı (*extispicium*). *Auspex* ünvanlı bir din adamı ile onur konuğu olarak çağırılan yaşlı bir kadın (*pronuba*) gelin ve damadın sağ

ellerini birleştirme ve çiftlerin birbirlerini öpmesi esnasında töreni yönetme görevini üstlenirlerdi (Blanck, 1999:196; Paribeni, 1935:90; Yalom, 2002:29). Ayrıca evlilik kutlamalarında ziyafetler verilirdi. (Tondo, 2021:297). Düğün yemeğinin ardından gelin meşaleler eşliğinde şiirler okunarak kocasının evine götürülürdü. Evine geldikten sonra gelin kapının direklerine yağ sürer, yünden kalın örgüler ile sarınır ve bunun ardından havaya kaldırılırdı. Atriumda eşi kadına sembolik olarak su ve ateş verirdi ve böylece kadını evin bir üyesi olarak kabul etmiş olurdu (Blanck, 1999:197; McClure, 2023:343).

Catullus (MÖ 84-54), ünlü düğün kasidesinde düğün törenini şu şekilde betimlemektedir;

*Meşaleler havada,
Parlayan saçların dışarıda sallanıyor!
Gel, dışarı gel gelin, daha fazla gecikme!
Gün hızlı geçiyor! (Catullus, Epithalamium: 26).*

Evlenerek babasının evinden ayrılan kadının ailesi artık eşinin ailesi olurdu ve kadın babasının hakimiyeti altından çıkardı. Bu nedenle artık adeta kocasının kızı (*filiae loco*) durumuna gelmiş olurdu. Yani kadın kocasının *manus*'u altına girerek onun kızı durumuna geldiği için bir kız evladın sahip olduğu hakları kazanmış olurdu. Ancak kocası hala aile babasının hakimiyeti altında ise onun ailesinin hakimiyetine girerdi (Aksaray, 2012:47; Gaius, Institutiones: I.115b; Gardner, 1986:67; Paribeni, 1935:90; Tahan Orhan, 2018:49). Ayrıca kadının evlenerek kocasının evine götürülüp oraya yerleşmesi (*deductio in domum mariti*) evliliğin toplum tarafından da artık bilindiği ve başladığı anlamına gelmektedir (Di Marzo, 1959:176; Gönenç, 2010:88).

Romalılarda evlilik, *uxor in manu* (*manus* altında kadın olan) ve *sine in manum conentione uxor* (*manus* altına girmemiş kadın) olmak üzere iki şekilde gerçekleşirdi (Di Marzo, 1959:178; Honig, 1935:80; Honig, 1938:165). Kadının *manus*'lu evlilik yapması durumunda kocasının hakimiyetine girmesi söz konusu idi. Ancak kadının kocası hala babasının hakimiyeti altındaysa kadın da kayınpederinin hakimiyeti altına girerdi. Böylece gelin de ailenin bir kızı yani *filiae loco* olurdu (Blanck, 1999:194-195; Honig, 1935:80; Honig, 1938:165; McClure, 2023:304-359). *Manus* ile kadının mal varlığı doğrudan kocasının ailesine aktarılmaktaydı. Kısacası *manus* evlenen kadının mal durumudur. Bu mal

varlıkları arasında kadının evlenirken babası, ailesi ve dostları tarafından hazırlanan çeyizi de *dos* içerisinde yer almaktadır. Çeyiz içerisinde himayeli mallar, nakit para, köle, toprak ve gayrimenkuller bulunurdu. Tüm bunlar düşünüldüğü zaman bu çeyizler bir servet oluşturabilecek nitelikteydi. *Dos* her ne kadar evlilik devam ettiği müddetçe kocanın hakimiyeti altında olsa da kadın *dos*'un kötüye kullanıldığını düşündüğü takdirde dava etme hakkına sahipti. Ayrıca kocanın ölümü veya boşanma gibi durumlar meydana gelirse kadın *dos*'u geri alabilirdi (Aksaray, 2012:47-52; Ayiter ve Koschaker, 1977:304; Gaudement, 1972:227; Honig, 1938:165; McClure, 2023:304; Thomas, 2005:114). Buradan Roma'da kadınların çeşitli haklarla korundukları ve kendilerini güvence altına alma şansları oldukları sonucuna varabiliriz.

Manus'lu evliliğin 3 farklı çeşidi vardır. Bunlardan ilki, *Confarreatio* ile olandır. Bu, en yüksek rahibin, *pontifex maximus*'un ve *flamen dialis*⁶'in iş birliği ile yapılan dini bir gelenektir. Bu evlilik şekli sadece soylu yurttaşlara aittir. Diğeri ise gelinin satın alındığını gösteren bir belge anlamına gelen *Coemptio* ile yapılandır. Sonuncusu *Usus* ile yapılandır. *Usus* şeklinde yapılan evlilik ile kadın ile bir yıl boyunca sürekli yaşanması halinde *manus* elde edilirdi (Blanck, 1999:195; Pugliese, 1957:345-346). *Manus*'lu evliliğin karşılığında kadın *materfamilias* (ailenin annesi) unvanını elde etmiştir. Bu terim MÖ I. yüzyıldan itibaren daha genel bir hal almıştır ve *matrona* (hukuki olarak evli kadın) terimi kullanılmaya başlanmıştır (McClure, 2023:304).

Looper-Friedman, Cicero'dan (MÖ 106-43) sonra kaynakların hiçbirinde *manus* 'tan bahsedilmediğini ve Gaius Döneminde (MÖ 20-4), kullanılmayan bir kurum haline geldiğini aktarmıştır. Bundan yola çıkarak *manus*'un Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarında azalmış olduğunu ve İmparatorluk Dönemi'nde fiilen ortadan kalktığı bilgisini vermiştir (Looper-Friedman,1987:281; Tahan Orhan, 2018:64-65). MS III. yüzyıldan itibaren *manus* 'lu evlenme ortadan kalkmıştır. Iustinianus hukuku sadece merasimsiz evlenmeyi tanıyordu ve böyle bir evlenmede sadece tarafların rızasına (*Consensus fecit muptias*) bakılıyordu (Honig, 1935:77). İmparatorluk Döneminde *manus*'un kurum olarak devam ettiği bilinmektedir ama sonuçları ortadan kalkmıştır. *Manus*'un zorunlu olması kadınlara hukuki olarak bazı zorlamalar getirmekteydi ve kadınlar bu durumdan memnun olmadıkları için evliliklerin

---

⁶ Flamen, Roma'da en eski Roma tanrılarında belirli birine hizmetle görevli rahip. Flamen'ler Halk Meclisi'nce belirlenir, ömür boyu görev yapmak üzere seçilirlerdi. (Howatson, 2013:324).

yapılması zorlaşmıştır. *Manus*'un ortadan kalkması ile birlikte eşinin karısı üzerindeki tüm hakları da elinden alınmıştır ve eşler tam olarak eşit ve birbirinden bağımsız hale gelmiştir (Gaudemet, 1972:208-214; Honig, 1938:166; Tahan Orhan, 2018:68). Kadın *manus*'suz evlenmiş ise evliliğinde mal birlikteliği söz konusu olmazdı. Her eşin malı kendisine ait olurdu. Yani kadın tek başına kendi mallarının tek sahibidir ve tüm söz hakkı ondadır, isterse kendisi yönetebilir ya da kocasına yönetme yetkisi verebilirdi. Hatta üçüncü bir şahsa bu yetkiye vermesi bile mümkündü. Boşanma durumu söz konusu olursa kocası kadına ait yönettiği tüm mal varlıklarını geri vermek durumundaydı (Erişgin, 2013:5). Buradan *manus*'lu evlenmenin ortadan kalkması ile birlikte kadınların eşleri ile daha eşit seviyeye gelmeye başladıklarını ve İmparatorluk döneminde evlilik içerisinde özgürlüklerini ellerine aldıklarını görebiliriz. Ayrıca boşanma sonrasında mal varlıklarını elinde bulundurmaları kadınların ekonomik açıdan da özgür olmaya başladıkları şeklinde yorumlanabilir.

Romalılar, evliliğin *manus*'lu ya da *manus*'suz olmasına bakmaksızın çekirdek aileyi tanımlamak için *domus* (ev) kelimesini kullanmışlardır. Bu kelime fiziki olarak evi ifade etmesinin yanı sıra evin içerisinde yaşayan anne, baba, çocukları, köleleri ve bazen de diğer akrabaları da içerisinde barındırmaktadır (McClure, 2023:304).

Roma'da evlilik kurumunda sadakat çok önemli idi. Ataerkil toplum yapısına sahip olan Roma'da erkekler evlilik süresi boyunca karılarından sadık olmalarını beklerdi. Evlilikte sadakate önem vermeyen kadınlara çeşitli cezalar verilirdi. Augustus zamanından önce kadının cezalandırılması kocasının veya babasının elindi idi. Karısı kocasını aldattığı takdirde aldatılan eşin çoğunlukla tek amacı intikam almaktı. (Gaudement, 1972:215). Zina yapan kadının eşi, hem karısına hem de aldattığı adama yasalara göre her şeyi yapma hakkını elde ederdi. Bir eşin karısını zina yaparken yakalaması durumunda karısını ve aldattığı adamı köle yapma, satma ve malına mülküne el koyma hakkına sahip olabilirdi (Horatius, *Satura'lar*: II.7.60).

Cumhuriyetin sonlarında ve İmparatorluğun başlarında zina, üst sınıf mensupları arasında giderek artmıştır. Siyasi ve askeri konuların bu dönemde çok fazla ön planda olması senatonun toplumsal konuları göz ardı etmek zorunda kalmasına neden olmuş olabilir. Bu yüzden zina konusunda bir kanun çıkarılmamış ve artış olmuş olabilir. Bazı evli kadınlar yaşadıkları aşklar ile ön plana çıkmışlardır. Augustus'un *Iulia de adulteriis* kanununa göre

koca zina yapan karısını boşamak zorundadır. Eğer karısını boşamazsa koca cezalandırılırdı. Kadın, boşanması durumunda *dos*'un yarısını ve mülklerinin üçte birini kaybederdi (Erişgin, 2013:23; Gaudement, 1972:215; Gönenç,2010:132-135; Rawson, 2003:32; Yalom, 2002:32-33). Zina yapan kadına bir adaya sürgün edilme cezası verilirdi. Örneğin Iulia kocası Tiberius'u aldattığı için cezalandırılmış ve Augustus'un buyruğu ile evliliklerine son verilmiştir (Gaudement, 1972:215; Suetonius, Tiberius XI; Yalom, 2002:32). İmparatorluğun ilerleyen yüzyıllarında cezalar iyice ağırlaştırılmıştır. Öyle ki İmparator Constantinus tarafından zina suçu işleyen kadınlara ölüm cezası getirilmiştir. Bu ceza Iustinianus tarafından kaldırılmış ve yerine bir manastırda ömür boyu sürgün cezası getirmiştir. Ancak iki sene geçtikten sonra koca isterse karısını affedebilirdi (Gaudement, 1972:216).

Roma'da evlilik ile ilgili düşünceler zamanla değişmeye başlamıştır. Roma Cumhuriyet döneminin başlarında, MÖ V. yüzyıldan II. yüzyıla kadar kadınlar üzerindeki hakimiyet babalarından kocalarına geçiyordu. Ayrıca kadınların *pudicitia* (iffetlilik, kesin erdemlilik) kurallarına sadık olmaları ve ona göre davranmaları gerekiyordu. Yalnızca kocası ile birlikte olan ve onun ölmesinin ardından bir daha evlenmeyen *univira* toplum tarafından cinsel bakımdan ideal kadın olarak kabul edilirdi. Kartaca Savaşları'ndan dolayı çok sayıda kadın dul kalmıştır ve böylece bağımsız kadınların varlıkları ortaya çıkmıştır. I. yüzyılda ise iyi eğitim görmüş birkaç aristokrat kadının varlıkları da bilinmekteydi. Bunlar arasında Pompeius'un karısı Cornelia yer almaktadır. Ancak Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemlerinin daha sonraki yıllarında kadın ve erkeğin eşit olduğu düşüncesinin doğması ile birlikte karı-koca ortaklığı söz konusu olmuştur (Freeman, 2013:438-439; Gönenç, 2010:83; Pugliese, 1957:345; Yalom, 2002:26).

2.6.3. Boşanma (Divortium)

Evlilik boşanmanın yanı sıra taraflardan birinin ölümü veya esareti ile sona erebilirdi (Gönenç, 2010:110-111; Honig, 1935:81; Honig, 1938:167; Paul, Digest of Justinian: XXIV.2.1). Eşlerden hangisinin boşanmak istediğinin bir önemi olmaksızın boşanma işlemine *divortium* denilmektedir. Eşlerden birinin boşanma isteğini bildirdiği beyana ise *repudium* adı verilmiştir. *Repudium* nişanlanmada, nişanın bozulması anlamına geldiği için *divortium* ve *repudium* arasında fark vardır. *Repudium* evlendikten sonra yapılabilir ancak

nişanlı bir kişi *divortium* yapamaz (Gönenç, 2003:647; Honig, 1938:168; Paul, Digest of Justinian, L.16.191).

Boşanma çiftler arasındaki fikir farklılıklarından ve çiftlerin birbirinden kişilik olarak farklı olmalarından dolayı gerçekleşirdi (Gaius, Digest of Justinian, XXIV.2.2; Gönenç, 2003:650-551). Roma'nın en erken zamanlarından beri kocaların evliliğe ait suçlar nedeniyle eşlerini boşama hakkı vardı (Treggiari, 1991:441). Ancak koca, eşini bir sebep olmadan boşayamazdı (Paribeni, 1935:235). Roma'da evlilikten beklenen ana amaç çocuk sahibi olmak olduğu için bir kadının dünyaya çocuk getirememesi kusur sayılırdı. Kadın kocasına çocuk veremediği için kocasının karısını boşama hakkı vardı. Roma tarihinde görülen ilk boşanmayı Gellius'un eserinden öğrenmekteyiz. Buna göre, Carvilius Ruga adlı koca, karısını çok sevmesine ve ondan çok memnun olmasına rağmen evlenme yemininde karısını evlat büyütme amacıyla aldığını ifade ettiği için boşanmak zorunda kalmıştır (Gardner, 1986:81; Gellius, Attic Nights: IV.3; Gönenç, 2003:647; Paribeni, 1935:95; Tamer,2007:74).

Manus'lu evlenmede kadının, kocasının rızası olmadan onun hakimiyeti altından çıkma durumu söz konusu değildir. Kadın boşanmak istediği takdirde bunu dile getiremez veya kocası boşanmak istediği zaman karşı koyamazdı (Gönenç, 2003:649; Tamer, 2007:74-75; Honig, 1938:168). Evlenme *manus*'suz yapıldıysa karı ve kocadan her ikisinin (*divortium communi consensu*) veya birinin isteği ile evlilik sona erebiliyordu. Herhangi bir sebeple ya da hiçbir sebep olmaksızın boşanma isteği olduğu takdirde evlilik sona erebiliyordu. Böyle sebepsiz boşanmaların önüne geçebilmek adına yalnızca çeşitli para cezaları getirilmiştir (Honig, 1935:82; Honig, 1938:169; Pugliese, 1957:346).

Eğer kadın bir suçtan dolayı boşanırsa çeyizini kaybederdi, ama kocası onu bir suçlu olmadığı halde sebepsiz yere boşadıysa cezalandırılırdı. Koca, karısını sebepsiz yere boşarsa mallarının yarısı karısının olur, geri kalanı ise tanrıça Demeter'e adanırdı. Bunların yanında karısının getirmiş olduğu *dos*'tan da hiçbir şekilde hak iddia edemezdi. Ancak bu sistem yetersiz olduğu için yukarıda bahsettiğimiz gibi kocalar eşlerini çocuk sahibi olmadıkları için veya başka bir kadın ile evlenmek istedikleri için boşayabilirlerdi (Ayiter ve Koschaker, 1977: 323; Plutarkhos, Theseus-Romulus: 22.3; Treggiari, 1991:328,441-442).

Boşanma sonrasında eğer çift çocuk sahibi ise çocuklar genellikle babada kalırdı (Gönenç, 2003:651; Veyne, 2006:49). Augustus boşanma özgürlüğünü kısıtlayıcı hiçbir madde çıkarmamasına rağmen, çiftlerin boşanmak için yedi vatandaşı şahit göstermeleri gerektiğini şart koşturmuştur. (Bauman, 1992:106; Paul, Digest of Justinian: XXIV.2.9).

İmparatorluk döneminin başlarından itibaren evlenme oranları yavaş yavaş düşmeye başlamıştır ve bunun yanı sıra boşanma oranları da bir hayli artmıştır. Çiftlerin artık çocuk yapmama isteği ise aile birliğini ve kurumunu çok sert bir şekilde sarsmaya başlamıştır. Bunların önüne geçebilmek amacıyla Augustus iki kanun çıkarmıştır. Bunlardan ilki MÖ 4 yılında çıkarılan *lex Iulia de maritandis ordinibus*, diğeri ise MS 9 yılında çıkardığı *lex Papia Pappaea* kanunlarıdır (Akşit,1976:57; Di Marzo, 1935:83-84; Di Marzo, 1938:169-170). Çocuk sahibi olmayan kişiler, eskiden böyle bir uygulama yokken *lex Papia Pappaea* kanunu ile birlikte miraslarının yarısını kaybediyordu. Roma'da üç çocuk sahibi olan babalara vergiden muaf tutulma ve memuriyette tercih hakkı gibi çeşitli imtiyazlar da tanınmıştır (Akşit, 1976:57; Di Marzo, 1935:84; Di Marzo, 1938:170; Gaius, Institutiones: II.286a). Ancak bu kanunlar ile istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Nihayetinde Hristiyanlığın kabul edilmesi ile birlikte I. Constantinus bekarlık ve çocuk sahibi olmama ile ilgili ortaya atılmış tüm cezaları ortadan kaldırmıştır. (Di Marzo, 1935: 84-85; Di Marzo, 1938:170-171).

Augustus, iktidarda kaldığı süre zarfında Roma geleneklerini korumuştur. Roma toplumunu içinde bulunduğu ahlaki çöküşten kurtarmak için Roma ailesini güçlendirecek ve evliliğe yönlendirecek kanunlar çıkarmıştır. Aile reisinin mutlak boşanma hakkının önünü kesebilmek için kadına da boşanma hakkı vermiştir (Erişgin, 2013:24). Ancak tüm bunlara rağmen Romalılar özellikle İmparatorluk Döneminde evlenmeye önem vermemeye başlamışlardır ve boşanmalar bu dönemde çok artmıştır. Bu artışın nedeni, eskiden yalnızca aile reisinin elinde olan boşanma hakkını, Augustus'un kadınlara da tanımış olması olabilir. Çok kolay bir şekilde boşanıp, ardından hemen yeniden evlenebiliyorlardı. Eşler birbirini ihtiyarlık, hastalık, seyahat ve askerlik gibi çeşitli sebepler ile kolayca terk edebiliyorlardı. Boşanma ve yeniden evlenmelere toplumun bakış açısı olumluydu. (Gönenç, 2003:651; Rado-Basman, 1942:543). Roma'nın ilk dönemlerinde kadınların hiçbir şekilde boşanma hakkı yoktu ancak ilerleyen dönemlerde babalarının onaylarını aldıkları takdirde kadınlar boşanma hakkını elde etmişlerdir. Boşandıktan sonra kadının, yeniden evleninceye dek babasının evinde kalması gerekiyordu (Tamer, 2007:75-76).

Boşanmalar çoğunlukla toplumun üst sınıflarında ve kentlerdeki plebler arasında meydana gelirdi. Örneğin Caesar, Cicero, Ovidius, Claudius üçer defa evlenmişlerdir. Örneklerde de gördüğümüz gibi Roma'da boşanma oranlarının yüksek olması ve birden fazla evlilik yapılmış olmasına rağmen hayatı boyunca tek bir erkek ile birlikte olmuş Romalı kadınların toplum tarafından takdir edildiği de bilinmektedir (Gönenç, 2003:651; Tamer, 2007:75; Veyne, 2006:54).

2.6.4. Concubinatus

Roma'da, evlilikle beraber karı kocalık ilişkisi olmamasına rağmen, bir kadın ile bir adam arasında devamlı bir birliktelik oluşturan *concupinatus* vardır. *Concupinatus*'un gelişimi Augustus kanunları sayesinde olmuştur. Bu kanunlar, *ingenuae et honestae* yani özgür ve şerefli bir toplumsal konuma sahip olmayan kadınlarla evlilik dışı birlikteliklere karşı cezayı kaldırmıştır. Yani evlilik olmamasını rağmen meşru bir şekilde cinsel birlikteliklere izin verilmiştir. Böyle bir durum çoğunlukla *patronus* ve azatlısı kadın arasında gerçekleşmiştir. Yani alt sınıfa mensup olan kadınlar üst sınıftan olan erkekler için ideal bir *concupina* olmuşlardır. Hristiyan imparatorlarla birlikte *concupinatus* hukuken tanınmaya başlanmıştır (Di Marzo, 1938:201-202; Gardner, 1986:56-57; Gönenç, 2010:136-140).

2.7. Kadınların Roma Toplumundaki Konumları

Roma toplumunda kadınların sadece eş olarak kocasının bakımını üstlenme görevleri yoktur. Bunun yanında tüm evi çekip çevirmek kadının sorumluluğu altındadır. Evde her şeyi yapmakta serbest olan kadın, sokağa çıkmakta da serbesttir. Sokağa çıkan kadın, sokakta saygı ve sevgi ile karşılaşacağını farkındadır. Her kim olursa olsun sokakta kadına yol vermek zorundadır ve hiç kimsenin kadına dokunma hakkı yoktur. Bir kadını mahkemeye götürmekle görevli memur bile o kadına dokunamazdı. Ev işi yapmalarının yanı sıra, Roma'da yüksek statü sahibi olan kadınlar zamanlarının büyük bir bölümünü sosyalleşme ve kocalarının kariyerlerinin ilerlemesi için yaptıkları yardımlar ile geçiriyorlardı (Erişgin, 2013:7; McClure, 2023:368; Paribeni, 1935:236-237).

Arnobius (MS 255-330), Romalı kadınların evlerin koridorlarında çalıştığı bilgisine bize aktarmıştır. Bu bilgi doğrultusunda Yunanlı kadınların aksine Romalı kadınların evin bir köşesinde tutulup, muhafaza altında kalmadıklarını evde çeşitli sorumluluklar altında olduklarını anlayabiliriz (Arnobius, The Seven Books of Arnobius: II, 67; Paribeni, 1935:236). Tertullianus (MS 160-225) ise evli erkeklerin dışında kimsenin evinin durumunun iyi olmadığını dile getirmiştir. Evli bir erkeğin ev ile ilgili düşünecek hiçbir şeyi yoktur çünkü aileyi ve evi kadın yönetirdi. Bunun haricinde kadınlar, korunacak mallar varsa onları korur, yün eğirme (örgü) işleri ile uğraşır, ailesi için tüketilmesi gereken yiyecek ihtiyaçlarını karşılar ve köleleri denetlerlerdi (Erişgin, 2013:7; Gaudement, 1972: 229; Tertullianus, On Exhortation to Chastity: V,12).

Iuvenalis, kocanın karısına kalpten bağlı olması sonucunda onun sözünden dışarı çıkmadığını ve kadının her istediğini yerine getirdiğini şu şekilde bize aktarmaktadır;

*“Yürekten düşkünsen karına, ruhunu bir tek kadına vermişsen,
başını eğ ve boyunduruğa hazırla boynunu.*

...

hoşlanır aşığına eziyet etmekten, onu darmadağın etmekten;

bu yüzden çok daha az yararlıdır karısı kocasından,

adam ne kadar iyi olursa o kadar istenen koca olur.

Kadının gönlü yoksa hiçbir şey alamazsın, istemezse.

Senin adına sever ya da sevmez: döndürür kapıdan,

gittikçe yaşlanan, ilk sakalını kapının gördüğü arkadaşını” (Iuvenalis, Yergiler-

Saturae: VI. 210-230).

Roma’da her kadın evin reisinin karısı olarak görülemezdi. Kadının evin reisinin karısı olabilmesi için sosyal statüsüne, özgür ya da köle olarak doğup doğmamasına bakılmazdı. Yalnızca eğer kadın onurlu bir şekilde yaşıyorsa ve ahlaklı ise o evin tüm hakimi olabilirdi. Bu nedenle Roma’nın her döneminde evin tüm hakimi konumunda olan anneye sevgi ve saygı gösterilmiştir. Sadece bir kadın eş ve anne sıfatı ile bir erkeği idare edebilir, çocuklarına saf bir sevgi ile bakabilir ve evin tüm işlerini en güzel şekilde idare edebilirdi. Roma’da dünyaya çocuk getiren kadın saygıdeğer olarak kabul edildiği için kadınlara *mater familias* denilerek bu saygıyı hak ettiği vurgusu yapılmıştır (Aksaray, 2012:53; Paribeni,

1935:237-238; Ulpian: Digest of Justinian: L.16.46). Roma'da kadının bulunduğu ailenin konumu ile alakalı olarak, iyi bir eş ve anne olmak kadına kamusal alanda yüksek bir mevki de sağlamıştır (Gönenç, 2010:57).

Roma toplumunda kadın dilediği gibi sokağa çıkabilir hatta tiyatroya, arena ve sirkteki oyunlara bile gidebilirdi. Romalılar için hamamlara gitmek ve üst sınıfa mensup olanlar için akşam yemeği daveti vermek olmazsa olmazlar arasındadır. Kadınlar düzenli olarak kocalarının izni doğrultusunda kamusal hamamlara giderlerdi ve kocalarının verdikleri akşam yemeklerinde onların misafirleri ile ilgilenip, hoş sohbet etme fırsatını elde ederlerdi (Aksaray, 2010:58; Blanck, 1999:198; Couch, 1894:49-50; Gönenç, 2010:162; Tondo, 2021:300). Kadınlar Roma'nın ilk dönemlerinde yemek yerken kocalarının ayaklarının dibinde otururlardı. Durum İmparatorluk Dönemine geldiğinde değişime uğradı ve kadınlar artık kocalarının yanında oturarak yemek yemeye başladılar. Çocuklar ise taburelere oturarak yemeklerini yerlerdi. Akşam yemeğinin ardından şarap içilirdi, ancak soylu kadınların kontrollerini ve iffetlerini kaybetmemeleri için şarap içmeleri yasaktı. Bu nedenle yemek bittikten sonra sofradan ayrılırlardı (McClure, 2023:368; Tondo, 2021:297-298). Roma'da hem kamusal alanda hem de evin içerisinde söz sahibi olan erkekler idi. Aile içerisinde de erkeğin kadından daha üstün konumda olduğunu görüyoruz. Ancak kadınların Augustus Kanunları ile hukuki açıdan hak elde etmeleri, aile içerisinde de kadınların varlıklarının tanınır hale geldiğinin ve ev içerisinde erkekler ile daha eşit bir şekilde yaşam sürmeye başladıklarını görebiliriz.

Romalı kadınlar daha çok ev ve aile gibi sınırlı konularla ilgilenirken erkeklerin her türlü kamusal alanda varlığı bilinmektedir. (Gönenç, 2010:154). Kadınlar, kamusal alandaki işlerin erkeğe özgü olduğu düşüncesinin var olmasından dolayı kamusal görevlerden dışlanmışlardır (Aksaray,2012:55; Erişgin, 2013:21; Thomas, 2005:148). Ulpianus, kadının bizzat cinsiyetinin kamusal görevlere engel olduğunu bize aktarmıştır (Ulpian, Digest of Justinian: L. 4.3.3). Bunların yanında ilk dönemlerde kadınların mahkemelerde tanıklık yapabilmeleri de söz konusu değildi. Ancak ilerleyen zamanlarda tanıklığın anlamı, bütün yurttaşların kefil olduğu bir iddiayı doğrulamaktan çıkarak yalnızca kanıt olarak değerlendirmeye dönüşünce kadınlar da mahkemelerde tanıklık yapma hakkını elde etmişlerdir (Erişgin, 2013:21; Thomas, 2005:149).

Kadınların kamusal alanlarda nüfuz sahibi olabilmeleri ancak erkekler aracılığıyla mümkün olabilmiştir. Özellikle yüksek statü sahibi kadınların kocalarının veya babalarının yanında yer alarak onları destekledikleri düşünülmektedir (Aksaray, 2012:55; Bauman, 1992:2; Erişgin, 2013:22; Gönenç, 2010:154;).

İmparatorluk Dönemi boyunca Romalı kadınlar aile hayatının dışında sosyal hayata da katılmaya başlamışlardır. Bu durumun kadınlar için bir zafer olduğunu düşünenlerin olmasının yanı sıra örf ve adetlerin zayıflayacağı ve bu durumun bir sonucu olarak ahlaksızlığın devleti olumsuz etkileyeceği düşüncesine sahip olanlarda var olmuştur. (Blanck, 1999:198; Cantarella, 2021:354). Örneğin Martialis, kadın ve erkeğin eşit olmaması gerektiğini bize şu şekilde aktarmıştır;

“Mallı mülklü kadınla neden evlenmek istemem soruyor musunuz? Karıma varmak istemem de ondan, Priscus, kocasından aşağı olmalı hatun.

Başka türlü eşitlik olmaz erkekle kadın arasında” (Martialis, Epigrammata: VIII.12).

Martialis’te geçen satırlardan toplum içerisinde varsıl kadınların var oldukları açık bir şekilde görülmektedir.

Verilen özgürlükler ile kadınların vücutlarının şekli bozulmasın diye çocuk yapmak istememeleri erkekler tarafından hoş karşılanmamıştır. Erkekler kadınların bu özgürlüklere sahip olmalarını istemeseler bile kadınlar bu özgürlüklerini elde etmişlerdir. Ne yazık ki İmparatorluğun gerilemeye başlaması ile birlikte kadınlar güç bela elde ettikleri bu özgürlüklerini kaybetmeye başlamışlardır. Toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal şartlarının değişmesinin ve devletin militerleşmesinin bir sonucu olarak kadınların özgürleşmesine olanak sağlayan şartlar ortadan kalkmıştır (Cantarella, 2021:354-355).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE KÜÇÜK ASYA'DA TOPLUMSAL VE
EKONOMİK YAŞAMIN İÇERİSİNDEKİ KADINLAR
(MESLEKLER/UĞRAŞLAR)

Çalışmamızın bu bölümünde, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Küçük Asya kentlerinde yaşamış farklı toplumsal statüdeki kadınların meslekleri/uğraşları epigrafik ve arkeolojik verilerden faydalanarak örnekler verilerek anlatılmıştır.

3.1. Rahibeler

3.1.1. Ephesos

3.1.1.1. Claudia Trophime

Claudia Trophime, MS 92/3 yıllarında Prytanis ve Hestia Rahibesi olarak görev yapmıştır. Claudia Trophime Prytanis ve Hestia rahibesi olarak Hestia için şu şiiri yazmıştır;

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ephesos

Tarihi: MS 93

Yayın Yeri: (Merkelbach ve Stauber,1998:322)

- 1 Κλαυδία Τροφίμη ιερή ή πρύτανις Έστίτ) επαινον έγγραψε·
- 2 αυτά και μακάρεσσιν έπήρκεσ' εν εϋφροσύναισιν,
- 3 αυτή και θαλερόν φως κατέχει πατρίδος·
- 4 άδυτάτα δαΐμον, κόσμου θάλος, άέναον φως
- 5 α κατέχεις βωμοΐς δαλόν απ' οϋρανóθεν.
- 6 ή αυτή πρύτανις έγγραψε·
- 7 κλεψιποτεΐ Πείων τον υπ' ήέρος δμβρον εν αύτω
- 8 χωρών εις λαγόνας προς πελάγους μέγεθος·
- 9 πώς δε τις αν σε φράσειε, θεόκτιτον α κατέχεις φως,
- 10 σώζουσ' εν σεαυτη λείψανον εϋμετρής;

Çeviri: Tanrılara yemeklerinde (yiyecek ve içecek) hizmet etti, memleketin yanan ateşini koruyor; en sevgili tanrıça, evrenin çiçeği, sonsuz ateş, gökten gelen ocak sunağında ateş meşalesini tutan tanrıça.

Şakayık havadan yağmuru gizlice içer ve göğsünde çok şey tutar, bunu denizin büyüklüğü ile karşılaştırsanız bile; Süreciniz nasıl bilinmeli, ey Tanrı'nın yarattığı ateşi koruyan ve içinizde (kozmik) bir uyum kalıntısı tutan tanrıça (Merkelbach, R. ve Stauber, 1998:322).

3.1.2. Zengibar Kalesi (Isaura Antik Kenti)

3.1.2.1. Artemis Rahibesi Kidiseis

Tanrıça Artemis'in rahibesi olan Kidiseis bir yazıtta onurlandırılmıştır ve bu onurlandırma sayesinde Isaura'da Artemis kültürünün var olduğu da tespit edilmiştir (Alkan ve Doğanay,2020:41). Κιδισεις isminin Küçük Asya'da yerel bir kadın ismi olduğu bilinmektedir ve Isaura bölgesinde de kullanılmıştır (Alkan ve Doğanay,2020:41; Aşkın, 2016:112; Zgusta, 1964:602-5).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Zengibar Kalesi (Isaura)

Tarihi: Roma İmparatorluk Dönemi.

Yayım Yeri: (Alkan ve Doğanay, 2020:41).

Κάστωρ Κάστορος
νεώτερος ἀνέστη-
σεν ἐκ τῆς ἰδίας ἀ-
τοῦ δαπάνης Κιδισε-
ιν Παππα θυγατέρα, <i>έ-
ρειαν θεᾶς Ἀρτέμιδος,
θείαν αὐτοῦ ζῶσαν
τειμήσ καὶ εὐνοίας χά-
ριτι.^

Çeviri: “*Castor’un oğlu genç Castor, masraflarını bizzat kendi kesesinden karşılayarak (bu hatırayı), tanrıça Artemis’in rahibesi, kendisinin de hayattaki halası/teyzesi Pappas kızı Kidiseis için onurlu ve iyi niyetli olmasından dolayı yaptırdı/dikti*” (Alkan ve Doğanay,2020:41).

3.1.2.2. Aurelia Oresteina

Baş rahibe olan Aurelia Oresteina halk meclisi tarafından onurlandırılmıştır.

Yazıt:

Buluntu Yeri: Zengibar Kalesi Stoa’nın güneyi.

Tarihi: MS 212

Yayın Yeri: (Alkan ve Doğanay, 2020:44).

Αὐρ. Ὀρεστεῖναν
Λουκίου θυγατέρα,
ἀρκιέρειαν,
γυναῖκα Κάστορος
τοῦ φιλοδόξου
vac.
[ὁ δ] ἦμος.

Çeviri: “*Domus, Lucius’un kızı, ün sever Castor’un karısı, baş rahibe Aur(elia) Oresteina’yı (onurlandırdı)*” (Alkan ve Doğanay, 2020:44).

3.1.3. Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)

3.1.3.1. Claudia Saturnina

Claudius Domitius’un kızı ve İmparator Antoninus Pius’un (MS 138-161) imparatorluk kültürünün baş rahibesi Claudia Saturnina Bithynia eyalet meclisinin verdiği karar ile cömert ve iyi bir kişi olması sebebiyle onurlandırılmıştır (Jonnes, 1994:3; Öztürk, 2013:511).

Yazıt:

Buluntu Yeri:

Tarihi: MS II. yüzyıl.

Yayım Yeri: (Jonnes, 1994:3).

τύχαι ἀγαθᾶι

κᾶτα τὸ κρίμα τοῦ κοινοβουλίου

καὶ τᾶς πατρ[ίδ]ος τὰν ε[ὺ]γενῆ

καὶ μεγαλόψυχον [ἀρ]χι[έ]ρ[ε]ϊαν

5 θεοῦ Ἀντωνεῖνου κα[ὶ] φιλότι]μον

βασίλισσαν καὶ Ἐστίαν τᾶς πόλιος

Κλ. Σατο[ρνεῖνα]ν Κλ. Δο[μι]τίου

Θυγατέρα, τὰν ἑαυτ[ῶ]ν

Κλ. λικινία καὶ Κλ. Σατορνεῖνα

10 κᾶτα διαθήκας τοῦ πατρὸς

Κλ. Δομιτίου

Çeviri: İyi talih için. Kent meclisinin ve şehrin kararıyla, Antoninus'un (Pius) soylu ve cömert baş rahibesi ve büyük kraliçe ve şehrin Vesta rahibesi Claudia Licinnia ve Claudia Saturnina, Claudius Domitius'un kızı ve onların teyzeleri, babası Claudius Domitius'un vasiyeti üzerine (onurlandırıldı) (Jonnes, 1994:3).

3.1.4. Selge (Manavgat/Antalya)

3.1.4.1. Curtia Paulina

İmparatorluk kültü baş rahibeliği *arkhiereia* görevi yapmış olan Curtia Paulina MS II. yüzyılda yaşamıştır. Bunlar haricinde kendisi hakkında başka herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır (Çiçek, 2019:46).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Panagia Kilisesi içinde duvara örülü durumdadır.

Tarihi: MS II. yüzyıl.

Yayın yeri: (Çiçek, 2019:78;Gökalp, 2008:144-145).

Κουρτία Παυ-
2 λείναι ἀρχιε-
ρείαι τοὺς
4 ....ου[ς]

Çeviri: “*İmparatorluk baş rahibesi Curtia Paulina için...*” (Çiçek, 2019:78;Gökalp, 2008:145).

3.1.4.2 Aurelia Ksenoniane Maidate

Aurelia Ksenoniane Maidate adlı kadın onuruna dikilen bir yazıtta aile bireylerinin kim olduğu ve kent için neler yaptıkları anlatılmaktadır. (Görsel 16). Kocası Publius Plancius Magnianus Ksenon ile kent için *oikoumenik* ve *agon poleitikos* festivallerine başkanlık yapmışlardır. Bu görevler haricinde Maidate'nin bir başka üstlendiği görev ise şans tanrıçası olan *Tykhe*'nin yaşam boyu baş rahibeliğidir. Çocukları Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris ve Publius Plancius Magnianus Aelianus Arrius Perikles kentte İmparatorluk kültürünün rahip ve rahibeliği görevlerini icra etmişlerdir (Altın ve Doğancı, 2018:5; Karabulut, 2020:321; Nollé ve Schindler, 1991: 84-86).

Görsel 16. Maidate onuruna dikilen yazıt.

(Nollé ve Schindler, 1991: TAFEL XV).

3.1.5. Perge

3.1.5.1. Claudia Paulina Artemisia

İmparator Kültü baş rahibi Cl(audius) Apellunus ve baş rahibesi Ulp(ia) Artemisia'nın kızı Cl(audia) Paulina Artemisia Perge'de Athena ve Artemis rahibeligi görevlerini yerine getirmiştir (Çiçek, 2019:49; Şahin, 1999:192).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Perge

Tarihi: Antoninler Dönemi (MS 96-180).

Yayın Yeri: (Şahin, 1999:192).

ἱέρειαντῆς προεστῶσης τῆς
2 πόλεως ἡμῶν θεᾶ Ἀρτέμιδος ἁσύλου
καὶ ἱέρειαν Ἀθηνᾶ [ςδι] ἁβίου Κλ. Παυ-
4 λ[ελῖν[αν] Ἀρτεμεισία[ν, θυ] γατέρ[α Κλ.] Ἀπε[λ]-
λεῖν[ου καὶ] Οὐλπ. Ἀρτεμεισίας ἀρχιερέων
6 Μ. Κλ. Ποτεῖλος Οὐᾶρος ἑπαρχος ἱππέων
εἰλῆς α΄ κολωνῶν καὶ Λ. Κλ. Προπινκι-
8 ανὸς Ἀ[π]ελλῖνος χειλ(ἱαρχος) λεγ. β΄ Τραιανῆς
τὴν μάμμην ἔγγονοι

Çeviri: “Kentimizin önder tanrıçası, asyilia hakkına sahip Artemis'in rahibesi ve Athena'nın rahibesi ve Athena'nın yaşam boyu rahibesi, İmparator Kültü baş rahibi Cl(audius) Apellunus ve baş rahibesi Ulp(ia) Artemisia'nın kızı Cl(audia) Paulina Artemisia'yı, praefectus equitum alae I colonorum M(arcus Cl(audius) Rutilius Varus, II. Traianus Lejyonu'nun tribunumilitum'u L(ucius) C(laudius) Propinquianus Apellinus, büyükanneleri (Cl. Paulina Artemisia'yı) (onurlandırdılar)” (Çiçek, 2019:86).

3.2. Sağlık Alanında Çalışanlar

3.2.1. Hekim Kadınlar (Medicae)

Roma'da kadınların tıp mesleği içerisinde çalışmalarına izin verilmiştir. Plinius, uzun süre boyunca halk tıbbı ve büyücülükle ilgilenmiş oldukları için kadınların hekimlik mesleğinde seçkin bir konumları olduğunu söylemektedir. Kadın hekimlerin bir kısmını köle ya da özgür bırakılmış köleler oluşturmakla birlikte tıp mesleği yapan ailelerden gelen kadın hekimlerin varlıkları da bilinmektedir. Toplumun alt sınıflarında mesleklerini icra eden kadın hekimler, erkek meslektaşları gibi mezar yazıtlarında ölümsüzleştirilmiştir. Ayrıcalıklı durumlar olsa bile kadın hekimler ister uzman olsun ister olmasın genellikle kadın doğum alanında hizmet vermişlerdir (Jackson, 1999:82; Plinius, Natural History, XXV, 9).

3.2.1.1. Pergamon'da (Bergama) Yaşamış Hekim Kadınlar

3.2.1.1.1. Hekim Kadın Pantheia/Panthia

Bergama'da ele geçirilen bir veda yazıtında, kocası tarafından hekim olan karısı Pantheia/Panthia'ya övgüler düzerek onun çok iyi bir eş ve anne olduğu ve hekimlik mesleğini yetenekli bir şekilde icra ettiği bilgisi yer almaktadır (Sina, 2021: 418-419).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Pergamon (Bergama)

Tarihi: MS II. yüzyıl.

Yayın Yeri: (Sina, 2021: 418-419).

χαῖρε, γύναι Πάνθεια, παρ' ἀνέρος, ὃς μετὰ μοῖραν
σὴν ὀλοοῦ θανάτου πένθος ἄλαστον ἔχω.
οὐ γάρ πω τοίην ἄλοχον ζυγίη {ν} ἴδεν Ἥρη
εἶδος καὶ πινυτὴν ἠδὲ σαοφροσύνην.
αὐτὴ μοι καὶ παῖδας ἐγείναιο πάντος ὁμοίους,
αὐτὴ καὶ γαμέτου κήδεο καὶ τεκέων

καὶ βιοτῆς οἶακα καθευθύνεσκες ἐν οἴκῳ
καὶ κλέος ὑψώσας ξυνὸν ἱητορίας,
οὐδὲ γυν(ή) περ ἐοῦσα ἐμῆς ἀπολείπειο τέχνης.
τοῦνεκά σοι τύμβον τεῦξε Γλύκων γαμέτης,
ὅς γε καὶ ἀθ[ανά]τοιο δέμας κεύθει φιλαδέλ[φου],
[ἔ]νθ[α] καὶ αὐτὸς ἐγὼ κείσομ[αι], αἶ κε θά[νω],
ὡς [ἀ]γλαῖσμον [ζῶν] σοι ἐκοινώνησα κατ' αἰ[ῶ]σαν,
ᾧδε δὲ κα(ὶ ξ)υνήν {ην} γαῖαν ἐφε[σ]σάμενος.

Çeviri: “*Elveda sana, karım Pantheia’ya kocandan. Sen gittiğinden bu yana, acımasız ölümünden dolayı hala keder içindeyim. Evlilik tanrıçası Hera, senin kadar güzel, bilge, iffetli bir eş görmemişti. Hepsi bana benzeyen çocuklar verdin bana; damat ve çocuklarına değer veriyordun, evimizdeki yaşamın dümenini sen yönettin ve şifa konusunda ortak şöhretimizi yükselttin- sen bir kadın olmana rağmen yeteneklerinle benden geri kalmadın. Bunun farkında olan damadın Glykon senin için bu mezarı inşa etti. Ayrıca buraya babam ölümsüz Philadelphos’u da gömdüm ve öldüğümde ben de burada yatacağım; yaşarken seninle şöhretimi ve kaderimi paylaştım, bu yüzden paylaştığımız toprağa yatayım ben de.*” (Sina, 2021: 419).

3.2.1.2 Ankyra (Ankara)

3.2.1.2.1. Hekim Trebia Iulia

MS II. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta kadın hekim olarak görev yapmış olan Trebia Iulia ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Yazıtta kadının kendisi ve aile üyeleri için mezar anıtı yaptırdığı bilgisi geçmektedir. Yani Trebia Iulia kendi mezar anıtını diktirecek kadar bir mal varlığına sahiptir. Ayrıca bir anıt mezar diktirterek Ankyra’daki statüsünü de göstermiştir. Trebia Iulia Ankyra kentinde kendisi için mezar anıtı inşa ettiren iki kadından biri olması yönünden de önemli bir figürdür. Hoadlung’a göre Trebia Iulia, mezarı babasının maddi desteği olmaksızın tüm ailesi için yaptırmış ve kendisini doktor olarak nitelendirip zekasını överek eğitilmiş bir kadın olduğunu göstermek istemiştir (Hoadlung, 2021:38-43; Sina,2021:416).

Trebia Iulia'nın kocası da annesi ve büyükannesi gibi Aelius soyuna sahiptir. Ancak, muhtemelen annesi ve büyükannesi ile aynı aileden değildir. Yazıtta öncelikli olarak büyükannesi ve annesinden bahsetmesi aile içerisinde bir anaerkil yapının varlığının göstergesidir (Hoadlung, 2021:38;41).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ankyra- İçkale.

Tarihi: MS II. yüzyıl.

Yayın Yeri: (Hoaglund, 2021:38; Mitchell ve French, 2012:464-465; Sina, 2021:416).

Τρε Ίουλια ιατρινῆ ζῶσα φρονούσα\ κατεσκευάσα τὸ περίφραγμα ἑαθτῆ\ καὶ Αἰλ Ἀγαθῆ μὰμμη καὶ Αἰλ Πωσφο\ ρίδι μητρὶ καὶ Στατωρίῳ Γαίου πάππῳ\ καὶ Αἰλ Λεωνίδα ἀνδρὶ καὶ μετὰ τὸ\ ἐμὲ κατατεθῆναι παρορ(κ)ίζῳ μηδένα ἔχειν ἐξουσίαν ἐπισεωέγκαι ἕτερον\ σῶμα ἐὰν δέ τις τολμήσει τῷ ταμείῳ δώσει\ μύρια πεντακισχίλια.

Çeviri: “Bir hekim olan Trebia Iulia, hayatta ve akli başındayken bu mezar alanını kendisi ve büyükannesi Ailia Agathe ve annesi Ailia Posphoris, büyükbabası Gaios’un oğlu Statorios ve kocası Ailios Leonidas için yaptırdı. Benden sonra başka birinin gömülmesine izin verilmeyecektir, aksi takdirde bunu yapmaya cesaret edecek kişi hazineye 15.000 denari verecektir” (Sina, 2021:416).

3.2.1.3. Kios (Gemlik)

3.2.1.3.1. Hekim Empeiria

MS I.-II. yüzyıllara tarihlenen ve Kios’da (Gemlik) Gaius Iulius Vettianus adlı adamın hekim karısı Empeiria için bir yazıt diktirdiği bilgisi yer almaktadır. Kadının 49 yaşına kadar yaşadığı ve hekim olması dışında başka bir bilgi yoktur. Sina, Empeiria adının “deneyim” anlamına geldiğini ve bu adın kadına ileriki yaşlarında yetenekli ve başarılı bir hekim olduğu için sonradan verildiği bilgisini ileri sürmüştür (Sina, 2021:416). Kanaatimizce Sina’nın yorumundan da yola çıkarak Empeiria adlı hekim kadının yaşadığı dönemde bir hekim olarak halka iyi bir şekilde hizmet vermiş olması olasıdır.

Yazıt:**Buluntu Yeri:** Kios (Gemlik)**Tarihi:** MS I-II. yüzyıl.**Yayım Yeri:** Erişim: 8 Aralık 2022, [https://inscriptions.packhum.org/text/277731?hs=72-84.](https://inscriptions.packhum.org/text/277731?hs=72-84.;); Sina, 2021: 416.)

Γάιος Ἰούλιος Βεττιανὸς ζῶν ἑαυτῷ καὶ Ἐμπειρία εἰατρείνη {ιατρίνη} ἑαυτοῦ
γυναικὶ ζησάση ἔτη μθ' κατε-σκεύασεν.

Çeviri: Gaius Iulius Vettianus, sağlığında, kendisi ve 49 yıl yaşayan karısı hekim Empeiria için bu steli dikti (Sina, 2021:416).

3.2.1.4. Neoclaudiopolis (Vezirköprü)**3.2.1.4.1. Hekim Kadın Domnina**

Neoclaudiopolis'te ele geçirilen bir yazıtta hekim olan karısı Domnina'nın ölümünün ardından kocası, karısı için yaptırdığı yazıtta eşinin ölümünden duyduğu derin acıyı dile getirmektedir (Sina, 2021: 419).

Yazıt:**Buluntu Yeri:** Neoclaudiopolis (Vezirköprü)**Tarihi:** MS II-III. yüzyıl.**Yayım Yeri:** (Sina, 2021: 419).

απεῦ[σας] ἐς ἀθανάτους, Δομνεῖν', ἀνδρὸς δ' ἀμέλησας
ἀστράσιν οὐρανίοις σῶμα καθηραμένη.
οὐ τις ἐρῖ μερόπων, ὅτι δὴ θάνες, ἀλλ' ὅτι Πάτρην
ρυομένην νούσων ἄρπασαν ἀθάνατοι.
χαῖρε καὶ Ἥλυσίοις ἐπιτέρπεο, σοῖς δ' ἄρ' ἑταίροις
λύπας καὶ θρήνους κάλλιπες αἰδ(ί)ους.

Çeviri: “Ölümsüzlerle olmak için aceleyle ayrıldın unutup kocanı Domnina. Kutsal yıldızlara yükseldi bedenin. Ölümlülerin hiçbiri öldüğünü söylemeyecek, fakat ölümsüzler seni benden aldı, sen vatanını hastalıktan kurtardığın için. Elveda, mutlu ol Elysium Çayırlarında. Fakat arkadaşların için geride acı ve ebedi ağıtlar bıraktın”. (Sina, 2021:419).

3.2.1.5 Korykos (Erdemli/Mersin)

3.2.1.5.1.Hekim Basilous

Korykos'ta ele geçirilen yazıtta Basilous adlı kadının mesleğinin hekimlik olduğuna dair bilgi vardır. Ayrıca yazıtın başında ve sonunda haç işaretinin olması hekim kadın Basilous'un Hıristiyan olduğunun düşünülmesine yol açmaktadır (Sina, 2021: 417).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Korykos (Mersin/Erdemli)

Tarihi: MS II-III. yüzyıl.

Yayın Yeri: (Sina, 2021:417).

σωματοθήκη Βασίλο(ῦ)τος [ἰ]ατρίνης.

Çeviri: “*Hekim Basilous (Basile) 'nin lahdı*” (Sina, 2021:417).

3.2.1.5.2. Hekim ve Ebe Stephanis

Stephanis adlı kadın hakkında ebelik ve hekimlik görevi yaptığı bilgisi dışında herhangi başka bir bilgi mevcut değildir (Sina, 2021:421).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Korykos (Mersin/Erdemli)

Tarihi: Roma İmparatorluk Dönemi.

Yayın Yeri: (Sina, 2021:421).

σωματοθήκη Γεωργίου υιοῦ Στεφάνου μάγκιπος καὶ Στεφανίδος ἰατρομέας.

Çeviri: “*Stephanos’un oğlu (magkipos) müteahhit Georgios’un ve ebe-hekim Stephanis’in lahitleri*” (Sina, 2021:421).

3.2.1.6. Seleukia Kalykadnos’ta (Silifke) Yaşamış Kadınlar

3.2.1.6.1. Hekim Thekla

Seleukia Kalykadnos’ta ele geçirilen yazıtta yalnızca Thekla adlı kadının mesleğinin hekimlik olduğuna dair bilgi vardır (Sina, 2021: 416-417).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Selukia Kalykadnos (Silifke)

Tarihi: MS IV. yüzyıl.

Yayın Yeri: (Sina, 2021:416).

Θήκη Θεκλής ειατρίνης.

Çeviri: “*Hekim Thekla’nın mezarı*”. (Sina, 2021:417).

3.2.2. Ebe (Adronea/Obstretica)

Kadın hastalıkları ile ebeler ilgilenmekteydi ancak onlara çoğunlukla konsültan bir hekim kılavuzluk yapıyordu. Bazı ebeler ise sadece hekimin yazdığı tedaviye gerçekleştirme görevi ile ilgileniyorlardı. Soranus, ebe olmak isteyen kişinin okuma yazma bilmesi, iyi bir hafızaya sahip olması, işini sevmesi, duygularına hakim olması ve sağlam bir yapıya sahip olması gerektiğini söylemektedir (Jackson, 1999:83; Soranus, Gynaecology: I.3). Ebelerin varlıklı ailelerde çalıştıkları ve orada görevlerini nasıl icra ettiklerine Birinci Bölümde ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

3.2.2.1. Korykos (Erdemli/Mersin)

3.2.2.1.1. Ebe Myrine

Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bir yazıtta Myrine adlı bir ebe hakkında bilgiler yer almaktadır.

Yazıt:

Buluntu Yeri: Korykos

Tarihi: İmparatorluk Dönemi

Yayın Yeri: (Sina, 2021:421).

εὐψόχι Μυρίνη ἡ μεα
ἰς ἰρήνην σου ἡ καλή
ψυχὴ καὶ τὰ μέλλοντά σοι.

Çeviri: “*Müsterih ol ebe Myrine! Güzel ruhun huzura ve senin kaderinde olan şeylere gidiyor*” (Sina, 2021:421).

3.2.3. Sütanne (Nutrix)

Anne sütünün en iyi beslenme kaynağı olduğu bilinmektedir. Bebek üç haftalık olduğunda annenin çocuğunu emzirmesinin en doğru zaman olduğu düşünüldüğü için sütanneye ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle varlıklı ailelerde annenin yerine bebeği sütanne emzirmiştir. Çocuğun fiziksel ve ahlaki gelişiminin emzirme ile başladığı kanaati olduğu için sütanne seçimine özen gösterilmiştir (Beaumont et al. 2021:107; Jackson, 1999:96; McClure,2023:315-316; Soranus, Gynaecology: II. 14 [83], II.18 [87]). Ayrıca Soranus, bebeğe susturmak için çok sık süt vermenin doğru olmadığını dile getirmiştir (Soranus, Gynaecology: II.38).

3.2.4. Eczacı

İmparatorluk Dönemi'nde bitkisel kökenli olan ilaçları merhem ya da hap olarak hazırlayan eczacılar vardı. Roma'da kadınların evlerinin dışına çıkıp meslek sahibi oldukları nadir de olsa bilinmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan eczacıların bazıları kadınlardan oluşmaktadır (Yalçın vd., 2016:40).

3.3. Hayırseverler ve İş Kadınları

Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarından itibaren *manus*'lu evliliklerde düşüş ve boşanma oranlarında artış olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu durumun bir getirisi olarak Cumhuriyet'in sonlarından itibaren kadınlar kendi mallarını yönetme hakkını ellerinde bulundurmaya ve kendi konumları doğrultusunda ticari işlerle uğraşmaya başlamışlardır. Uygun durumlar çerçevesinde Romalı bir kadın bir erkeğe mali yardım ve tavsiyede bulunabilirdi. Böyle varlıklı kadınlar kamu binaları, su kemerleri ve tapınaklar yaptırarak halk arasında da önemli bir yer elde etmişlerdir (McClure, 2023:412-413).

İş kadınları arasında farklı meslek gruplarında çalışan kadınların var olduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki, İmparatorluk Dönemi'nde yaşayan Eumachia adlı kadındır. Eumachia babası Lucius Eumachius'dan büyük bir miras elde etmiş ve Pompeii'de varlıklı bir aileye gelin olmuştur. Bu güçlerini birleştirerek kasabanın en değerli loncalarından biri olan yünü işleyen ve temizleyen çırpıcıların hamisi haline gelmiştir. Romalı kadınların yapmış olduğu bir diğer meslek emlakçılıktır. Varlık sahibi Romalı kadınların gayrimenkullerden kâr etmeleri Roma'da alışıldık bir durumdur. Iulia Felix adlı kadın bir bahçesi, özel hamam tesisleri, çok sayıda kabul yeri ve yemek odası olan geniş bir eve sahipti ve binasının giriş kısmına bir tabela asarak bu evi kiralamıştır (Görsel 17). Emlakçılık yapan bir diğer kadın ise Pompeii'de düşük statü sahibi bir ailenin üyesi olan Eumachia'dır. Gayrimeşru bir "Spurius kızı" yani evlilik dışı doğan bir çocuk olduğu ya da azat edilmiş bir köle olduğu düşünülmektedir. Bir ev satın almıştır ve bu evi yemekhane olarak hizmete sunmuştur (McClure, 2023:414-416).

Görsel 17. Iulia Felix'in evi.

Erişim: 15 Mart 2023, <https://www.worldhistory.org/image/11252/water-garden-of-the-praedia-of-julia-felix-in-pomp/>.

İmparatorluğa ait tuğla ve amphora mühürleri, üst sınıf toprak sahiplerinin şarap, tuğla ve amphora gibi çeşitli ürünlerinin üretimi, satışı ve ihracatı ile ilgilenen kadınların var olduğu bilinmektedir. Böylece tuğla endüstrisinin kadınlar için önemli bir iş kolu olduğu anlaşılmaktadır (McClure, 2023:416). Bunların haricinde tekstil ve dokumacılık alanında hizmet veren, sarraf olan, hatta ayakkabı imal eden kadınlar ekonomik hayatta var olmuşlardır (Darga, 2018: 285-287). Kadınların, ticari faaliyetler ile ilgilenmesinin yanı sıra Roma'da eğlence sektöründe mim oyuncusu, müzisyen, dansçı, şarkıcı olarak iş yaptıkları bilgisi vardır (Gönenç, 2010:166).

3.3.1. Ephesos'ta (Selçuk/İzmir) Yaşamış Kadınlar

Ephesos'u Roma imparatorluğunun en etkileyici şehir merkezlerinden biri yapan binaların çoğunun inşası veya onarımı için erkek hayırseverlerin para ödediği ve yazıtlarda bu nedenle onurlandırıldığı bilinmektedir. Ancak şehrin yapı kitabelerinde bazı kadınlar şehrin dönüşümünde rol oynayan kişiler olarak temsil edilmiştir. Bu kadınlar rahibelerden veya erkeklerin eşlerinden ve kızlarından oluşmaktadır. MS III. yüzyılın ortalarında ise, kadınlar, aile veya rahiplik ofisinin sembolik bağlamı dışında, kendi başlarına inşaatçılar olarak temsil edilebiliyordu. MS III. yüzyılda, şehirdeki kamu binalarının yapımı yavaşlamış

ama hiç durmamıştır. Kişisel servetlerini şehirdeki büyük kamu binaları projelerinde kullanan kadınlar, erkekler gibi kamusal yazıtlar ile ödüllendirilmişlerdir. Roma İmparatorluğu döneminde Ephesos'taki kamu inşaat projelerinde kadınlarında yer aldığı bilinmektedir. İmparator Augustus döneminden, MS II. yüzyılın sonlarına kadar kadınlar şehrin her yerindeki yazıtlarda, binaların inşasında, adanmasında ve restorasyonunda yer almışlardır (Rogers, 1992:216).

3.3.1.1. Tullia

Tullia, varlıklı bir aileden geliyordu ve ailesinin servetinden kaynaklanan çeşitli yükümlülükleri yerine getirmek için servetinin büyük bir kısmını hayır işlerinde kullanarak kamusal görevlerde yer almıştır. Şehrin en iyi çevrelerinden bir kadın olduğu için davranışlarına çok dikkat ederdi. (Büyükkolancı ve Engelman, 1998:65-67; Karabulut, 2020:319; Trinkl, 2018:319). *Prytanis*⁷ olarak görev yapan Tullia bu görevini ve Hestia için kutsal ateşi koruma görevini çok iyi bir şekilde yerine getirmiştir. Tullia, toplumun ondan olan beklentisini boşa çıkarmamıştır ve verilen dini görevi titizlikle yerine getirmiştir. Ayrıca müzikal gibi kültürel amaçlı etkinliklere isteyerek para bağışı yapmıştır. Böylelikle dindar ve hayırsever bir Prytanis olduğunu halka kanıtlamıştır. Tüm bu yaptıkları nedeniyle gelecekteki yaşamını kutsamalarını dilemek için onun adına 3 adet şiir yazılmıştır (Büyükkolancı ve Engelman, 1998:65-67; Merkelbach ve Stauber, 1998: 324).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ephesos

Tarihi: MS 170

Yayın Yeri: (Merkelbach, 1972:76); Erişim: 4 Aralık 2022,

<https://inscriptions.packhum.org/text/249785?hs=216-225>

1 Ἰστίη πρέσβα θεῶν πυρὸς ἀθανάτου μεδέουσα,
οὔ μέρος αἰθαλῆς δῶκε πόλῃ νέμειν
Ζῆν ὕπατος, δῶητε θεοὶ προγενέστεροι ἄλλων
Τυλλία{ν}, ὡς ἄχραντον ἐν ὑμετέροισι δόμοισιν

⁷ Prytanis'ler her gün çalışır, günlük devlet işlerini yoluna koyarlardı. (Howatson, 2015:789).

5 ἤνυσσε προστασίην, οὕτως δώητε τέκνα αὐτῆ,
εἴκελα πάντα αὐτῆ, καὶ νόον οἶον ἔχει
αὐτῆ ταῦτ' αἰτῶ δόμεναι χάριν ἀχράντοιο
σωφροσύνης σοφίης τε, βροτοὺς ὅτι καίνυθ' ἅπαντας
τούτοις, τούς τε πάλαι τούς τ' ἐγγεγαῶτας ἅμ' ἡμεῖν.

Çeviri: *Ölümsüz ateşi koruyan tanrıların en saygıdeğeri Hestia; Yüce Zeus, şehre her daim taze bir ateş parçası ihsan etmen için sana verdi; Zeus ve Hestia Tanrıları'nın en büyüğü; tıpkı sizin evinizde Prytanie'de yaptıkları gibi kusursuz bir şekilde başarılı olan Tullia'ya her şeyde onun gibi ve kendisi gibi zihinde çocuklar verin; kusursuz iffeti ve sağduyusu için ona teşekkür edin, çünkü bunda tüm insanları etkiler, öncekileri ve bizimle yaşayanları da (Merkelbach ve Stauber, 1998: 324).*

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ephesos

Tarihi: MS 170

Yayım Yeri: (Merkelbach ve Stauber, 1998:324); Erişim: 4 Aralık 2022,
<https://inscriptions.packhum.org/text/249786?hs=205-214>.

1 ω της ἀρίστης Ἀνδροκλείου καὶ σοφίης
δαῖμον πόληος, Ἔστί' ἀειπάρθενε,
συ τ', ὡ θεῶν μέγιστον οὔνομ' "Ἄρτεμι,
τη Τυλλία γίνοισθ' αρωγοί πανταχοῦ,
5 ἀνθ' ὧν προθύμως ἐπρυτάνευσ' υμῶν αδην,
τον πλοῦτον εἰς πᾶν πραγμ' ἀναλοῦσ' ἀφθόνως

Çeviri: *Ey Androclus tarafından kurulan en bilge şehrin tanrıçası, her zaman bakire olan Hestia ve sen, tanrılar arasında selamlanan kişi Artemis, her zaman ve her yerde Tullia'ya yardım et, isteyerek ve bol bol (şehrinde) seninle birlikte olduğu için minnettarlıkla Prytanis oldu, servetini her iyi amaç için savurdu (Merkelbach ve Stauber, 1998: 324).*

Prytanis'ler görev süresi boyunca ailesinin servetinin bir kısmını harcadıysa, zenginlik ve bereket bahşeden Hestia bunu kesinlikle telafi edecektir (Merkelbach ve Stauber, 1998: 324).

Üçüncü şiirde Tullia, para bağışladığı, liseleri desteklediği ve ilham perilerini sevdiği için övülmüştür (Merkelbach ve Stauber, 1998: 325).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ephesos

Tarihi:

Yayın Yeri: (Büyükkolancı ve Engelmann, 1998:67).

Τύλλια εϋδανμον, μέγα χάρμα σε πάσι πολίτ[αις]
"Αρτεμις ης Εφέσου δώκε σοφίην πρύτανι[ν].
αργυρίων τε δόσεις λαμπραί και πανθ[
γυμνασίων λουτροῖς έξοχα δ' αὔθη[
καί σε φίλην Μούσαισιν ἀδελφιαρ[
και Χάρισιν Μουσάν έργα μέγ' α[

Çeviri: *Artemis, vatandaşlarının büyük zevkine göre doğru kişiyi şehrinin prytanis'i olarak atamıştı. Tullia, halka manzara ve müzik performansları sundu, büyük hamamların maliyetli bakımı için para verdi. Ayrıca bayram günlerinde halka para dağıttığından bahsedilmektedir.* (Büyükkolancı ve Engelmann, 1998:67; Merkelbach ve Stauber, 1998: 325).

3.3.2. Knidos (Datça/Muğla)

3.3.2.1. Hayırsever Kadın Lykaithion

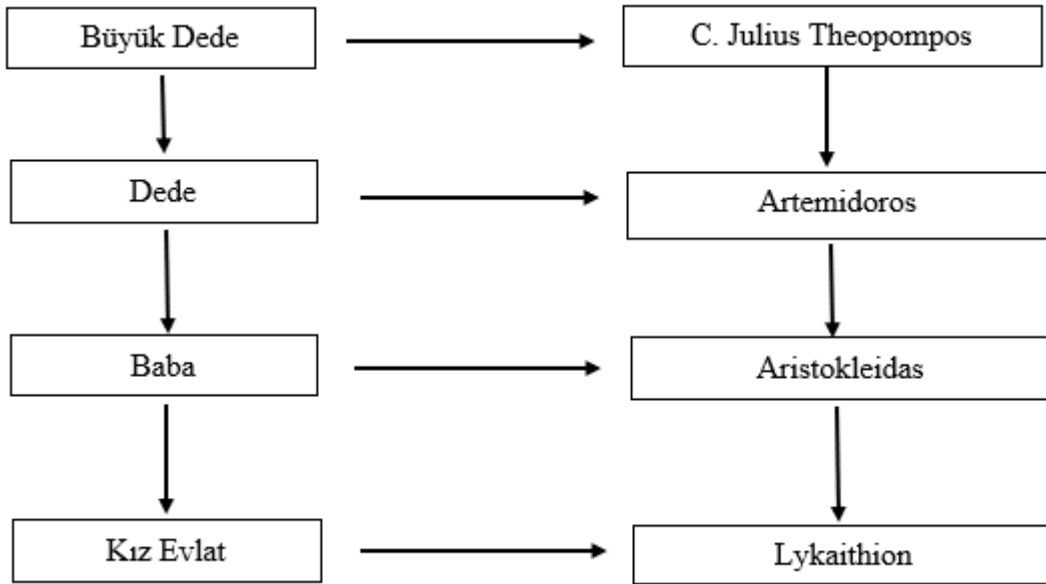
Yunan felsefesi dersleri vermesi nedeni ile Brutus'un çevresindekilerle ilişki içerisinde olan Knidoslu Artemidoros, Caesar'a bir suikast yapılacağını öğrenmiştir ve onu uyararak istemiştir. Caesar, Senato'ya girmeden önce ona bu durumu anlatan bir mektup yazıp vermiştir ancak kalabalık nedeni ile Caesar mektubu okuyamamıştır ve suikaste

kurban gitmiştir (Doksanaltı, 2015:30; Plutarkhos, İskender-Sezar, LXV, 1-2). Artemidoros suikasti önleyemese de bu teşebbüsü ileride Roma İmparatoru olacak Augustus'u memnun etmiştir ve Artemidoros'un doğduğu kent Knidos'a Roma Senato'su tarafından "civitas libara" (Özgür Kent) unvanı ve ayrıcalıklar verilmesini sağlamıştır. Böylece, Caesar'ın ve Augustus'un yakın çevresinde yer alan Artemidoros ve babası C. Julius Theopompos Knidos'un kent yaşamında seçkin yere sahip olmuşlardır. Knidos'ta en soylu ve en ünlü aile olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir (Bruns Özgan, 2009: 115; Doksanaltı, 2015:30).

Lykaithion, Knidoslu C. Julius ve Artemidoros'un soyundan gelen saygın bir Knidoslu kadındır. Bu soya sahip olan aile üyelerinin hepsi Knidos'ta kamusal ve dini alanlarda kayda değer görevlere sahip olmuşlardır ve Knidos'un Pax Romana/Roma Barışı döneminde altın çağını yaşamasında önemli bir role sahip olmuşlardır. Bunun haricinde aile üyeleri Knidos kentinin imarı için Knidos halkına ciddi bağışlarda da bulunmuşlardır (Doksanaltı, 2015:31; Doksanaltı vd. 2018:87).

Tablo 1

Lykaithion ve aile soyağacı.

(Taraflımızca hazırlanmıştır).

Artemidoros'un torunu olan Lykaithion'un mezarı kentte 1859 yılında yapılan kazılar sonucunda tesadüfen ele geçirilmiştir. Newton, ekibinden R.E. Sparckman'ı Dor Hexapoli'sinin toplanma yeri olan Tripion'u bulmak amacıyla görevlendirmiştir. Sparckman

Mart ayında Kap Krio’da yaptığı kazılar esnasında beyaz mermerden bir heykel parçasını tespit etmiştir. (Görsel 18). Çalılar temizlendikten sonra mezarın şeklinin ortaya çıkmasının ardından toprak ve moloz kaldırılmıştır ve mezarın Roma dönemine ait olduğu tespit edilmiştir (Doksanaltı; 2015:31-32; Doksanaltı vd. 2018:87; Newton, 1863:512). Mezarın şekli mezar sahibinin yüksek konumlu biri olduğunu bize göstermektedir ancak Lykaithion, atası Artemidoros ve diğer aile üyeleri gibi şehir merkezine gömülmemiştir (Bruns Özgan, 2009:114). Bu örnekten yola çıkarak kadınların Roma toplumunda her ne kadar çeşitli söz hakları olsa da hep bir sınırlarının olduğu ve erkeklerden bir adım geride bırakıldıkları kanısına varabiliriz.

Görsel 18. Lykaithion’un mezarının günümüzdeki hali.

Erişim: 14 Aralık 2022, <https://www.datcadetay.com/knidos-kap-krio-deveboynu-yarimadasi.html/8>.

Mezarın kuzeyde bir giriş ve güneyde merkezi bir apsise sahip ana mekan ile iki bölümü vardır. Genel görünümü ile erken Hristiyan dönemi kilise ya da şapellerini anımsatmaktadır. Mezarın dış duvarları çok kalındır ve moloz taşlar harçla tutturularak inşa edilmiştir (Görsel 19) (Bruns Özgan, 2009:113; Doksanaltı; 2015:32; Doksanaltı vd. 2018:87; Newton, 1863:513).

Görsel 19. Newton’u Lykaithion mezar anıtı üzerinde gösteren foto-gravür.
(*Doksanaltı vd. 2018:88*).

Aristokleidas’ın kızı olan Lykaithion, Knidos kentine yaptığı katkılar, kamu hizmetleri, hayırseverlikleri ve erdemlerinden dolayı kent meclisi tarafından çelenkle onurlandırılmış, adına heykeller dikilmiş ve yukarıda bahsedilen mezar meclis kararı ile onun için yaptırılmıştır. Ayrıca Lykaithion ve kocası Aulos’un kente pek çok açıdan hizmet ettikleri bilinmektedir (Ayrıntılar için bk. Bruns Özgan, 2009:113-118; Doksanaltı vd. 2018:87-88).

Mezar haricinde Lykaithion’a ait bir heykel de bulunmuştur. Heykelin belden aşağısına ait bölümü batıdaki nişin içerisinde orijinal pozisyonda ele geçirilmiş, heykelin alt ve üst bölümleri haricindeki iki parça olmak üzere sağ kol ve sağ elin parçaları da bulunmuştur. Heykelin ayak ucunda araştırmacılar tarafından pişmiş topraktan yapılmış pek çok kandil ele geçirilmiştir. Roma dönemine ait olan bu kandillerin mezara adak hediyesi olarak sunulduğu kanısı mevcuttur. Heykelin saç modeli Roma İmparatoru Domitianus (MS 81-96) döneminde olan modayı yansıtmaktadır (Görsel 20) (Doksanaltı, 2015:34; Doksanaltı vd. 2018:88; Newton, 1863:513).

Görsel 20. Lykaithion'un Anıt Mezarında bulunan heykeli.

(Doksanaltı vd. 2018:90).

3.3.3. Ankyra (Ankara)

3.3.3.1. Aelia Tatia

Ankyra'da kendisi için bir diğer mezar anıtını diken kişi ise Aelia Tatia'dır. Kendisi için bir mezar yazıtı diktirmesi onun varlıklı bir kadın olduğunun göstergesidir. Aelia Tatia'nın yazıtının kısalığı, onun kendi mezarını inşa etmedeki aktif rolünü daha da vurgulamaktadır. Bir kadın için kendi mezar anıtını inşa ettirmesi zenginlik göstergesi olmasının yanı sıra bir gurur kaynağıdır (Hoaglund, 2021:37-43). Mezar yazıtlarının çoğunda kadınların kocaları veya aile üyeleri ile birlikte varlığı bilinmektedir. Aelia Tatia örneğinde ise kadın yalnızca mezar anıtında kendi adını geçirmektedir. Bu durum bu kadının herkesten bağımsız olmak istediği ve kendisine değer verdiğini bize göstermektedir.

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ankyra

Tarihi:

Yayın Yeri: (Hoaglund, 2021:37).

Αιλία Τατία ζῶσα ἐαθ'τῆ κατασκευάσεν

Çeviri: Aelia Tatia yaşarken kendisi için (bu anıtı) inşa etti (Hoaglund, 2021:37).

3.3.3.2. Latinia Cleopatra

Hadrianus döneminde (MS 117-138) yüksek rahip olan ve hayırseverlik işleriyle ilgilenen Latinus Alexander'ın kızı Latinia Cleopatra adlı seçkin bir kadına ait bir yazıt ele geçirilmiştir. Yazıtta farklı görevlerle birlikte *eirenarch* görevini de yerine getirdiği bilgisi vardır (Görsel 21). Bu bilgi bize bu görevlerin kadınlara da verildiğini göstermektedir. Latinia Cleopatra adlı kadının *archonluk*⁸ ve *eirenarchlık* görevlerini eş zamanlı olarak yaptığı bilgisi de yazıtta yer almaktadır. Bu kadının bu tür yüksek makamlarda görev yapmasının nedeni onun üst sınıf bir aileye mensup olan asil bir kadın olmasıdır (Akyol, 2014:238-252; Kadioğlu vd. 2011:36).

Görsel 21. Latinia Cleopatra'ya ait bilgilerin olduğu yazıt.

(Akyol, 2014:401).

⁸ En yüksek makamları elinde tutup, yargı ve yürütme konusunda geniş yetkileri olan kişilerdir. (Howatson, 2015:92).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ankyra.

Tarihi: Hadrianus Dönemi (MS 117-138)

Yayım Yeri: (Akyol, 2014:401; Mitchell ve French, 2012:241)

Τήν έκ Βασιλεων Λατεινίαν Κλεοπάτραν, Θυγατέρα Λατεινίου Ἀλεξάνδρου, Β΄ ἀρχιερέ[ως] σεβαστοφαντου αλείψαντος έκ τών ιδίων λαμπρότατα [τά]ν πρό αὐτου δι΄ ολου του ετους, ἐπι [τ]η του μεγίστου Αυτοκράτορος Καίσαρος τραιανού Ἀδριανού Σεβαστού παρόδω καί των ιερών αυτου στρατευμάτων δόντος διανομάς τη πόλει αρξαντος ομού καί ειρηναρχήσαντος αγνωσ καί επισήμως, παιδεία καί λόγω κοσμούντος τήν μητρόπολιν αί δώδεκα φυλαί ηρωίδα, φυλαρχούντων Κλ Ἀκύλου, Ἀκύλου Δέκμου, Κλειτάρχου Βώκοντος, Ζήνων(ος) Ἀρ[τ]έμωνος, Αιλίου Μάγνου, Ἴ Χρησίμου, Ἴ Ἀπολλοφανουσ Ουάλεντος Γαίου, Δηιοτάρου Σαρ[...]νος, Κ Μαξίμου, Ἡρακλέωνος Βάσσου, Φιλωνίδου Ουίλλωνος

Çeviri: “*C(laudius) Aquila, Docmus’un (oğlu) Aquila, Bokon’un (oğlu) Cleitarchos, Artemon’un (oğlu) Zenon, Aelius Magnus, Iulius Chresimos, Iulius Apollophanes, Gaius’un (oğlu) Valens, Sar[...]n’in (oğlu) Deiotaros, C(laudius) Maximus, Bassus’un (oğlu) Heracleon ve Villon’un (oğlu) Philonides on iki phyle (kabile)’nin liderleriyle iki kez başrahiplik yapan, sebastophant, öncüllerinden daha parlak şekilde giderlerinde (gymnasium için) yağ tedarik eden, imparator Caesar Traianus Hadrianus Augustus ve kutsal ordularının geçtiği sırada şehre bağışlar yapan, archon ve eirenarch görevlerinin her ikisini de birden ve hakkıyla yapan, eğitimi ve belagatıyla şehri zenginleştiren, kralların soyundan gelen kahraman kadın Latinia Cleopatra*” (Akyol, 2014:401).

3.3.3.3. Claudia Balbina

Claudia Balbina Ankyra kentinin önde gelen kadınlarından ve bir Roma senatörünün eşidir. Yaşamı boyunca tüm çağdaşlarını, yaptığı yardım ve bağışlar ile geride bırakmış olan Claudia Balbina’nın “atadan kraliçe” olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Claudia Balbina imparatorluk kültürü rahibeliği de yapmıştır. Köklü bir soydan gelmesi nedeniyle bu makama sahip olmuştur (Akyol, 2014:252-253; Kadıoğlu, 2011:36).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ankyra.

Tarihi: MS 115-130

Yayım Yeri: (Mitchell ve French, 2012:240).

Κ[λ]. Βαλβεΐναν || τήν ἐκ προγό||νων βασιλις||σαν κὲ πρώτην τῆς||
ἐπαρχίας, γυναῖ||κα Κλ. Ἄρριανοῦ || συνκλητικοῦ, || μητέρα τῆς
μη||τροπόλεως, ὑ[π]ερ[β]||αλομένην [π]άν[τ]α[ς] τοὺς καθ' ἐ[α] -
υ[τ]ήν ταῖς εἰς τ[ῆ]ν [πατ] ||ρίδα φιλοτιμίαις || φυλῆ ε΄
Δι[αγέζων?] || [φ]θλαρχ(οὔντος) Μ. Φλ. Α. . . .

Çeviri: Claudia Balbina, atalarından bir kraliçe, eyaletin başkan karısı, senato statüsündeki Claudius Arrianus'un eşi, anavatan beşinci kabile Dios Trapezion'a kutsamalarda tüm çağdaşlarını geride bırakan şehrin annesi, Marcus Flaius A. zamanında... phylarkes'di. (onu onurlandırdı) (Mitchell ve French, 2012:240).

3.3.3.4. Claudia Aquilla ve Kızı Plancia Magna Aquilla

Yazıtlarda Claudia Aquilla ve kızı Plancia Magna Aquilla'nın kral soyundan geldikleri bilgisi vardır. Claudia Aquilla şehir yönetiminin en küçük birimi olan phylarkes makamında görev yapmıştır. Onun bu makamda görev yapması hem kral soyundan gelmiş olmasından hem de eşi G. Iulius Severus'tan dolaydır. Claudia Aquilla ve G. Iulius Severus'un kızları olan Plancia Magna Aquilla onuruna da Ankyra halkı tarafından onurlandırma yazıtları dikilmiştir. Onun da kralların soyundan gelmesi nedeni ile övüldüğü bilgisi yer almaktadır (Akyol, 2014:252; Kadioğlu vd. 2011:35-36).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ankyra.

Tarihi: MS 114

Yayım Yeri: (Mitchell ve French, 2012:238).

Κλ. (leaf) Ἄκυλλίαν
ἀρχιερείαν

- ἀπόγονον βα-
4 σιλέων θυγατέ-
ρα τῆς μητροπό-
λεως γυναῖκα
Ἰουλίου Σεουή-
8 ρου τοῦ πρώτου
τῶν Ἑλλήνων,
ὑπερβαλοῦσαν
[ἐ]πιδόσεσι καὶ φ[ι]-
12 [λ]οιστεμῖαις, φυλῆ
[Π]ακαληνῆ Β' τὴν ἰδίαν
[εὐ]εργέτιν ἐτίμησεν, φυ-
[λ]αρχοῦντος Οὐάρου
16 (vac) Λογίου (vac)

Çeviri: Baş rahibe, kralların soyundan gelen, büyük şehrin kızı, Yunanlılar arasında ilk olan Iulius Severus'un karısı Aquilia, bağışları ve kutsamalarıyla öne çıkıyor. İkinci kabile Paklene, phylarch Logions oğlu Varus olduğu zaman, onun hayırsever kadınıni onurlandırdı (Mitchell ve French, 2012:238).

3.3.4. Pisidia Antiokheia (Yalvaç/Isparta)

3.3.4.1. Iulia Agrippina

MS 113 yılında consul olarak görev yapmış Cornelius, Pisidia Antiokheia'da yaşamış önde gelen ailelerden birine mensuptur. Ele geçen yazıttan anlaşıldığına göre Cornelius'un eşi Iulia Agrippina da ünlü bir koloni ailesine mensup olduğu için onurlandırılmıştır (Görsel 22). Bölgede ele geçen başka herhangi bir yazıtta ne Cornelius ne de ailesi hakkında hiçbir bilgi yoktur. Levick'e göre, Iulia Agrippina zengin toprak sahibi bir kadın olması nedeniyle koloniye binalar yapmış ve para yardımında bulunmuştur (Levick, 1958:220-222). Bölgede binalar yapması ve para yardımında bulunması nedeni ile onurlandırılmış olma ihtimali yüksektir.

Görsel 22. Iulia Agrippina'ya ait onurlandırma yazıtı.
(Levick, 1958: Plate XXXV).

3.3.5. Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)

3.3.5.1. Aurelia Dionysiane Tryphosa ve Aurelia Kharilampiane Olympias

MS II-III. yüzyıla ait olan bir mezar lahitinde kentte önemli bir konuma sahip ve zengin olduğu düşünülen ve *bouletes* (meclis üyeliği) yapmış bir baba ile oğul ve onların eşlerine ait bilgiler yer almaktadır (Görsel 23). Herakleides'in oğlu Genç Herakleides övgüye layık bir şekilde memuriyet görevini yerine getirmiştir ve 65 yıl yaşamıştır. Onun eşi Aurelia Dionysiane Tryphosa da örnek bir şekilde 25 yıl yaşamını sürdürmüştür. Genç Herakleides'in oğlu, Aurelius Thrasymedanos Herakleides *bouleutes* olarak görev yapmıştır. Eşi, Aurelia Kharilampiane Olympias tüm hayatını eşine adamıştır ve ona yakışır bir şekilde faziletli ve bilgiye düşkün bir şekilde hayatını kaybetmiştir (Jonnes, 1994:11; Öztürk, 2013:512).

Görsel 23. Meclis Üyesi (Bouleutes) Herakleides ve Aile üyelerinin mezar lahdi. (Öztürk, 2013:524).⁹

Yazıt:

Buluntu Yeri:

Tarihi: MS II-III. yüzyıl.

Yayın Yeri: Jonnes, 1994:11

χ[αῖ]ρε

- 2 Αὐρ. Ἡρακλείδης Ἡρακλείδου νεώτερος βουλευτῆς πᾶσαν
πολιτείαν πολιτευσάμενος ἐνδόξος ζή{ι}σας κοσμίως ἔτη ξε΄
- 4 Αὐρ. Διονυσιανὴ Τρυψῶσα γυνὰ δὲ Ἡρακλείδου νεωτέρου ζήσασα κοσ-
μίως ἔτη κε΄ χαῖρε.
- 6 Αὐρ. Θρασυμηδιανὸς Ἡρακλείδης Ἡρακλείδου υἱὸς τοῦ νεωτέρου
βουλευτῆς πολιτευσάμενος ἐνδόξος ζήσας κοσμίως ἔτη χαῖρε
- 8 Αὐρ. Χαριλαμπιανὴ Ὀλυμπιάς γυνὰ δὲ Θρασυμηδιανοῦ Ἡρακλείδου
ἢ φίλανδρος καὶ σώφρων ἢ φιλόσοφος ζήσας(α) κοσμίως ἔτη χαῖρε

Çeviri: "Herakleides'in genç oğlu bouleutes (meclis üyesi) Aurelius Herakleides, bütün memuriyetleri övgüye değer şekilde yerine getirdi ve örnek bir şekilde 65 yıl yaşadı; Genç Herakleides'in eşi Aurelia Dionysiane Tryphosa örnek bir şekilde 25 yıl yaşadı. Elveda!; Genç Herakleides'in oğlu, bouleutes (meclis üyesi). Aurelius Thrasymedianus Herakleides,

⁹ Mezar lahdi Karadeniz Ereğli müzesinde yer almaktadır. (env. no. A.99.1.22). (Öztürk, 2013:524).

övgüye değer şekilde devlet görevlerinde bulundu ve örnek bir şekilde (...?) yıl yaşadı. Elveda!; Thrasymedanos Herakleides'in eşi, kendisini kocasına adanmış, faziletli ve bilgiye düşkün Aurelia Kharilampiane Olympias, örnek bir şekilde (...?) yıl yaşadı, Elveda!.” (Öztürk, 2012:512-513).

3.3.6. Olympos (Kemer/ Antalya)

3.3.6.1. Aurelia Rodus

Roma'da kadınların kocalarının ölümü ardından mezar yaptırdıkları bilinmektedir. Aurelia Rodus adlı kadın da ölen kocalarının ardından mezar yaptıran kadınlar içerisinde yer almaktadır. Ancak onun diğer kadınlardan bir farkı vardır. Aurelia Rodus yaptırdığı mezara hem ilk kocasının hem de Lykia soyunun yönetici vasfına sahip olan ikinci kocası Makarios'un gömülmesini istemiştir. Bir kadının iki eşini beraber gömdürmesi Roma'da yaygın değildir. Bu nedenle Özer, Aurelia Rodus'un kentte ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ve varsıl vatandaşlar arasında yer aldığını düşünmektedir. Çevik'e göre ise bir kadının her iki kocasını aynı mezara gömdürebilmesi Roma'da kadının ağırlığının ve saygınlığının olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır (Çevik, 2021:113; Özer, 2013:463). Bu örnek üzerinde Çevik'in görüşünün daha makul olduğu kanaatindeyiz. Çünkü her ne kadar Küçük Asya'da Roma hakimiyeti olsa da geçmişten gelen bir Hellenistik kültür varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla Küçük Asya'da yaşayan bir kadın eşlerini bu şekilde defnederken, Roma'da yaşayan bir kadının böyle bir defin işlemini gerçekleştirmesinin çokta mümkün olmayacağını düşünebiliriz.

3.3.7. Selge (Manavgat/Antalya)

3.3.7.1. Aurelia Volussia Quirinia Atossa

Publius Plancius Magnianus Aelianus Arrius Perikles ve senatör ve consul soyundan gelen karısı Aurelia Volussia Quirinia Atossa onuruna bir yazıt dikilmiştir. Karı koca kentte dört yılda bir düzenlenen ve yalnızca kent yurttaşlarının katılabildiği agon poleitikosa başkanlık yapmışlardır. Ayrıca Perikles, gladyatör oyunları (munera gladiatoria), vahşi hayvan dövüşleri (venatio) ve teatral gösterilerin düzenlenmesini de sağlamıştır. Tüm bu

gösterilerde kent halkını memnun edecek şekilde bedava yiyecek ve para dağıtıldığı da bilinmektedir. Perikles ve eşi Atossa bu görevlerin dışında imparator kültü ve tanrıça Tykhe'nin başrahipliği ve baş rahibeliği görevlerinde de bulunmuşlardır. Ayrıca Atossa'nın tanrı Ares'in rahibeliği görevini yerine getirdiği de bilinmektedir (Altın ve Doğancı, 2018:6; Nollé ve Schindler, 1991:95-96). Kanaatimizce Atossa'nın senatör ve consul soyundan bir kadın olması ve kocası ile birlikte halka hizmet eden görevlerde rol alması sonucunda halk tarafından takdir edildiği ve bu nedenle onun için bir onurlandırma yazıtı yazıldığı düşünülebilir.

Yazıt:

Buluntu Yeri:

Tarihi: Erken İmparatorluk Dönemi

Yayın Yeri: (Çiçek, 2019:76-77; Gökalp, 2008:102).

Ὁ δῆμος ἐτέιμησε[ν]
Καικιλίαν Τέρτυλ[λαν]
ἱερασαμένην Ἰου[λίας]
4 Σεβαστῆς καί Θεᾶ[ς]
ἀρχηγέτιδος Ῥώμ[ης]
καί γθμωασιανρχήσα[σαν]
γεραιῶν καί νέων καί π[αί]-
8 δων, μητέρα Μάρκου
Καλπουρνίου Ῥούφο[υ]
ἀνδρός στρατηγικ[οῦ],
σωφροσύνης (sic.) ἔνεκα[καί]
12 τῆς πρὸς τὴν πολιν
εὐνοίας.

Çeviri: “Halk Meclisi, Iulia Augusta ve baş tanrıça Thea Roma'nın rahibeliğini yapan, yaşlılar, gençler ve çocukların gymnasium'da gymnasiarkhos'luk¹⁰ yapan, Strategos'lar sınıfında olan Marcus Calpurnius Rufus'un annesi Caecili Tertulla'yı, yüce gönüllü bir

¹⁰ Gymnasiarkhos, gymnasium'un yönetim görevini bir yıl boyunca elinde bulunduran kamu görevlisine verilen addır. (Howatson, 2015:356).

şekilde kentine karşı iyi niyet göstermesi nedeniyle onurlandırdı” (Gökalp, 2008:102; Çiçek, 2019:77).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Antalya kent surlarında bulunup, Antalya Müzesi’ne getirilmiştir.

Tarihi: Erken İmparatorluk Dönemi

Yayın Yeri: (Bosch ve Atlan, 1947:101; Çiçek, 2019:77; Gökalp, 2008:101).

καίγυμνασιάρχισσαν
γεραιῶνκαίνεωνκαί
παίδων, ἀρετῆςἕκεν .

Çeviri: “...yaşlılar, gençler ve çocukların gymnasion’unda gymnasiarkhos’luk yapan filancayı erdemi nedeniyle (filanca kurum ya da kişi onurlandırdı.)” (Çiçek, 2019:77; Gökalp, 2008:101).

3.3.7.2. Terentia Polla

Claudius Caesar Augustus Germanicus’un (MS 41-54) kızı Antonia’nın rahibeliğini yapmış ve Attelia kentine bağışlarda bulunmuş olan Terentia Polla, Attaleia’nın yerli ailelerinden değildir. Romalı bir ad taşıyan Terentia Polla ve kocası C. Ceatranus Aquila’nın eşraf sınıfından ve İtalic kökenli oldukları düşünülmektedir. Böyle düşünülmesinin nedeni ise Terentia Polla’nın üstlenmiş olduğu İmparatorluk kültü rahibeliği görevinin ancak MS II. yüzyıldan sonra yerli aileler tarafından üstlenilmiş olmasıdır (Gökalp, 2008:104; Çiçek, 2019: 42-43). Ayrıca imparator Claudius’un kızı Antonia 65 yılından biraz sonra Nero tarafından öldürülmüş ve bu nedenle hatırası lanetlenmiş ve kültü de söndürülmüştür. Bu bilgiler doğrultusunda Terentia Polla’ya ait olan kitabenin 41-65 yılları arasında yaptırılmış olduğu düşünülmektedir (Bosch ve Atlan, 1947:100).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Hadrian Takı duvarında bulunup Antalya Müzesi’ne getirilmiştir.

Tarihi: MS I. yüzyıl.

Yayın Yeri: (Bean, 1958:31; Bosch ve Atlan, 1947:100; Çiçek, 2019:79-80; Gökalp, 2008:103-104).

Ὁδημοςέτέιμησεν
Τερεντίαν,Μάρκουθυγα-
τέρα, Πώλλαν,γυναῖκαγε-
4 νομένηνΓαῖούΚα<π>ρανί-
ου Ἄκυλου ἀγαθὴν καὶ σώ-
φρονα, ἱερασαμένην
Ἄ ντωνίας θυγατρὸς
8 Τιβερίου Κ<λ>αυδίουθ Κα΄θσα-
ρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ,
χαγισαμένην τῆ πόλει
δηνάρια τετρα<κι>σχέιλια
12 εἰς θυσίας ἐτησίους Ἄθηνᾶ
Πολιάδι, τῆς εἰς τῆν θεόν
[ε]ύσεβείας καὶ τῆς εἰς τή[v]
Πατρίδα εὐωοίας ἔνεκα

Çeviri: “*Halk Meclisi, Marcus kızı, C.Capranius Aquila'nın iyi yetişmiş ve bilge karısı, Tiberius Claudius Ceasar Augustus Germanicus'un kızı Antonia'nın rahipliğini yapmış olan, kente, Athena Polias onuruna yapılan sunular için yıllık 4.000 denar bağışlayan Terentia Polla'yı tanrıçaya karşı olan dindarlığından ve vatanına karşı gösterdiği iyi niyetten dolayı onurlandırdı*” (Çiçek, 2019:80; Gökalp, 2008:104).

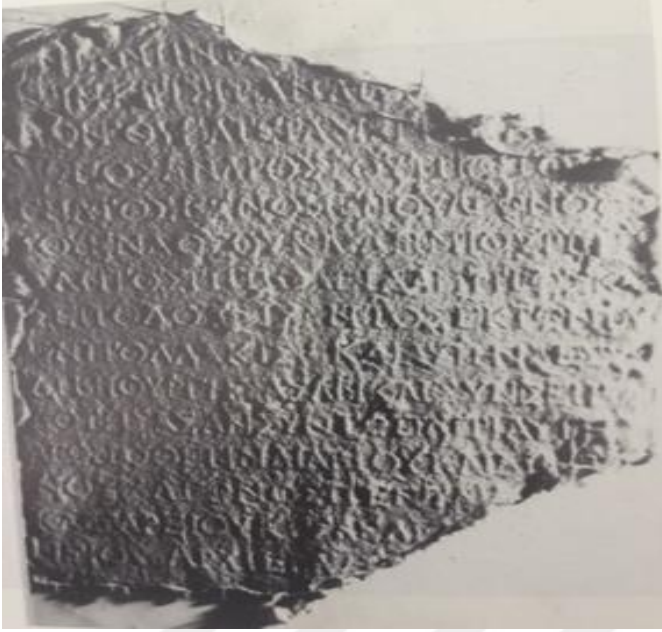
3.4. Demiourgos'luk Görevi Yapanlar

3.4.1. Selge'de (Manavgat/ Antalya)

3.4.1.1. Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris

Aurelia Ksenoniane Maidate ve Magnianus Ksenon'un kız evlatları olan Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris'in onuruna bir kitabe dikilmiştir. (Görsel 24).

Motoksaris'in anne ve babası öldükten sonra her dört yılda bir düzenlenen *Caesareus Kesbelios Antoneus* festivaline başkanlık yaptığı düşünülmektedir. Bu görev haricinde şehrin baş rahibeliği görevini de üstlenmiştir (Altın ve Doğançcı, 2018:6; Nollé ve Schindler, 1991: 88).

Görsel 24. Motoksaris için dikilen kitabe.
(Nollé ve Schindler, 1991: TAFEL XIV).

MS II. ve III. yüzyılın başında yaşamış olan Motoksaris, Selge kentinde pek çok bağışta bulunmuştur. Agora, sütunlu bir galeri, agoronomion, odeon, pazar ve kentin tanrıçası için bir tapınak inşa ettirdiği yapılar arasındadır. Yaptığı hayırseverlikler ve binalar sayesinde kentte etkili bir konuma sahip olmuştur. Bu nedenle Motoksaris yaptığı bu görevler sonucunda onurlandırılmıştır. Yeni yapılan odeon binasına Motoksaris için ayrıntılı bir yazıt içeren heykeli dikilmiştir (Karabulut, 2020:321-322).

Kent içerisinde yer alan ünlü ailelerin üstlendikleri görevleri çocuklarına devretmeleri bir gelenektir. Ancak bu görevler çoğunlukla erkek evlatlara devredilirdi. Buradaki temel fark Motoksaris'in bir erkek kardeşi olmasına rağmen kentteki en yüksek makam olarak kabul edilen demiorgia görevini icra etmesidir. Motoksaris bu görevde babası ile birlikte hareket etmiştir ve kentte tahıl dağıtımını yapması ile de ünlenmiştir. Motoksaris'in bu tür önemli görevlerde yer alması aile içi devamlılığı sağlamak içindir. Bu

görevler sayesinde Motoksaris Selge'nin seçkin kesimi ile bağı kuvvetli bir şekilde sürdürmüştür. Karabulut'un da ifade ettiği gibi Motoksaris, kentin politik aşamalarında bir kadının söz sahibi olmasının önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu dönemde kadının yaşamının sadece ev içerisinde sınırlı kalmadığının, kamusal alanda da çeşitli önemli görevlerde yer alıp, pek çok konuda söz söyleme hakkını elde etmiş olması açısından güzel bir örnek teşkil etmektedir (Bremen, 1996: 102; Karabulut, 2020:321-322).¹¹

Yazıt:

Buluntu Yeri: İkiz Yayla'ya giden yolun kenarında.

Tarihi:

Yayım Yeri: (Nollé ve Schindler, 1991: 88).

[ἐτείμησεν/ἐτείμησαν   ]
[Πουπλίαν Πλανκίαν Αὐρηλίαν Μα-]
[γ]νιανήν Μο[τοξαριν φιλόπα-]
2 [τ]ριν, κτίστριαν ἀπὸ [προγό-]
νων, θυγατέρα Μαγνιανο[ῦ Ξέ-]
4 νωνος - ἀνδρὸς τοῦ πρώτου τά
γματος, γενομένου ἀγωνοθέ-
6 του ἐνδόξου καὶ δημιουργή-
σαντος τῆ πόλει λαμπῶς καὶ
8 σειτοδοτήσαντος ἐκ τῶν ιδί-
ων πολλάκις - καὶ αὐτὴν δὲ συ[v-]
10 δημιουργήσασαν καὶ συνσειτο-
δοτήσασαν σὺν τῷ πατρὶ αὐτῆς,
12 ἀγωνοθέτιν διὰ βίου καὶ διὰ [γέ-]
νους ἀγῶνος πενταε[τηρικοῦ]
14 Καισαρείου Κεσβελεί[ου .v .ω-]
νείου, ἀρχιερασ[αμένην

¹¹ Ayrıntılar için bk. Nolle, J. (1994). Frauen wie Omphale? Überlegungen zu 'politischen' Ämtern von Frauen im kaiserzeitlichen Kleinasien, s.229-259. içinde: M. Dettenhofer, Reine Männerdomänen der antiken Welt, Köln.

Çeviri: (... onurlu Publia Plancia Aurelia), Magniana Motoksaris, kurucu ataları gibi memleketinin dostu, Magnianus Xenon'un kızı --- en yüksek sınıftan bir adam, şehrin demiourgia kurumunu parlak bir şekilde yöneten ve sık sık kendi fonlarından tahıl bağışları yapan bir adam--- Agons Kaisareios Kesbelios soyundan gelen ..., eski baş rahibe (İmparator)... (Nollé ve Schindler, 1991: 88).

3.4.2. Sillyon (Antalya/Serik)

3.4.2.1. Menodora

Menodora ve aile üyelerine ait bilgileri onlar adını yazılmış ve Sillyon'da ele geçirilmiş yazıtlar sayesinde biliyoruz. Menodora, Sillyon kentinde önemli görevlerde yer almış bir aileden gelmektedir. Yazıtlar ışığında Menodora ve aile bireylerinin büyük mal varlıklarına sahip olduğunu ve yaptıkları yardımlar nedeniyle onurlandırıldıklarını görüyoruz. Menodora'nın babası Megakles, Sillyon'da varlıklı bir aileden geliyordu ve arkhierusluk, *demiurgosluk*¹² ve *dekaprotosluk* gibi çeşitli önemli görevlerde bulunmuş akrabalara da sahipti. Ayrıca Megakles de arkhierusluk, demiurgosluk ve dekaprotosluk görevlerinde bulunmuştur. Menodora döneminde Sillyon kentinde başka bir varlıklı ailenin bulunmuyor olması Menodora ve ailesinin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Çiçek, 2019:71; Gökalp Özdi, 2020;224-225; Karabulut, 2020:323-330).

Aile dört nesil boyunca *dekaprotosluk* görevini ellerinde bulundurmıştır. Bu durum şehirde zengin konumlarını uzun süre sürdürdüklerini ve şehir içerisindeki görevlerde aktif olarak yer edindiklerini göstermesi açısından önemlidir. Çünkü *dekaprotosluk* görevi büyük bir servet sahibi olan ailelerin yerine getirebileceği bir memuriyettir. Kazandıkları prestiji korumak adına kamusal alanda yaptıkları yardım faaliyetleri ile toplum üzerinde hakimiyetlerini belli bir seviyede tutmaya çalışmışlardır (Çiçek, 2019:72; Gökalp Özdi, 2020:226).

Menodora, amcası Apollonias ile evlenmiştir ve bu evlilikten çiftin iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Çiftin kızları Theodora, oğulları ise Megakles'tir. Apollonias çok uzun

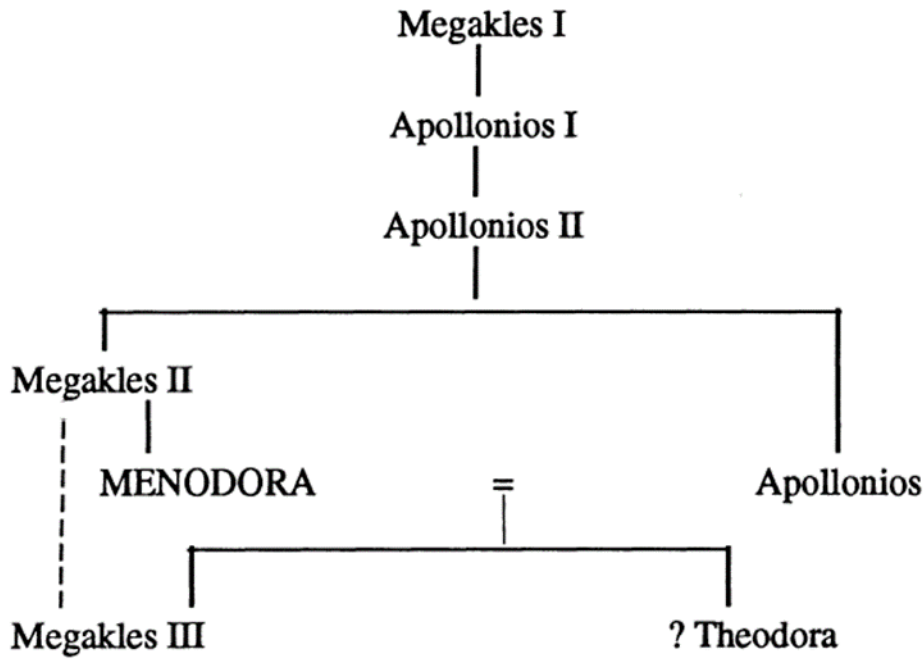
---

¹² Yunancada ilk olarak "halk için çalışan işçi" ve "usta işçi" anlamlarında kullanılan demiurgos kelimesi daha sonraları "yaratıcı", "üretici" anlamlarında kullanılmıştır. (Howatson,2015:227).

süre yaşayamadığı için onun ölümünün ardından oğlu Megakles büyükbabası Megakles tarafından evlat edinilmiştir. Evlat edinilmenin nedeni yüksek ihtimalle yasal erkek varisi korumaktır (Bremen, 1994: 44-49; Karabulut, 2020:331; Çiçek, 2019:72).

Tablo 2

Menodora'nın soyağacı.

(Bremen, 1994:50).

Menodora kentte *archiereis*, tüm tanrıların ve Demeter'in yaşam boyu rahibeliği, bütün tanrıların *hierophantis*, (rahibelikle ilgili işleri öğreten kişi) gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Rahibelik görevi içerisinde tapınağın bakımı ve ihtiyaçların karşılanması, kurban törenlerinin düzenlenmesi ve diğer bütün faaliyetlerle ilgilenilmesi vardır. Tüm bu görevleri varlıklı kişiler yerine getirebildiği için Sillyon kentinde bu görevi Menodora'nın üstlenmiş olması, bulunduğu sosyal konum ve statü açısından gayet normaldir. Ayrıca oğlu Megakles'in ölümü sonrasında Megaklid ailesinin unvanlarından olan *demiorgia*, *gymnasiarkhia* ve *dekaprotia* almış ve görevlerini de yerine getirmiştir. Menodora, kent için pek çok hayır işlerinde de bulunmuştur. Oğlu Megakles için 300.000 dinarii'lik yiyecek ve para yardımında bulunmuş, 30 myriad ve 14 denar tutarında bir *Tykhe* tapınağı yaptırmıştır. Kent sakinlerine para ve hububat yardımında bulunmuştur. Yardımda bulunduğu gruplar

arasında *boule* üyeleri, yaşlılar meclisi üyeleri, halk meclisi üyeleri, yurttaşlar, *vindictarii*, azatlılar ve *paroikoi* sayılabilir (Çiçek, 2019:73; Gökalp Özdi, 2020:225; Karabulut, 2020:334-337). Yardımda bulunduğu grupların çeşitlilik göstermesi toplumun her kesiminden insana ulaştığını ve bu nedenle toplum içerisinde daha saygın bir konuma eriştiğini bize gösterebilir.

Yazıt:

Buluntu Yeri: Akrapol'ün batısı.

Tarihi: MS II. yüzyıl ortaları.

Yayın yeri: (Çiçek, 2019:120; Karabulut, 2020:324).

[ή βο]υλή και ὁ δῆμος ἐτείμησε
Μεγακλέα Μεγακλέους,
φύσει Ἀπολλωνίου τρίς
4 Μεγακλέους, δημιουργὸν καὶ
γυμνασίαρχον, ἐπιδόντα δι-
ὰ τῆς μητρὸς Μηνοδώρας ἐν
τῷ ἔτει τῆς δημιουργίδος αὐ-
8 τοῦ διανομῆς ἐκάστωι βου-
λευτῆ (δην.) κ', γεραίωι δὲ καὶ ἐ[κ]-
κλησιαστῆι ἀνὰ (δην.) ιη', πολεῖτ[η]
δὲ ἀνὰ (δην.) β', ἀπ[ε]λευθέροις δὲ καὶ
12 παροίκοις ἀνὰ (δην.) α', ἔτι ἐπιδόντα δι-
ὰ τῆς μητρὸς καὶ εἰς τροφὰς παίδων
ἀργυρίου μυ(ριάδας) λ' ἥτις κατεσκεύασε
τόν τε ναὸν καὶ τὰ ἐν τῷ ναῶι ἰε[ρά],
16 τά τε ἀργύρεα τρία ἀπὸ μυ(ριάδων) α' καὶ δηνάρια δ',
καὶ τὸ τῆς Τύχης ἱερὸν ἀκρελε-
φάντινον ἐπίχρυσον σὺν τοῖς
παρέργοις περὶ τὴν βᾶσιν κα[ὶ]
20 τὴν ἀργύρεον τράπεζαν καὶ τὰ
πλινθεῖα καὶ τὰς στοὰς καὶ τὸν
ἀνδριάντα,

πάντα εἰς μνήμην καὶ τειμήν
24 τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.

Çeviri: “*Danışma ve Halk Meclisleri, Megakles soyundan gelen Apollonioas III’ten doğan ve Megakles’in oğlu, gymnasiarkhos, demiourgos, demiourgos’luk yaptığı yılda, annesi Menodora aracılığıyla, her bir Danışma Meclisi üyesine 20 denar, Yaşlılar Meclisi üyeleri ve ekklesia üyelerinin her birine 18 denarın üzerinde, vatandaşların her birine 2 denarın üzerinde, azatlılara ve paroikos’lara 1 denar veren, halen annesi aracılığıyla çocukların beslenmesine 300.000 gümüş para veren Megakles’i onurlandırdılar. Annesi hem tapınağı hem de içindeki kutsal şeyleri yaptırdı. Ki bunlar 300.000 ve 14 denardan çevresindeki işleriyle altın kaplama ve fildişi bir Tykhe Tapınağı, gümüş masa, plintheler, stoa’lar, heykeldir. Her şeyi oğlunun anısı ve onuru için (yaptırdı.)*” (Çiçek, 2019:120-121).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Akrapol’ün doğusu.

Tarihi: MS II. yüzyıl ortaları.

Yayın Yeri: (Çiçek, 2019:117-118).

[Ἡ γ]ερουσία καὶ δῆμος ἐτ[είμη-
σεν] ἰέρειαν θεῶν πάντων καὶ [ἰε-
ρο]φάντιν διὰ βίου καὶ δεκά[πρωτον]
4 Μηνοδώραν Μεγακλέους, [δημι]-
ουργὸν καὶ γυμνασίαρχον [ἐλαί]-
ου θέσει, θυγατέρα δημιουρ [γοῦ καὶ]
5 ἐλαίου θέσει, ἐπιδούσαν ὑ[πέρ]
6 τοῦ ὕ Μεγακλέους τῆ π[ατρί]
δι εἰς παίδων τροφὰς ἀργυρ[ίου]
μυρίαδας τριάκοντα, ἔτι ἐ[πιδού]-
12 σαν ἔν τε τῆ ἰδίᾳ
καὶ τῆ τοῦ υἱοῦ δημιουργί[δι καὶ]
τῆ ἰδίᾳ δημιουργίδι καὶ τῆ [τῆς]
16 θυγατρὸς γυμνασίαρχίᾳ [βου-
λ]εῦ τῆ μὲν ἐκάστῳ δηνάρια πέ’, γε[ραιῶ]

δὲ ἐκάστω δηνάρια π', ἐκκλησιασ[τῆ]
δὲ ἐκάστω δηνάρια οὖζ', γυναιξὶ δὲ το[ύ]
20 τῶν ἐκάστη δηνάρια π', ἐκκλησιασ[τῆ]
δὲ ἐκάστω δηνάρια θ', οὐνδικταρίοις δὲ κ[αὶ]

Çeviri: “*Danışma ve Yaşlılar Meclisleri, bütün tanrıların yaşam boyu rahibesi ve hierophantis'i (kutsal şeyler öğreten kişi), dekapratos, Megakles'in kızı, demiourgos, gymnasiarkhos'luğu sırasında zeytinyağı yardımı yapan; demirgos, dekapratos ve gymnasiar'luğu sırasında zeytinyağı tedariğinde bulunan kişinin kızı, oğlu Megakles adına vatanına çocukların beslenmesine 300 bin gümüş para veren, halen kendi gymnasiarkhos'luğu, oğlunun demiourgos'luğu , kendi demiourgos'luğu sırasında her bir Danışma Meclisi üyesine 85 denar, her yaşlılar Meclisi üyesine 80, her ekklesia üyesine 77, bunların eşlerinin her birine 80 denar, üyesine 77, bunların eşlerinin her birine 80 denar, ekklesia üyesi 9, vindiktalılar, azatlılar, paraikoslara 3 denarın üzerinde veren Menodora'yı onurlandırdı. Heykelini ise Mealeitislilerin 10. Phyle'si diktirdi*” (Çiçek, 2019:118).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Mausoleum.

Tarihi: MS II. yüzyıl

Yayın yeri: (Çiçek, 2019:117-121-122; Karabulut, 2020:329-330).

ὁ δῆμος ἐτείμησεν]
1 [... M]εγακλέα [Μεγακλέ]-
[ους, φ]ύσει Ἀπολλωνίου [τρὶ]
[ς M]εγακλέους, υἰὸν κ[αὶ ἔκ]-
[γον]ον δεκαπρῶτων [τε καὶ]
5 [δη]μιουργῶν καὶ γυμ[νασι]-
[άρ]χων ἐπιδόντα τῆ [πόλει ὑ]-
[πὲρ] τοῦ πατρὸς ἱερεῖς κα[τασ]-
[κευ]ήν πλινθειῶν ἀργυ[ρίου]
[μυ]ριάδας δέκα, καὶ [ὑπὲρ]
10 [τῆς] μητρὸς ἀρχιερ[είας]
[καὶ] ἱερείας Δήμη[τρος]

- [καὶ] θεῶν πάντων [καὶ]
 [ἱερο]φάντιδος, Μη[νοδώρα]
 [ς Μ]εγακλέους, ε[ἰς τρο]
 15 [φὰς] παίδων ἀργυρί[ου μυ]-
 [ρι]άδας τριάκοντα, [ὄς — —]
 [— — —] τὴν πατρίδα Δ[— — —]
 [— — —] καὶ ναϊκῶ [— — — —]
 [— — ἐκόσ]μησεν· τὸν δὲ [ἀν]-
 20 [δριάντα] ἀνέστησε[ν ἀρχι]-
 [έρεια τ]ῆς Σεβασ[τῆς — — —]
 [— — —]λα Θεοδώρ[ου ἡ]
 [ἀδελ]φη αὐτο[ῦ].

Çeviri: “*Halk Meclisi Megakles oğlu Apollonios III'ten doğma Megakles'in evlatlığı, dekaprotos'lar, demiourgos'lar ve gymnasiarkhos'lar oğlu ve torunu, kente babası aracılığıyla plintheia yapılması için 100.000 denar bağışta bulunan; baş rahibe, Demeter ve bütün tanrıların rahibesi ve hierophantis'i olan annesi Megakles kızı Menodora aracılığıyla çocukların alimenta'sına 100.000 denar vererek kendi vatanını .....ve bir tapınakla süslemiş olan Megakles'i onurlandırdı. Heykel ise, imparatoriçenin baş rahibesi, kız kardeşi .....la Theodora diktirdi*” (Çiçek, 2019:122).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Stadyum yukarısındaki aŖađı kentte bulunmuŖtur.

Tarihi: MS II. yūzyıl ortaları.

Yayım Yeri: (Çiçek, 2019:118-119; Karabulut, 2020:327-328).

[Ἡβ]ου[λήκαὶ
 ὀδῆ]μοσῆτείμησεν
 ἀρχι]έρεαντῶν Σεβασ-
 τῶν, ἰέρειαν
 Δήμητρος
 καὶ θεῶν πάντων καὶ ἱερο-
 φάντιν τῶν πατρίνω θεῶ[ν]

καὶ κτιστρίαν καὶ δημιουργ[όν]
καὶ Μ]ηνοδώραν Μεγα-
κλέους τ[ε-
λεσαμ]ένην δεκαπρωτίαν, θυγα[τέ-
ρα καὶ] ἐγγόνην καὶ ἀπόγονον
[ἀρχιερέ]ων καὶ δημιουργόν
γυμνασάρχων ἐλαίου θέσει καὶ
δεκαπρώτων, ἐπιδούσαν ἔν τε τ[ῆ]
δημιουργίδι καὶ τῆ τοῦ γυμνασάρχ[ία]
καὶ τῆ ἀρχιερωσύνη καὶ ταῖς ἰε-
ρωσύναις καὶ ἐν τῆ τοῦ υἱοῦ δη[μι]-
ουργίδι καὶ ἐν τῆ θυγατρὸς [γυ]-
μνασιαρχία ἐκάστῳ βουλευτ[ῆ]
ἀνὰ δηνάρια πη´ καὶ σείτου μό(διον) α´, γυναιξὶ δέ τούτων ἐκάστη
γεραιῶ δὲ ἐκάστῳ δηνάρια πά καὶ
[σ]είτου μό(διον) α´, ἐκκλησιαστικῆ δέ
[ἐ]κάστῳ δηνάρια οη´, καὶ σείτου μό(διον) α´, α´, γυναιξὶ δέ τούτων ἐκάστη
δηνάρια γ´,
[οὐ]νδικταρίοις δέ καὶ ἀπελευθέροις
[ἐ]κάστῳ δηνάρια δ´, ἔτι ἐπιδούσαν ὑπὲρ τοῦ
[υἱο]ῦ αὐτῆς Μεγακλέους τῆ πατρίδι [εἰς
παί]δων τρφὰς ἀργυρίου μυ(ριάδας) λ´.

Çeviri: “Danışma ve halk Meclisleri, İmparator Kültü baş rahibesi ,bütün tanrıların ve Demeter’in rahibesi, bütün tanrıların hierophantis’i -kutsal şeyler öğretene kişi-, kurucu; gymnasiarkhos ‘lukları sırasında zeytinyağı sağlayanlar; arkhieus ‘lar, demiourgos ‘lar ve dekapratos ‘ların kızı, torunu ve halefi, demiourgos ‘luğu, gymnasiarkhos ‘luğu, baş rahibeliği, rahibelikleri döneminde ve oğlunun demiourgos ‘luğu ve kızının gymnasiarkhos ‘luğunda her bir Danışma Meclisi üyesine 88 denarın üzerinde ve 1 modius ‘luk buğday, Yaşlılar Meclisi üyelerinin her birine 81 denar ve 1 modius ‘luk buğday, ekklesia üyelerinin her birine 78 denar ve bir modius ‘luk buğday, bunların eşlerinin her birine 3 denar, vindikta ‘lılar ve azatlıların her birine 4 denar veren, halen de oğlunun adına

çocukların beslenmesi- alimenta- için vatanın 300,000 gümüş para veren Menodora'yı onurlandırdı." (Çiçek, 2019:119).

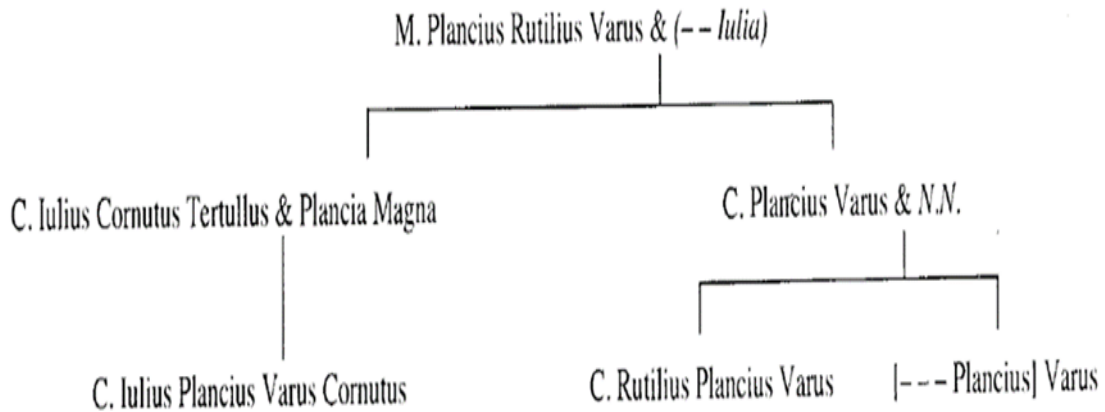
3.4.3. Perge

3.4.3.1. Plancia Magna

MS II. yüzyılın başlarında yaşamış M. Plancius Varus'un kızı olan Plancia Magna Perge'nin önde gelen ailelerinden birine mensuptur. MS II. yüzyılda, Perge kentinin Hellenistik Dönemden kalma kent girişindeki kulelerin avlusunda bulunan heykellerde Plancia Magna ve ailesi, kurucu anlamına gelen ktistai unvanı ile anılmaktadır. Plancia Magna'nın eşi Pergeli Iulii Cornuti ailesinden gelen senatör C. Kulius Cornutus Tetullus idi. Plancia Magna, kocasının senatör olması sebebiyle ona eşlik ederek Roma ve diğer eyaletlerde bulunmuştur. Kocasının MS 118-119 yıllarında ölmesinin ardından MS 120 yılında Perge'ye geri gelmiştir (Çiçek, 2019:51-53; Darga, 2018:295; Jones, 1976:231; Karabulut, 2020:320; Pekman, 1989:37; Şahin, 1996:48).

Tablo 3

Plancia Magna'nın soyağacı

(Şahin, 1996:48).

Kent yaşamında *boule*, *demos*¹³ ve *geraioi* gibi dini ve sosya-politik alanlarda görevler üstlenmiştir. Perge'de ele geçirilen iki yazıtta önemli bir memuriyet olan *demiurgos*'luğun Plancia Magna'ya verildiği bilgisi yer almaktadır. En yüksek devlet memuriyeti olan *demiurgos* unvanı erkeklere verilirdi. Plancia Magna örneğinde bu geleneğe uyulmadığını ve bu yüksek görevin kadınlara da verildiğini görmek mümkündür. Plancia Magna bu görev ile şehrin bayındırlık işlerinde büyük ölçüde faydalı olmuştur. Bu görev haricinde şehrin Hellenistik Çağ kapısını tamir ettirmiş ve şehrin girişine bir zafer takı yaparak bunu vatani olan Perge'ye ithaf etmiştir ve *gymnasiarkhia* gibi memuriyet işlerinde yer almıştır. Ayrıca Plancia Magna, Meter Theon ve Artemis Pergaea'nın yaşam boyu rahibelğini yapmıştır Perge'de ele geçirilmiş yazıtlar ve heykeller sayesinde Plancia Magna'nın kentte büyük bir üne sahip olduğunu anlamaktayız. Perge kazılarında Plancia Magna'nın üç heykeli, onun adına yazılmış pek çok yazıt ve geç döneme (MS IV. yüzyıl) ait şehir kapısının önünde bir mezar anıtı ele geçirilmiştir (Görsel 25) (Çiçek, 2019:52-55; Darga, 2018:294-295; Karabulut, 2020:320; Pekman, 1989:36-37). Plancia Magna'ya ait çok sayıda heykelin ve mezar anıtının olması onun kentte yaptığı hizmetler ve yardımlar sayesinde çok fazla sevildiğini ve saygı duyulduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Görsel 25. Perge'de ele geçirilmiş Plancia Magna'nın heykeli. Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Erişim: 15 Şubat 2023, https://www.tripadvisor.ie/LocationPhotoDirectLink-g293974-d8389317-i438266840-Selma_Numanoglu_Guide_Professionelle_Privee-Istanbul.html.

¹³ Her *demos*'un kendi maliyesi ve bir *demarkhos*'u (*demos* başkanı) vardı. *Demarkhos*, *demos*'un meclisi tarafından seçilirdi ve yerel işlere bakardı. (Howatson, 2015:229).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Helenistik Kule önündeki avluda kapının kalıntıları altında.

Tarihi: Hadrianus Dönemi (MS 120-22)

Yayın Yeri: (Çiçek, 2019:89).

1 Πλα[γκία Μάγν]α θυγάτηρ Μ.

2 Πλα[ωκίου Ούαρ] τῆ πατρίδι

Çeviri: “*Mar(arcus) Plancius Varus’ın kızı Plancia Magna, vatani için (bu takı) yaptırdı*”
(Çiçek, 2019:89).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Severus Nymphaionu’un yakını

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayın Yeri: (Çiçek, 2019:89).

ή [β]ουληκαί [όδ] ἦμος

2 Πλανκίαν [Μ]άγναν

[Ούαρ]ου καὶ Πόλεως

4 [θ]υγατέρα δημιουργόν

Çeviri: “*Danışma ve Halk Meclisleri, Varus ve Polis’in kızı, demirgus olan Plancia Magna’yi (onurlandırdı.)*” (Çiçek, 2019:89).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Kentin Kuzey kesimdeki bir ana yolun kenarında bulunmuştur.

Tarihi: Hadrianus Dönemi.

Yayın Yeri: (Çiçek, 2019:93).

01 [Πλανκίαν Μάγναν

02 [Μ. Πλανκίου Ούάρου]

1 [κ]αὶ Πόλεως θυ[γατέ]-

2 ρα, ἱέρειαν τῆς Ἀρ[τέ]-
μιδος καὶ δημιουρ-
4 γὸν τὸ τρίτον, ἱέρει-
αν Μητρὸς θεῶν δι-
6 ἀ βίου, ἀρχιέρειαν τῶν
Σεβαστῶν

Çeviri: “*N.N, M(arcus) Plancius Varus ve Polis’in kızı, Artemis rahibesi, üçüncü kez demiurgos, Meter Theon’un yaşam boyu rahibesi, imparator kültü rahibesi olan Plancia Magna’yi onurlandı*” (Çiçek, 2019:93).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Tiyatro

Tarihi: Hadrianus Dönemi

Yayın Yeri: (Çiçek, 2019:90).

ὁ δῆμος
2 Πλανκίαν Μάγναν
Μ. Πλανκίου Οὐά[ρου]
4 καὶ Πόλεως θυγατέρα,
ἱέρειαν τῆς Ἀρτεμι-
6 δος καὶ δημιουργόν,
ἱέρειαν Μητρὸς θεῶν
8 διὰ βίου πρώτην καὶ
[μόν]ην, εὐσεβῆ καὶ
10 φιλόπατρι

Çeviri: “*Halk meclisi, M(arcus) Plancius Varus ve Polis’in kızı, Artemis rahibesi, demiurgos, Meter Theon’un yaşam boyu ilk ve tek rahibesi, dindar ve vatansever Plancia Magna’yi (onurlandırdı.)*” (Çiçek, 2019:91).

3.4.3.2. Paulina

Paulina adlı kadın için yazılan onur yazıtında *demiourgos* olarak görev yaptığı bilgisi yer almaktadır (Çiçek, 2019:61; Şahin, 1999:177).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Perge

Tarihi: Antoninler Dönemi (MS 96-180).

Yayın Yeri: (Şahin, 1999:177).

Παυ]λεῖναν [
δημιο]υργόν [

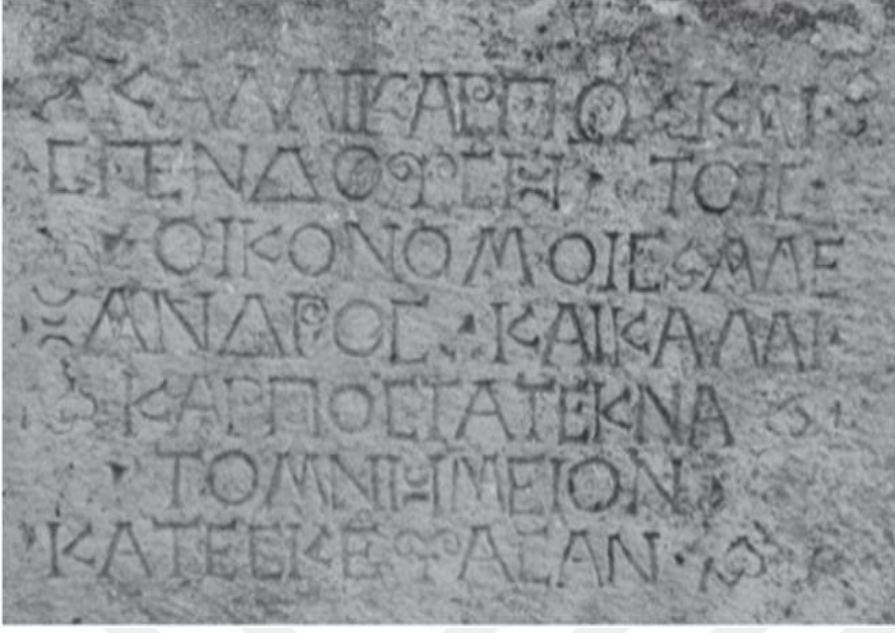
Çeviri: “[*Filanca kurum/kışi - - - -*] *demiourgos* olan Paulina’yı (onurlandırdı).” (Çiçek, 2019:83).

3.5. Çiftliklerde Çalışanlar (Oikinomissia)

3.5.1. Nikaia

3.5.1.1. Spendusa

Oikonomos’luk genellikle köle ya da azatlı kişilerin çiftlik hizmetleri ile ilgilenmesi görevidir. *Oikonomos*’un femininum formu olan *Oikonomissa*, “bir ev ya da çiftlik kahyası” anlamına gelmektedir. Bithynia Bölgesi’nde yer alan çiftliklerde kadınlar doğrudan ya da kocalarının ölümünün ardından kahyalık görevini yapmışlardır. Bithynia bölgesi antik dönemlerde de verimli topraklara sahip olduğu için bu tarz çiftlik görevlilerinin yazıtlarda karşımıza çıkması doğaldır. *Oikonomos* olarak görev yapan Kallikarpos ve karısı Spendusa için çocukları tarafından mezar yaptırılmıştır (Görsel 26) (Çokbankir, 2010:337; Öztürk ve Aslan, 2012:105).

Görsel 26. *Oikonomos*'luk görevi yapmış olan Kallikarpos ve Spendusa için yapılan mezar yazıtı

(Öztürk ve Kılıç Aslan, 2012:105).

Yazıt:

Buluntu Yeri: Geyve İlçesi, Akdoğan Köyü.¹⁴

Tarihi: Roma İmparatorluk Dönemi.

Yayın Yeri: (Öztürk ve Kılıç Aslan, 2012:105).

Καλλικάρπῳ καὶ
Σπενδούσῃ τοῖς
οἰκονόμοις Ἀλέ-
ξανδρῳ καὶ Καλλί-
καρπῳ τὰ τέκνα
τὸ μνημεῖον
κατεσκεύασαν.

Çeviri: “*Oikonomos*’lar Kallikarpos ve Spendusa için, çocukları Aleksandros ve Kallikarpos bu mezarı yaptırıldı” (Öztürk ve Aslan, 2012:105).

¹⁴ Geyve, Roma İmparatorluk Dönemi’nde Nikaia’nın doğu topraklarını oluşturmaktadır. (Öztürk ve Kılıç Aslan, 2012:101).

3.5.2. Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)

3.5.2.1. Auge

MS I-III. yüzyıla ait olduğu düşünülen bir mezar taşı yazıtında Auge adlı bir kadının, çiftlik kahyası (*oikonomos*) olan kocası Tertius ile birlikte çiftlik hizmetlerinden sorumlu bir hizmetli olarak (*oikonomissa*) görev aldığı bilgisi yer almaktadır. Öztürk, Herakleia Pontika egemenlik alanı altında ilk defa *oikonomos* veya *oikonomissa*'nın yani kentin egemenlik alanında bir çiftliğin var olduğunun yazılı olarak ispatlandığını ifade etmiştir. Yazıtın tahribat görmemiş kısımlarında şunlar yazmaktadır, "...Khairemon'un çiftlik kahyası Tertius... yaşında (öldü). Elveda! Tertius'un eşi, çiftlik görevlisi Auge ise ... yaşında (öldü). Elveda!" (Görsel 27) (Öztürk, 2013:513; Öztürk ve Sönmez, 2011:160). Kadınların Roma İmparatorluk Döneminde kendi evlerini çekip çevirme görevlerini üstlendikleri bilgisine yukarıda değinmiştik. Bu yazıt sayesinde ise İmparatorluk Dönemi'nde Küçük Asya'da Romalı kadınların büyük çiftliklerde hizmetli olarak görev yaptıklarını da öğrenmiş oluyoruz.

Yazıt:

Buluntu Yeri: Ereğli. Dağlıca Köyü.

Tarihi: MS I-III. yüzyıl.

Yayın Yeri: (Öztürk ve Sönmez, 2011:160).

[Τέ]ρτιος Ο[
2 οικονόμος vac. [.
Χαιρήμονο[ς
4 ἐτῶν vac. Χαῖρ[ε].
Αὔγη οἰκονόμ[ισσα/ος]
6 γυνή δὲ Τερτ[ίου
ἐτῶν vac. [Χαῖρε].

Çeviri: "...Khairemon'un çiftlik kahyası Tertius... yaşında (öldü). Elveda! Tertius'un eşi, çiftlik görevlisi Auge ise ... yaşında (öldü). Elveda!" (Öztürk, 2013:513).

Görse 27. Çiftlik hizmetlisi Auge ve kocası Tertius'un mezar taşı.
(Öztürk, 2013:525).¹⁵

3.5.2.2. Claudia Khara

Claudia Khara ve kocası Claudius Eurotus'un mezar stellerinde gündelik olarak kullandıkları eşyalar betimlenmiştir (Görsel 28). Çeşitli ev eşyalarını tasvir eden bir pano hemen aşağıdadır; soldan sağa doğru orak, metal servis tabağı, tarak, kapaklı dikiş sepeti ve ayna bulunur (Görsel 29). Sağ kenarda ise küçük bir kız, kadının elbisesinin bir katını kaldırırken betimlenmiştir. Öztürk, bu betimler arasında bir orağın da bulunuyor olmasından bu çiftin günlük hayatlarında çiftlik veya tarım işleri ile ilgilendikleri sonucunu çıkarmıştır. Ancak kentte henüz herhangi bir arkeolojik çalışma yapılmadığı için muhtemel olan çiftlik kalıntılarına ulaşamamıştır (Jonnes, 1994:14; Öztürk, 2013:513).

¹⁵ Mezar Taşı Karadeniz Ereğli Müzesinde yer almaktadır. (env. no.2003.2A) (Öztürk, 2013:525).

Görsel 28. Claudia Khara ve Kocası Claudius Eurotus'un mezar steli.
(Öztürk, 2013:525).¹⁶

Görsel 29. Stelin alt kısmında betimlenen ev eşyaları.
(Jonnes, 1994: Plate 1).

Yazıt:

Buluntu Yeri:

Tarihi:

Yayın Yeri: (Jonnes, 1994:14).

¹⁶ Mezar steli Karadeniz Ereğli müzesinde yer almaktadır. (en. No. A.99.165) (Öztürk, 2013:525).

Κλαύδιος Εὐρώτας ἐτῶν ξε΄,
Κλαυδία Χαρά γυνὴ Εὐρώτα
ἐτῶν με΄, χαίρετε
ὅς ἂν τοῦτο τὸ μνήμην λύση ἢ ἄλλον
τινὰ θῆῖ χωρὶς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τέκνων
ὅλη πανώλη ἀπόλοιτο μετὰ τῆς γενεᾶς ὅλ[ης]

Çeviri: “*Claudius Eurotus 65 yaşında, Eurotas’ın eşi Claudia Khara 55 yaşında (öldüler). Elveda! Herkim ki bu anıta zarar verir ya da (burada) kocasından olma çocuklarının dışında başkasını yakarsa, tüm soyu sopyyla tamamıyla mahvolsun.*” (Jonnes, 1994:14; Öztürk, 2013:514).

3.6. Gladyatör

Roma’da bilinenin aksine gladyatörler yalnızca erkeklerden oluşmuyordu. Antik yazarların bize aktardığına göre kadın atlet ve gladyatörlerin toplum içerisinde varlıkları bilinmektedir. Kadınların gladyatör oyunlarına ne zaman katıldıkları tam olarak bilinmemektedir ancak MS 11 yılında Roma senatosu tarafından Senatus Consultum yasası çıkartılmıştır ve bu yasaya göre 20 yaşından küçük olan kadınların tiyatrolara ve arenalara çıkmaları yasaklanmıştır. Bu bilgiden yola çıkarak kadın gladyatörlerin varlığının MS 11 yılından öncesine dayandığı sonucu çıkarılabilir. İmparator Septimus Severus (MS 193-211) 200 yılında yayınladığı bir ferman ile tüm kadınların arenalarda teke tek ya da grup halinde dövüşmesini yasaklamıştır (Bulduk, 2022:58; Karakoç, 2015:156; Meijer, 2008:68-70; Murray, 2013:70). Buna göre MS 11 yılındaki yasağın ardından 200 yılına kadar olan süreçte belli bir dönemde gladyatör dövüşleri kadınlara serbest bırakılmış olabilir.

Roma’da çoğu gladyatör köleler içerisinde çıkmıştır. Köle bir Romalı kadın için gladyatör okuluna seçilmek onun özgürlüğüne kavuşabilmesini ve servet sahibi olabilmelerini sağlayan önemli bir avantaj idi. Köleler arenalarda başarı elde ettikleri takdirde yüksek paralar kazanabiliyorlardı. Ancak arenaya gelen kadınlar içerisinde yalnızca köle ya da yoksullar yoktu, yüksek servet sahibi kadınlar da adını halka duyurmak için gladyatör oyunlarında yer almak isteyebiliyorlardı. Kadınların kendi iradeleri ile gladyatör olmalarının

yanı sıra zorla eline silah verilip gladyatör yapılan kadınlar da var olmuştur (Deighton, 2017:60-61; Karakoç, 2015:159-160; Meijer, 2008:68).

Kadınların arenalarda gladyatör olarak dövüşmelerine olumlu bir gözle bakılmamış ve özellikle soylu kadınların sosyal konumlarını zedeleyeceği düşünüldüğü için eleştirilmişlerdir (Bulduk, 2022:60). Iuvenalis gladyatör kadınları şu satırları ile eleştirmiştir;

*“... art arda vuruşlarıyla oyar kocasını, bir kalkanla saldırır ona
ve bütün ritmik hareketlerini yapar.
Floralia gösterilerinde trompet çalmaya uygun mu uygun bir fahişe,
Yüreğinde daha ileri bir umut besliyorsa,
Ve gerçek bir arenaya hazırlanmıyorsa.
Nasıl bir namus sergiliyor miğfer takan bir eş,
kendi cinsinden kaçarak? Gücü sever ama yine de istemez erkek olmayı,
Çünkü bilir zevkimizin ne mal olduğunu!
Nasıl bir onur duyulur, kadının yapıp ettikleri mezada çıksa,
Kılıcı, kelepçeleri ve sol bacağına yarısını kaplayan tozluğu!
Yok, eğer farklı dalaşa girerse,
Ne mutlu sana görebilirsin sevgilini baldırındaki zırhları satarken.
Zarif giysiler içinde terlerler, haz veren tenleri, ipekten çaputları kavrulur.
Nasıl da soluk soluğa önceden öğretilen vuruşları uygular,
Kurşun gibi ağır miğferlerini eğip büker,
Diz altlarını saran bandajları ne büyük, ne kalın; gül,
kollarını indirip kadınlığını sergilediğinde.
Söyleyin, ey Lepidu'un torunları ve ey kör Metellus'un,
ey Gurgesler ya da Fabiuslar, hiçbir gladyatör eşi
bu teçhizatla donanır mı, Asylus'un karısı
ne zaman bir kazığa dayanıp soluk soluğa kalmıştır?...” (Iuvenalis, Yergiler-
Saturae, VI).*

Dio Cassius (MS155/164-229), İmparator Nero'nun (MS 54-68) annesinin ölümünün ardından yaptığı büyük bir festivalde gösterici ve gladyatörler arasında pek çok kadının var olduğunu bize aktarmaktadır (Karakoç, 2015:156).

“Hem senatör, hem de şövalye sınıfından olan kadın ve erkekler, sirkte, orkestrada ve arenada sanki en düşük itibar gören kişiler gibi gösteri yapmışlardı. Bunlardan kimi istekli olarak kimisi ise zorla at sürmüşler, vahşi hayvanları öldürmüşler ve gladyatör olarak dövüşmüşlerdir” (Dio Cassius, Dio's Roman History: LXII, 17.3).

Yukarıdaki satırlarda da geçtiği gibi kimisinin istekle kimisinin zorla bu gösterileri yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Bunun nedenleri arasında Nero'nun ruhsal durumu nedeni ile onlara bunu zorla yaptırmış olması kanaatimizce yüksektir.

Seutonius, İmparator Domitianus (MS 81-96) tarafından MS 88 yılında kadın gladyatörleri de içeren gladyatör oyunlarının yapıldığını şu şekilde aktarmaktadır (Karakoç, 2015:157).

“(...) Circus'da birbiri ardından görkemli ve su gibi para harcayan gösteriler sergilendi, amphitheatrum'da ise deniz çarpışmasına yer verdi. Geceleyin bile yanarcaların aydınlandığı avlanmalar, kılıç oyunları, yalnız erkekler arası değil, kadınlar arası dövüşlerde cabası” (Seutonius, Domitianus, IV).

3.6.1 Halikarnassos (Bodrum/Muğla)

3.6.1.1. Amazon ve Achillia

Halikarnassos'da (Bodrum/Muğla) ele geçirilen ve MS I. veya II. yüzyıla tarihlenen bir mermer rölyef kadın gladyatörlerin varlığını bize bir kez daha ispat etmektedir. (Görsel 30) Rölyefte açık bir şekilde zırhlarını kuşanmış halde mücadele eden iki kadın gladyatör görülmektedir. Kadınların üzerinde erkek gladyatörlerin giydikleri peştemaller, kollarında ise metal zırhlar bulunmaktadır. Çıplak göğüsleri ve saç stilleri de gladyatörlerin kadın olduğunu kanıtlamaktadır. Gladyatör figürlerinin altında ise Grekçe isimleri yazılmıştır: AMAZON ve AXIALIA (Amazon ve Achillia). Amazon ve Achillia isimlerini sadece

arenalarda kullanmışlardır, muhtemelen gerçek adları farklıdır. Amazon, seyircilere at üstünde savaşan efsanevi kadın savaşçılarını çağırıyor. Achillia ise Troia şehrini kuşatan Yunan kahraman Akhillues'un dişi karşılığı idi. İsimlerinin altında ise bir başka yazıt yer almaktadır. ΑΠΕΛΥΘΗΣΑΝ, Latincesi missae sunt, anlamı ise bu iki savaşçının arenadan onurlu bir şekilde ayrıldıklarıdır (Bulduk, 2022:63; Coleman, 2000:487-488; Karakoç, 2015:158; Meijer, 2008:69-70; Murray, 2013:71).

Kadınların adlarına yapılan bu rölyef ile onların da erkekler gibi giyinip dövüştüğü, arena ve arena dışarısındaki yaşamlarında erkek gladyatörlerin uygulaması gereken kuralların onlar içinde geçerli olduğu düşünülebilir (Bulduk, 2022:64).

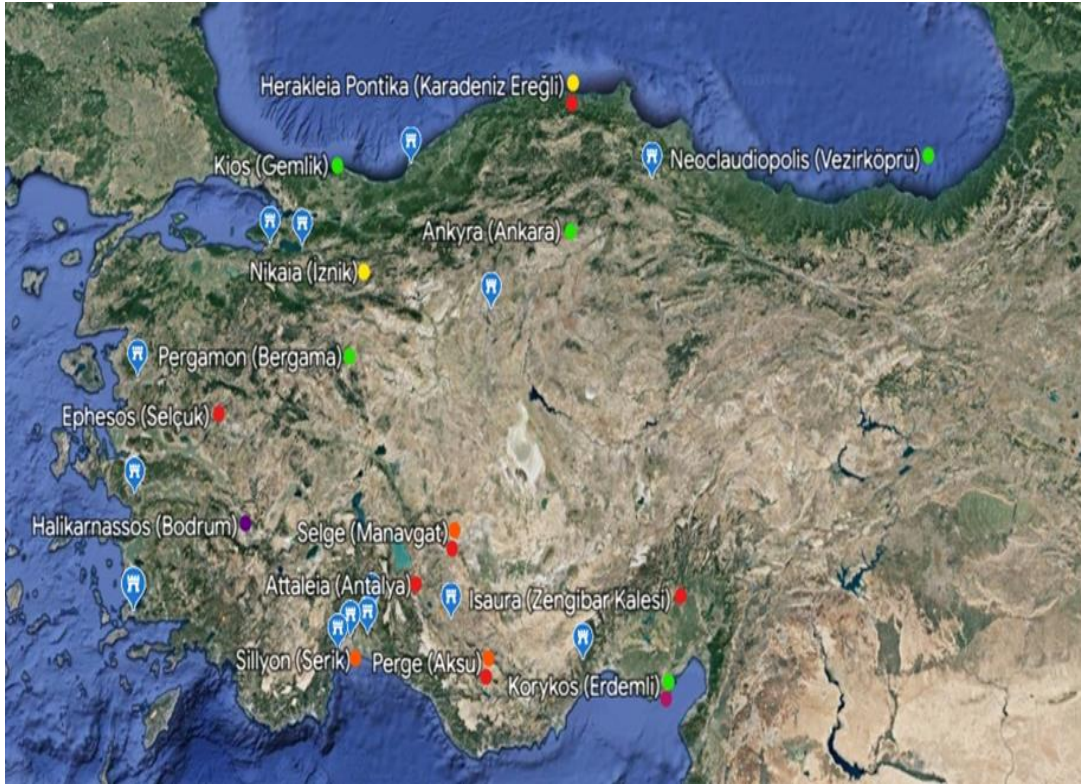

Görsel 30. İki kadın gladyatör Amazon ve Achillia. Halicarnassus/Bodrum. British Museum. (Bulduk, 2022:69).

3.7. Fahişe

Roma'da fahişeliğin ticari bir faaliyet olarak yapıldığı bilinmektedir. Bu işi yapan kadınlara scorta, meretrices veya luape denilmekteydi. Roma'da fahişeler ücret karşılığında iş yapan, bunun için vergilendirilen ve belirli bir giysi giyme zorunluluğu olan kadınlar

olarak tanımlanabilir (Flemming, 1999:61; Gönenç, 2010:166-167). Fahişeler bir zanaat odasına sahiptiler, buraya kayıt olan müşteriler için vergi öderlerdi. Caligula (MS 37-41) boş kalan kasayı doldurmak için böyle bir uygulama yoluna gitmiştir. Hatta fahişeliği bırakıp evlenenlerden dahi vergi almaya devam etmiştir. Bunlarla da yetinmeyip kadınların ve erkeklerin bir arada kalacağı küçük küçük odalara sahip olan bir genelev kurdu ve bundan gelir elde etmiştir (Deighton, 2016:95-96; Gönenç,2010:266; Suetonius, Caligula:XL-XLI). Fahişelerin fiyatı güzelliklerine ve hizmet verdikleri genelevin statüsüne göre farklılık göstermekteydi. Ancak şüphesiz en değerli sayılanlar bakire olanlardı (Caner, 2017:61).

Harita 1 Küçük Asya’da iş/uğraş sahibi olan kadınların hangi kentlerde yaşamış olduklarını gösteren harita¹⁷

(Taraşımızca hazırlanmıştır)

¹⁷ Harita üzerindeki renk dağılımı şu şekildedir: Yeşil-Hekim, Pembe-Ebe, Mor-Gladyatör, Sarı-Oikonomos, Turuncu-Demiourgos, Kırmızı-Rahibe.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Roma İmparatorluk Dönemi'nde çocukluktan yetişkinlik dönemine kadar kız çocuklarını ve kadınları ele aldığımız çalışmamızda, bu dönem içerisinde yaşamış olan kız çocuklarının ve kadınların toplumsal açıdan dönem şartları düşünüldüğü zaman çok fazla ötekileştirilmedikleri gözlemlenmiştir. Kız çocuklarının ve kadınların kendilerine has oyun ve oyuncaklara sahip olmaları bunun göstergelerinden birisidir. Kız çocukları ve kadınlar fiziksel güç gerektirmeyen oyunlar oynamışlardır. Onların böyle oyunlar oynamalarının nedeni bir oyun esnasında kaza geçirme durumunda doğurganlıklarını kaybetmek istememeleri olabilir. Çünkü Roma toplumunda bir kadından beklenen en önemli şey dünyaya çocuk getirmesidir. Bunların haricinde erkek çocukları gibi eğitim alma hakkını ellerinde bulundurmışlardır. Kız çocuklarının iyi bir şekilde yetiştirilmesinin bir diğer nedeni ise ileride anne olup, dünyaya getirdikleri çocuklara ilk olarak eğitimi onun vermeye başlaması ve onun yetiştirdiği çocukların toplumu şekillendireceği bilincinin oluşması da olmuş olabilir.

Kadınlar İmparatorluk Dönemi ile birlikte çeşitli haklar elde etmeye başlamışlardır ve toplum içerisindeki görünürlükleri artmıştır. Roma'nın ilk dönemlerine kıyasla İmparatorluk Dönemi'nde boşanma oranlarında artış gözlemlenmiştir. Kadınların babalarının rızasını alarak boşanma haklarını elde ettikleri de bilinmektedir. Boşanma oranlarındaki artışın bir diğer sonucu ise kadınların kendi mallarını yönetme hakkını kazanmalarındır. Bunun getirisi olarak kadınlar çeşitli ticari faaliyetlerde boy göstermeye başlamışlardır. Ticaret ile uğraşan kadınların yanında farklı iş kollarında görev yapmış kadınların varlıkları da bilinmektedir. Kadınların farklı meslek grupları içerisinde yer alıyor olmaları ve zaman içerisinde çeşitli haklara sahip olmaya başlamaları aslında düşünüldüğünden daha büyük bir saygıya ve konuma sahip olduklarını bize göstermektedir. Ayrıca bu dönemde tiyatro, arena, sirk oyunları gibi çeşitli aktivitelere de gitme hakkını ellerinde bulundurmışlardır. Bu durum bize eskiçağ dünyasında kadınların değerinin giderek artmaya başladığını ve varlıklarının tanınır hale geldiğini göstermesi açısından önemlidir.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Küçük Asya'da yaşamış kadınlar arasında farklı sosyal statüye sahip kadınların var olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmamızda ele alınan kadınlar arasında ele geçen yazıtlar sayesinde yüksek statüye sahip hayır işleri ile uğraşan kadınların varlığı söz konusudur. Bu yüksek statü sahibi kadınların kamusal alanlarda yüksek memuriyet görevleri elde etmeleri şüphesiz ki babaları veya kocaları sayesinde olmuştur. Senatör sınıfından gelen kadınlar *demiourgos*'luk görevini elde etmişlerdir. Sillyon kentinde Menedora ve Perge kentinde Plancia Magna bu görevlere aileleri sayesinde gelmişlerdir. Selge kentinden Publia Plancia Aurelia Magniana Motoksaris de kentte en önemli görev olan *demiourgos*'luk görevini elinde bulunduran kadınlar arasındadır. Normalde bu görev ailenin erkek üyelerine aittir ve Motoksaris bir erkek kardeşe sahiptir. Ancak tüm bunlara rağmen Motoksaris'in bu görevde bulunarak kentin seçkin kesimleri ile iletişim halinde olması bir kadının kentin politik aşamalarında söz hakkı elde etmiş olduğunu bize göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Aurelia Ksenoniane ve Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris örneğinde olduğu gibi kadınlar çeşitli festivallere başkanlık yaparak kamusal alanda varlıklarını kanıtlamışlardır. Bu kadınlar verilen görevleri elde etmekle kalmayıp, sorumluluklarını iyi bir şekilde yerine getirmiş olmalı ki, halk tarafından adlarına onurlandırma yazıtları dikilmiştir.

Olympos'ta yaşamış Aurelia Rodus örneğinde gördüğümüz gibi toplum içerisinde saygınlık kazanmış olan kadınların istedikleri şeyleri yapmaları daha kolay olmuştur. Aurelia Rodus, iki kocasının aynı mezara gömülmesini istemiştir ve bu isteği gerçekleşmiştir. Şüphesiz ki bu isteğinin gerçekleşmesinin nedeni onun varlıklı ve saygın bir kadın olmasından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca yazıtlar sayesinde kentlerde, rahibelik, hekimlik, ebelik ve *oikonomosluk* yapmış olan kadınların varlıkları da söz konusudur. Kadınlar rahip olan eşleri nedeniyle rahibelik makamına erişmişlerdir. *Oikonomosluk* yapan kadınlardan bir tanesi de Nikia'da yaşamış olan Spendusa'dır. Bithynia Bölgesi antik dönemlerde de verimli topraklara sahip olduğu için bu bölgede çiftlik işleri yaygın olmuştur ve *oikonomosluk* yapan kadınların varlığına rastlanmıştır. Meslek sahibi bu kadınlar için görevlerini iyi bir şekilde icra etmeleri sonucunda çeşitli yazıtlar dikilmiştir. Bu da bize Roma İmparatorluk Dönemi'nde artık kadınlara yalnızca evinin hanımı olup çocukları ile ilgilenme misyonu verilmediğini, kadınların çeşitli iş kollarında varlıklarının kabul edildiği sonucunu göstermektedir.

Küçük Asya'da Romalı kadınların Ankyra'daki Hekim Trebia Iulia örneğinde olduğu gibi genellikle varlıklı ailelerden geldiklerini görüyoruz. Ancak Küçük Asya'da hekim olarak görev yapmış kadınların tümünün sosyal statüsünün ne olduğuna dair ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Bazı yazıtlarda hekimlik yapmış kadınlara dair yalnızca isimleri ve bu mesleği yaptıkları hakkında bilgiler vardır. Ancak her sıradan kadının böylesine önemli bir mesleği yapmasının mümkün olmadığı da açıktır.

Tezimizde yer verdiğimiz örnekler dışında Küçük Asya'da adak stelleri üzerinde herhangi bir işle uğraşmasa bile çok fazla sayıda kadının adına rastlanılmaktadır. Bu toprakların kadınları olarak varlıklarını sürdürmüş olsalar da konumuz gereğince bu kadınlara yer verilmemiştir.

Tarih boyunca kıyı kentlerinin gelişmişlik seviyelerinin daha üst düzeyde oldukları bilinmektedir. Küçük Asya özelinde Anadolu'nun batısındaki kıyı kentleri Yunan Çağı ve Hellenistik Dönemlerde olduğu gibi Roma'nın Cumhuriyeti ve İmparatorluk Dönemlerinde de bu önemlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda kentlerin gelişmişlik düzeyine paralel olarak meslek sahibi pek çok kadın örneğine bu kentlerde rastlanılmasının normal olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca Anadolu'da henüz kazı yapılmamış çok sayıda antik kent bulunmaktadır. Dolayısıyla arkeolojik veri açısından Anadolu'nun Batısında bulunan bu kentlerde çok daha fazla sayıda kazı yapılmış olması, bu kentlerde yaşamış meslek sahibi kadınlar hakkında çok daha zengin bir bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

Roma'da ticari ve ekonomik alanlarda kadınların var oldukları bilinmektedir. Ancak sikkeler üzerinde İmparatorluk Dönemi Roma Küçük Asya'sında herhangi bir kadın ile ilişkilendirilen bir imgeye çalışmamız esnasında rastlanmamıştır. Tabii ki meslek sahibi kadınların dışında yalnızca evinin hanımı olup çocukları ve eşleri ile ilgilenen kadınların varlıkları da dikilen yazıtlar sayesinde bilinmektedir. Ancak varlıklı ve meslek sahibi olanların haricindeki kadınların günlük yaşamları hakkında elimizde ayrıntılı bilgiler mevcut değildir.

Kadın konusu genel bir konu olduğu ve Roma çok çeşitli kültürlere sahip olduğu için bölgesel çalışmaların Roma'daki kadının konumunun aydınlanmasında daha yararlı olacağı

kanaatindeyiz. Böylesine çok kültürlü bir yapıda Roma kentindeki kadın ile İmparatorluğun uzak eyaletlerindeki kadının arka planındaki kültürün kadının toplumsal yaşamında etkili olduğu görülebilir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Arnobius, (1871). *The Seven Books of Arnobius Adversus Gentes*. Arch Hamilton Bryce and Hugh Campbell (çev.). T&T Clark: Edinburg.
- Catullus. (2016). *Bütün Şiirleri-Veronali Catullus'un Kitabı*. Çiğdem Dürüşken ve Erdal Alova (çev.). İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Catullus. (1949). "Epithalamium". Francis R. B. Godolphin (Ed.). İçinde: *The Latin Poets*. The Modern Library: New York.
- Dio Cassius (1914). *Dio's Roman History*, Vol. VIII. Earnest Cary (çev.). William Heinemann: London.
- Gaius. (1904). *Institutiones*. Edward Poste (çev.). Oxford Clarendon Press: New York.
- Galenos. (1916). *On The Natural Faculties*. A. J. Brock. The Loeb Classical Library: London.
- Gellius. (1927). *Attic Nights*. John C. Rolfe (ed.) Erişim: 14 Ekim 2022, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2007.01.0072:id=v1.p.325>.
- Gellius. (2021). *Attika Geceleri*. Levent Keskin (çev.). Doğu Batı Yayınları: Ankara.
- Hieronymus (1982). *Epistulae*. Freemantle, M.A. ve The Hon. W.H. (çev.). Christian Literature Publishing Co.: New York.
- Horatius. (1994). *İambus'lar, Lirik Şiirler, Satıra'lar, Mektup'lar*. Türkan Uzel (çev.). Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Iuvenalis. (2006). *Yergiler-Saturae*. Çiğdem Dürüşken ve Erdal Alova (çev.). İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Justinian. (1865). *The Institutes of Justinian*. Longmans, Green and Co: London.
- Livius. (1997). *Roma Tarihi Şehrin Kuruluşundan İtibaren (Ab Urbe Condita) Kitap:III-IV*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Livius. (1999). *Roma Tarihi Şehrin Kuruluşundan İtibaren (Ab Urbe Condita) Kitap: V,VI, VII*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Martialis (2022). *Epigramlar*. Güngür Varınlıoğlu (çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Digest of Justinian (Vol 2). (1998). Alan Watson (çev.). University of Pennsylvania Press: Philadelphia.
- Ovidius (1924). *Tristia*. Arthur Leslie Wheeler (çev.). Harvard University Press: London.

- Ovidius (2018). *Aşk Sanatı*. Çiğdem Dürüşken (çev.). İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Plinius, (1966). *Natural History*. Vol. VII. Harvard University Press: Cambridge.
- Plutarkhos (2020). *İskender-Sezar Paralel Hayatlar*. İo Çokona (çev.). İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Plutarkhos (2020). *Theseus-Romulus*, İo Çokona (çev.). İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Quintilianus (1920). *Institutio Oratoria: Books I-III*. H. E. Butler (çev.). The Loeb Classical Library: London.
- Seneca (1920). *Ad Luculium Epistulae Morales III*. Richard M. Gummere (çev.). The Loeb Classical Library: London.
- Soranus. (1956). *Gynaecology*. Owsei Temkin (çev.). Baltimore:Johns Hopkins Press, Maryland.
- Suetonius. (2017). *On İki Caesar'ın Yaşamöyküsü*. Güngör Varınlıoğlu (çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Tertullianus, (1998). On Exhortation to Chastity. Rev. S. Thelwall (çev.). Erişim: 21 Kasım 2022, https://www.tertullian.org/anf/anf04/anf04-15.htm#P982_244718.
- Varro. (1938). *De Lingua Latina: On the Latin Language: Books VII-X and Fragments*, Roland G. Kent (çev.). The Loeb Classical Library: Cambridge.
- Vergilius. (1916). *Eclogues*. H. Rushton Fairclough (çev.). The Loeb Classical Library: London.

Kitaplar

- Aksaray, B. (2012). *Roma Hukukunda Kadının Hak ve Fiil Ehliyeti*. On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Akşit, O. (1976). *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ 27- MS 192)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Alkan, M. ve Doğanay, O. (2020). *Zengibar Kalesi (Isaura) Araştırmaları I Antik Kaynaklar ve Epigrafik Buluntular*. Ege Yayınları: İstanbul.
- Ayiter, K. (1963). *Roma Hukuku Dersleri Aile Hukuku*, Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- Ayiter, K. Ve Koschaker, P. (1977). *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: Ankara.
- Barclay, W. (1959). *Educational Ideals in the Ancient World*. Collins Clear- Type Press: London and Glasgow.

- Barrow, R. H. (2012). *Romalılar*. Ender Gürol (çev.). İz Yayıncılık: İstanbul.
- Başaranbilek, E. (2016). "Arkeolojik Eserlerde Çocuk." B. Onur (Ed.). içinde *Tolumsal Tarihte Çocuk*. (s.36-48). Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Bauman, R. (1992). *Women and Politics in Ancient Rome*. Taylor & Francis: New York.
- Beaumont, L. A., Dillon, M., and Harrington, N. (2021). *Children in Antiquity Perspectives and Experiences of Childhood in the Ancient Mediterranean*. Routledge Taylor & Francis Group: New York.
- Bener, S. S. (2016). *Antikçağda Oyun ve Oyuncaklar*. Kitap Yayınevi: İstanbul.
- Blanck, H. (1999). *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*. İslam Tanrıktut (çev.). Arion Yayınevi: İstanbul.
- Blanck, H. (1992). *Antikçağda Kitap*. Zehra Aksu Yılmaz (çev.). Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Bloomer, W. M. (2013). "The Ancient Child in School". Judith Evans Grubbs (ed.) in *The Oxford Handbook of Childhood and Education the Classical World*. (s.444-461). Oxford University Press: New York.
- Bremen, R. (1996). *The Limits of Participatiob Women and Civic Life in the Greek East in the Hellenistic and Roman Periods*. J.C. Gieben: Amsterdam.
- Bonner, S. F. (2012). *Education in Ancient Rome From the Elder Cato to the Younger Pliny*. Routledge Taylor & Francis Group: London and New York.
- Büyükkolancı, M ve Engelmann, H. (1998). "Inscripfen aus Ephesos" in *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 120, (s. 65-82). Dr. Rudolf Habelt GmbH: Boon.
- Caner, E. (2017). *Kutsal Fahışeden Bakire Meryem'e Toprak ve Kadın*. Su Yayınevi: İstanbul.
- Cantarella, E. (2021). "Kadınların Durumu". U. Eco (Ed.). içinde *Antik Roma*. (s.351-356). Alfa: İstanbul.
- Corbier, M. (2001). "Child Exposure and Abandonment". S. Dixon (ed.). in *Childhood, Class and Kin in the Roman World*. (s.52-73). Routledge Taylor & Francis Group: New York.
- Çevik, N. (2021). *Lykia Kitabı Arkeolojisi, Tarihi ve Kültürüyle Batı Antalya*. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Davis, W. S. (1959). *A Day in Old Rome: A Picture of Roman Life*. Biblo &Tennon Publishers: New York.

- Demirer, Ü. (2015). “Kibyra Kazılarında Bulunan İki Adet Duodecim Scripta Tablası.” Ş. Kazan Nas (ed.). *İçinde I. Teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. (s.741-748). Burdur.
- Di Marzo, S. (1959). *Roma Hukuku*. Ziya Umur (çev.). İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Dixon, S. (1998). *The Roman Mother*. Routledge Taylor & Francis Group: New York.
- Doksanaltı, E. M., Karaoğlan, İ. ve Tozluca, D. O. (2018). *Knidos Denizlerin Buluştuğu Kent*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları: Ankara.
- Durnagölu, K. N. (2015). “Antik Mankala Oyununun Stratonikeia’daki İzleri.” B. Söğüt (ed.). *İçinde Stratonikeia Çalışmaları I Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*. Ege Yayınları: İstanbul.
- Dürüşken, Ç. (2011). *Roma’nın Gizem Dinleri*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Ersoy, A. ve Erdin, Ö. (2015). “Antik Dönem Smyrna Agorası’nda Bulunan Roma Dönemi Ludus Latruncolorum ve Mankala Oyun Tablaları Üzerine Bir İnceleme”. E.Okan ve C. Atilla (ed.). *İçinde Prof. Dr. Ömer Özyiğit’e Armağan*. Ege Yayınları: İstanbul.
- Freeman, C. (2013). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*. Dost Kitabevi: Ankara.
- Fields, N. (2003). *Hadrian’s Wall: AD 122-410*. Osprey Publishing: Oxford.
- Gardner, J. F. (1986). *Women in Roman Law and Society*. Indiana University Press: Bloomington.
- Gloyn, L. (2017). *The Ethics of the Family in Seneca*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Gökalp Özdil, N. (2020). “Yazıtlar Işığında Sillyon’un Romalılaşması Üzerine Bazı Düşünceler”. Murat Taşkıran (ed.) *İçinde Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi*. (s.223-231). Ege Yayınları: İstanbul.
- Gönenç, F. İ. (2010). *Roma Hukukunda Kadın*. On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Hersch, K. K. (2010). *The Roman Wedding Ritual and Meaning in Antiquity*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Honig, R. (1935). *Roma Hukuku Dersleri*. Şemseddin Talip (çev.). İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

- Honig, R. (1938). *Roma Hukuku*. Şemseddin Talip (çev.). İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Howatson, M. C. (2015). *Oxford Antikçağ Sözlüğü*. Faruk Ersöz (çev.). Kitap Yayınevi: İstanbul.
- Harlow, M. (2013). “Toys, Dolls, and Material Culture of Childhood”. Judith Evans Grubbs (ed.) in: *The Oxford Handbook of Childhood and Education the Classical World*. (s.322-340). Oxford University Press: New York.
- Jonnes, L. (1994). *The Inscriptions of Heraklea Pontica. with a Prosopographia Heracleotica by Walter Ameling*. Dr. Rudolf Habelt GMBH: Bonn. (IGSK 47).
- Kadioğlu, M., Görkay, K. ve Mitchell, S. (2011). *Roma Dönemi'nde Ankyra*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Karabulut, B. (2020). “Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kadının Kamusal Yaşamdaki Konumuna Bir Örnek: Sillyonlu Menodora”. N. Eda Akyürek Şahin ve Fatih Onur (Ed.). içinde *Eskiçağ Yazıları 14*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları: Ankara.
- Lentano, M. (2021). “Roma'da Evlilik, Çocuklar, Akrabalık İlişkileri”. U. Eco (Ed.). içinde *Antik Roma*. (s.285-292). Alfa: İstanbul.
- Mcwilliam, J. (2013). “The Socialization of Roman Children”. Judith Evans Grubbs (ed.) in *The Oxford Handbook of Childhood and Education the Classical World*. (s.264-285). Oxford University Press: New York.
- McClure, L. K. (2023). *Klasik Antikitede Kadınlar Doğumdan Ölüme*. Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Meijer, F. (2008). *Gladyatörler Tarihinin En Ölümcül Sporu*. Doğa Günenç (çev.). Homer Kitabevi: İstanbul.
- Merkelbach, R. (1972). “Die ephesische Prytanin Tullia” in: *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 9, (s.76). Dr. Rudolf Habelt GmbH: Bonn.
- Merkelbach, R. ve Stauber, J. (1998). *Steinepigramme aus dem griechischen Osten I*. B.G.Teubner Stuttgart und Leipzig: Münih.
- Millard, A. (2010). *Antik Dünya Ansiklopedisi*. Zeynep Tür. (çev.). Tübitak Popüler Bilim Kitapları: Ankara.
- Mitchell, S. ve French, D. (2012). *The Greek and Latin Inscriptions of Ankara (Ancyra) From Augustus to the End of the Third Century AD*. Vol. I. Verlag C.H. Beck München.
- Mutluay, N. (2007). *Yunan ve Roma Uygarlığında Çocuk*. Ütopya Yayınevi, Ankara.

- Nollé, J. ve Schindler, F. (1991). *Die Inschriften von Selge*, Dr. Rudolf Habelt GmbH: Boon. (IGSK 37).
- Öztürk, B. (2013). “Herakleia Pontika (Zonguldak- Karadeniz Ereğli) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları”. içinde *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı*. Karabük Üniversitesi. s.505-527.
- Parkin, T. G. (1992). *Demography and Roman Society*. The Johns Hopkins University Press: London.
- Pekman, A. (1989). *Son Kazı ve Araştırmalar Işığında Perge Tarihi History of Perge*. Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Rawson, B. (2003). *Children and Childhood in Roman Italy*. Oxford University Press, New York.
- Ricotti, E. S. P. (2021). “Romalı Çocukların Oyunları”. U. Eco (Ed.). içinde *Antik Roma*. (s.310-313). Alfa: İstanbul.
- Rogers, G. M. (1992). “The Constructions of Women at Ephesos”. In: *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 90*, (s.215-223). Dr. Rudolf Habelt GmbH: Boon.
- Smith, W. (1849). *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Little, Brown, And Company: Boston.
- Şahin, S. (1978). *Bithynische Studien Bithynia İncelemeleri*. Dr. Rudolf Habelt GmbH: Boon. (IGSK 7).
- Şahin, S. (1982). *Katalog Der Antiken Inschriften Des Museums Von Iznik (Nikaia) İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu*. Dr. Rudolf Habelt GmbH: Boon. (IGSK 10,2).
- Tahan Orhan, D. (2018). *Roma Hukukunda Manus Kurumu*. On İki Levha Yayıncılık: İstanbul.
- Talloon, P. ve Poblome, J. (2013). “Sagalassos’ta 2012 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”. H. Dönmez (ed.). içinde *35. Kazı Sonuçları Toplantısı*. (Cilt 2) (s.242-260). Kültür ve Turizm Bakanlığı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Basımevi: Muğla.
- Tamer, D. (2007). *Augustus Çağında Cinsel Suçlar ve Lex Iulia De Adulteriis Coercendis*, Homer Kitabevi: İstanbul.
- Thomas, Y. (2005). “Roma Hukukunda Cinsiyet Ayrımı”. G. Duby ve M. Perrot (ed.). içinde *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçadan Hıristiyan Azizelere*. (Cilt I) (s.99-150). İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

- Tondo, İ. (2021). “Roma’da Gündelik Yaşam”. U. Eco (Ed.). içinde *Antik Roma*. (292-303). Alfa: İstanbul.
- Treggiari, S. (1991). *Roman Marriage*, Oxford University Press: New York.
- Trinkl, E. (2018). “Roma Dönemi’nde Efesli Kadınlar” A. Muhibbe Darga (Ed.). içinde *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Veyne, P. (2006). “Roma İmparatorluğu” içinde *Özel Hayatın Tarihi I Roma İmparatorluğu’ndan 1000 Yılına*. Aries, P. ve Duby, G. (Ed). Turhan Ilgaz (çev.). Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- Wilkins, A. S. (1905). *Roman Education*. Cambridge University Press Warehouse: London.
- Yalom, M. (2002). *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*. Zeynep Yelçe ve Neşenur Domaniç (çev.). Çitlembik Yayınları: İstanbul.
- Yaraş, A. ve Yaraş, C. (2010). “Antik Çağ’da Oyuncaklar ve Günümüze Yansımaları”. içinde *Günümüzde Çocuk Oyunlarında ve Oyuncaklarında Yaşanan Değişimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Kültür Bakanlığı: Ankara.
- Zgusta, L. (1964). *Kleinasiatische Personennamen*. Der Tschechoslowakischen Alademie Der Wissenschaften: Prag.

Makaleler

- Aşkın, E. (2016). “Karaman Muratdede/Masdat Köyü’nden Üç Asker Yazıtı”. *PHILIA, Vir Doctus Anaticus*. Sencer Şahin Anısına Yazıları, 1, s.111-115.
- Altın, R. ve Doğançlı, K. (2018). “Yazıtlar Işığında Selge Agonları”. *International Journal of Social Inquiry*, 11 (1), s.1-15.
- Altop, S. (1996). “Arra Sponsalicia.” *İÜHFİM*, 55 (1). s.269-388.
- Barnes, R. H. (1975). “Mancala in Kédang: A Structural Test”, *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 131 (1), *ANTHROPOLOGICA XVII*, s. 67-85.
- Bean, G. E. (1958). “Inscriptions in the Antalya Museum.” *Belleten*, s.21-91.
- Bremen, R. van. (1994). “A Family from Sillyon”. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 104, s. 43-56.
- Brewster, P. G. (1943). “A Roman Game and its Survival on Four Continents.” *Classical Philology*, 38, s. 134-137.
- Bruns Özgan, C. (2009). “Eine Feine Familie: Theopompos von Knidos und Siene Nachkommen”. *Epigraphica Anatolica* 42, s.103-134.
- Bosch, C.E. ve Atlan, S. (1947). “Antalya Kitabeleri.” *Belleten* 11, s.87-125.

- Booth, A. D. (1979). "Elementary and Secondary Education in the Roman Empire." *Florilegium*, 1, s.1-14.
- Bulduk, Ç. (2022). "Antik Roma'da Kadın Gladyatörler". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 7 (1). s.57-74.
- Coleman, K. (2000). Missio at Halicarnassus. *Harvard Studies in Classical Philology*, 100, s.487-500.
- Collignon, M. (1879). "Inscriptions de Pisidie et de Pamphylie." *BCH* 3, s.333-347.
- Couch, J. A. (1894). "Woman in Early Roman Law". *The Harvard Law Review Association*, 8 (1), s.39-50.
- Çakır, A. ve Öztürk, G. "Eski Uygarlıklarda Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar". *Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongresi*, s.1-27.
- Çokbalkır, N. (2010). "Moderna ve Nikaia Teritoryumundan Yeni Yazıtlar". *OLBA XVIII*. s.323- 345
- Doksanaltı, E. (2015). "Knidos Tekir Burnu- Roma Mezarı ve Knidos'un Hayırsever Kızı Lykaithion (Aristokleidas'ın Kızı Lykaithion'un Mezarı)". *Datça Aktüel*, 11, s. 30-35.
- Dolansky, F. (2012). "Playing with Gender: Girls, Dolls, and Adult Ideals in the Roman World". *Classical Antiquity University of California Press*, 31 (2), s. 256-292.
- Elderkin, K. M. (1930). "Jointed Dolls in Antiquity". *American Journal of Archaeology*. 34 (4), s. 455-479.
- Erişgin, S. Ö. (2013). "Roma Toplumunda Kadının Konumu". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4 (2). s.1-31.
- Flemming, R. (1999). "Quae Corpore Quarstum Facit: The Sexual Economy of Female Prostitution in the Roman Empire". *The Journal of Roman Studies*, 89, s. 38-61.
- Gaudement, J. (1972). "Roma İmparatorluğunda Kadının Hukuki Durumu". *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 6 (9). s.205-230.
- Gönenç, F. İ. (2003). "Roma Hukuku'nda Boşanma (Divortium)". *AÜEHFD*, 7 (1-2). s.645-654.
- Hallam, G. H. (1930). "A Note on the Monument and Tomb of a Vestal Virgin at Tivoli". *The Journal of Roman Studies*. 20, s.14-15.
- Hopkins, M. K. (1965). "The Age of Roman Girls at Marriage". *Population Studies A Journal of Demography*, 18 (3), s.309-327.

- Jones, C. P. (1976). "The Plancii of Perge and Diana Planciana". *Harvard Studies in Classical Pjilology*, 80, s. 231-237.
- Johns, C. (2003). "The Tombstone of Laetus' Daughter: Cats in Gallo-Roman Sculpture". *Society for the Promotion of Roman Studies*. 34. s. 53-63.
- Karakoç, E. (2015). Antik Roma'da Kadın Gladyatörler, *Akademik Bakış Dergisi*, 52, s.157-160.
- Lazenby, F. D. (1949). "Greek and Roman Household Pets". *The Classical Journal*. 44 (4). s.245-252.
- Levick, B. (1958). "An Honorific Inscription from Pisidian Antioch". *Anatolian Studies*, 8. s.219-222.
- Looper-Freidman, S.E. (1987). "The Decline of Manus-Marriage In Rome". *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 55 (3) s.281-296.
- Murray, S. R. (2013). Antik Roma'da Kadın Gladyatörler, *Aktüel Arkeoloji*, 32, s. 68-73.
- Özer, E. (2013). "Mezar Yazıtları ile Olympos". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6 (27). s.460-468.
- Öztürk, B. ve Sönmez, İ. F. (2011). "New Inscriptions from the Karadeniz Ereğli Museum II". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 137, s. 155-166.
- Öztürk, H. S., Kılıç Aslan, S. (2012). "Nikaia'dan Yeni Yazıtlar II." *GEPHYRA*, 9, s.101-110.
- Öztürk, H. S. (2013). "Nikaia'dan Yeni Yazıtlar IV: İznik Arkeoloji Müzesi (Bursa) New Inscriptions from Nicaea IV: Iznik Archaeological Museum (Bursa)". *Cedrus I*, s.293-298.
- Paribeni, R. (1935). "Roma Hukukunda Aile Kurumu I". Şemseddin Talip (çev.). *İÜHFİM*, 1 (1), s. 79-96.
- Paribeni, R. (1935). "Roma Hukukunda Aile Kurumu II". Şemseddin Talip (çev.). *İÜHFİM*, 1 (2). s. 232-246.
- Paribeni, R. (1935). "Roma Hukukunda Aile Kurumu III". Şemseddin Talip (çev.). *İÜHFİM*, 1 (3). s.373-388.
- Pugliese, G. (1957). "Roma Ailesine Tarihi Bir Bakış". Ziya Umur (çev.). *İÜHFİM*, 22 (1-4). s. 339-349.
- Rado-Basman, T. (1942). "Eski Roma Hukukunda Bazı Evlenme Şekilleri". *İstanbul Üniversite Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8 (3-4). s.530-544.
- Schädler, U. (1996). "Spielen mit Astragalen." *Archäologischer Anzeiger*, 1, s.61-73.

- Schädler, U. (1998). “Mancala in Roman Asia Minor”, *Board Games Studies*, 1, s. 10-25.
- Schädler, U. (2012). “Games, Greek and Roman”. *Encyclopedia of Ancient History*. s.1-4.
- Shear, T. L. (1930). “Excavations in the North Cemetery at Corinth in 1930”. *American Journal of Archaeology*, 34 (4), s. 403-431.
- Sina, A. (2021). “Yazıtlar Işığında Anadolu Kadın Hekimler ve Ebeler”. *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırma Dergisi*. 2 (4), s.407-424.
- Şahin, S. (1996). “Perge Kentinin Kurucuları ve Plancia Magna”. *Adalya*, 1, s.45-52.
- Yalçın, B. M., Ünal, M., Pirdal, H. ve Selçuk, Y. (2016). Anadolu Tıp Tarihi Bölüm I, *Türk Aile Hukuku Dergisi*, 20(1), 33-34.
- Yıldız, V. ve Şakar, G. (2017). “Akhisar Arkeoloji Müzesi’nden Bir Grup Pişmiş Toprak Figürin”. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), s. 397-430.

Tezler

- Akyol, H. (2014). *Roma-Bizans Döneminde Ankara (Siyasi, Fiziki, İdari, Sosyo-Ekonomik ve Dini Yapı)*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Manisa.
- Bagley, A.M. (2016). *Roman Children in Early Empire: A Distinct Epidemiological and Therapeutic Category?* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. The History of Medicine Unit, School of Applied Health Research, College of Medical and Dental Sciences, University of Birmingham, Birmingham.
- Çiçek, N. M. (2019). *Arkeolojik Buluntular ve Epigrafik Belgeler Işığında Roma İmparatorluk Döneminde Pamphylia'nın Önde Gelen Kadınları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Gökalp, N. (2008). *Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Hoafund, M. B. (2021). *Remnants of Feminine Power: An Examinations of Ankara Epigraphy*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Presented to the Faculty of the Department of Classics at Washington and Lee University.
- Kocakuşak, F. (2011). *Antik Roma'da Aile Kurumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Bursa.

EKLER

Ek Tablo 1

Küçük Asya'da hekim olarak görev yapmış kadınlar

Hekim Kadınlar	Kentler	Tarih
Pantheia/Panthia	Pergamon (Bergama)	MS II. yüzyıl
Trebia Iulia	Ankyra (Ankara)	MS II. yüzyıl
Empeiria	Kios (Gemlik)	MS I.-II. yüzyıl
Domnina	Neoclaudiopolis (Vezirköprü)	MS II.-III. yüzyıl
Basilous	Korykos (Mersin/Erdemli)	MS II.-III. yüzyıl
Thekla	Seleukia Kalykadnos (Silifke)	MS IV. yüzyıl
Stephanis (Hekim ve Ebe)	Korykos	İmparatorluk Dönemi

Ek Tablo 2

Küçük Asya'da ebe olarak görev yapmış kadınlar

Ebe Kadınlar	Kentler	Tarih
Myrine	Korykos (Mersin/Erdemli)	İmparatorluk Dönemi
Stephanis (Hekim ve Ebe)	Korykos	İmparatorluk Dönemi

Ek Tablo 3

Küçük Asya'da oikonomissa (çiftlik hizmetlisi) olarak görev yapmış kadınlar

Oikonomissa Kadınlar	Kentler	Tarih
Spendusa	Nikaia	İmparatorluk Dönemi
Auge	Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)	MS I.-III. yüzyıl
Claudia Khara	Herakleia Pontika	İmparatorluk Dönemi

Ek Tablo 4

Küçük Asya'da demiourgos olarak görev yapmış kadınlar

Demiourgos Kadınlar	Kentler	Tarih
Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris	Selge (Manavgat/Antalya)	MS II.-III. yüzyıl
Menodora	Silyon (Serik/Antalya)	MS II. yüzyıl
Paulina	Perge	Antoninler Dönemi (MS 96-180)
Plancia Magna	Perge	MS II. yüzyıl

Ek Tablo 5

Küçük Asya'da gladyatör olarak görev yapmış kadınlar

Gladyatör Kadınlar	Kentler	Tarih
Amazon ve Achilla	Halikarnassos (Bodrum/Muğla)	MS I.-II. yüzyıl

Ek Tablo 6

Küçük Asya'da rahibe olarak görev yapmış kadınlar

Rahibe Kadınlar	Kentler	Tarih	Üstlendikleri Rahibelikler
Claudia Trophime	Ephesos (Selçuk/İzmir)	MS 92/93	Prytanis ve Hestia Rahibesi
Kidiseis	Zengibar Kalesi (Isaura Antik Kenti)	İmparatorluk Dönemi	Artemis Rahibesi
Aurelia Oresteina	Zengibar Kalesi	MS 212	Baş rahibe
Claudia Saturnina	Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)	MS II. yüzyıl	Antonius Pius'un imparatorluk kültü baş rahibesi
Aurelia Ksenoniane Maidate	Selge (Manavgat/Antalya)	İmparatorluk Dönemi	Tykhe'nin baş rahibesi
Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris	Selge	MS II.-III. yüzyıl	Şehrin baş rahibesi
Aurelia Volussia Quirinia Atossa	Selge	İmparatorluk Dönemi	İmparator kültü ve Tykhe'nin baş rahibeliği ve Ares'in rahibeliği
Curtia Paulina	Attaleia (Antalya)	MS II. yüzyıl	İmparatorluk Kültü baş rahibeliği
Claudia Paulina Artemissa	(Perge)	Antoninler Dönemi (MS 96-180)	Athena ve Artemis Rahibeliği

Ek Tablo 7

Küçük Asya'da hayırsever ve iş kadınları örnekleri

Hayırseverler ve İş Kadınları	Kentler	Tarih
Tullia	Ephesos	MS 170
Lykaithion	Knidos (Datça/Muğla)	İmparatorluk Dönemi
Aelia Tatia	Ankyra (Ankara)	İmparatorluk Dönemi
Latinia Cleopatra	Ankyra	MS 117-138
Claudia Balbina	Ankyra	MS 115-130
Claudia Aquilla ve Kızı Plancia Magna Aquilla	Ankyra	MS 114
Iulia Agrippina	Pisidia Antiokheia (Yalvaç/Isparta)	İmparatorluk Dönemi
Aurelia Dionysiane Tryphosa ve Aurelia Kharilampiane Olympias	Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğli/Zonguldak)	MS II-III. yüzyıl.
Aurelia Rodus	Olympos (Kemer/Antalya)	İmparatorluk Dönemi
Aurelia Volussia Quirinia Atossa	Selge (Manavgat/Antalya)	İmparatorluk Dönemi
Terentia Polla	Selge (Manavgat/Antalya)	MS I. yüzyıl

